

Sámedikki 2008 jahkediđáhhus

Mearriduvvon guovvamánu 26. b. 2009

Ášši 07/09

SÁMEDIGGI SAMETINGET

Ájovárgeaidnu 50
N-9730 Karasjok/Karášjohka
Telefon +47 78 47 40 00
Telefaks +47 78 47 40 90
samediggi@samediggi.no
www.samediggi.no

1. ÁLGGAHUS	5
2. IEŠMEARRIDEAPMI	5
3. SÁMEÁLB MOTFOANDA	6
4. OĐĐA VÁLGAORTNET JA RÁHKKANEAPMI VÁLGII 2009	6
5. DÁSSEÁRVU	7
6. SÁMI STATISTIHKA	7
6.1 SÁMIGUOSKEVAŠ STATISTIHKA BUVTTADEAPMI	7
6.2 FÁGALAŠ ANALYSAJOAVKU	8
7. SÁMI OVTTASBARGU	8
7.1 SÁMI PARLAMENTÁRALAŠ RÁĐĐI (SPR)	8
7.2 SÁMI PARLAMENTARIHKÁRKONFERÁNSA 2008:S	8
7.3 JAHKÁSAŠ ČOAHKKIN SÁMEMINISTARIID JA SÁMEDIKKIID PRESIDEANTTAID GASKKA	9
7.4 INTERREG IV A DAVVI JA OASSEPROGRAMMA INTERREG IV A SÁPMI.....	9
8. GUOVLOPOLITIHKA	9
8.1 OVTTASBARGOŠIEHTADUSAT	9
8.2 GIELDAEKONOMIJA	10
8.3 HÁLDDAŠANOĐASTUS	10
9. RIIKKAIDGASKASAŠ POLITIHKA	11
9.1 DAVVIGUOVLLUT	11
9.2 ÁRKTALAŠ OVTTASBARGU	12
9.3 OVTTASTUVVAN NAŠUVNAT (ON).....	12
9.4 ILO KONVENŠUVDNA NR. 169 – RAPORTEREN ILO ÁŠŠEDOVDILÁVDEGODDÁI	13
9.5 SÁMEDIKKI RIIKKAIDGASKASAŠ BARGU	13
10. AREÁLA- JA BIRASPOLITIHKA	13
10.1 AREÁLAHÁLDDAŠEAPMI.....	13
10.2 LUONDDUŠLÁDDJIIVUOĐALÁHKA	14
10.3 MINERÁLALÁHKA.....	14
10.4 SUODJALANPLÁNAT	15
10.5 NATIONÁLA PLÁNA MARIIDNA SUODJALUVVON GUOVLLUIDE.....	15
10.6 LUOSSAHÁLDDAŠEAPMI DEANUS	15
10.7 DÁLKKÁDATRIEVDAMAT.....	16
10.8 BORASPIREHÁLDDAŠEAPMI	16
10.9 ENERGIIJA JA BIEGGAFÁPMU	17
11. KULTURMUITOSUODJALUS	18
11.1 OĐĐA TEKNIHKKA KULTURMUITOSUODJALUSAS – LASERSKÁNNEN GIRDIIN	18
11.2 KULTURMUITTUID REGISTREREN SIERRANAS STUORÁT AREÁLAPLÁNAID OKTAVUOĐAS	18
11.3 EARÁ KULTURMUITOSUODJALUSÁŠŠIT JA PROŠEAVTTAT	19
12 KULTUVRA	20
12. 1 KULTUVRRALAŠ OVDANBUKTIMAT	20
12. 2 FESTIVÁLAT.....	20
12. 3 DÁIDDÁRŠIEHTADUS	21
12. 4 SÁMI ÁSAHUSAT / SÁMEDIKKI ÁSAHUSPOLITIHKA.....	21
12. 5 OĐĐAVISTTIID RUHTADEAPMI	21
12. 6 KULTURVIESUT.....	22
12. 7 MUSEAT.....	22
12. 8 VALÁŠTALLAN	23
12.9 RÁDJALOVSSAT	24
12. 10 MEDIA	24
12.11 SÁMEDIKKI NUORAIDPOLITIHKALAŠ LÁVDEGODDI - SUPU.....	24

13. GIELLA	25
13.1 GIELLAISKKADEAPMI	25
13.2 SÁMEGIELLA HÁLDDAŠANGUOVLU	25
13.3 GIELLAPROGRÁMMA	25
13.4 DOARJAGAT SÁMI GIELLAGUOVDDÁŽIIDDA.....	25
13.5 TERMINOLOGIIJA JA BÁIKENAMAT.....	26
13.6 SÁMEDIKKI GIELLASTIVRA	26
13.7 SÁMI GIELLAOVTTASBARGU	26
14 MÁNÁIDGÁRDDIT	27
14.1 DOARJAGAT	27
14.2 GELBBOLAŠVUOĐALOKTEN.....	27
15. OAHPAHUS	28
15.1 OAHPPONEAVVUT.....	28
15.2 OAHPPOPLÁNAT JA DIIBMOJUOHKIN	29
15.3 STÁHTA SÁMI JOATKKASKUVLLAID HÁLDDAŠEAPMI	30
15.4 GELBBOLAŠVUOĐALOKTEN.....	30
15.5 EARÁ	30
16. ÁRBEDIEHTU	31
17. EALÁHUSAT	31
17.1 EALÁHUSOVDDIDEAPMI SÁMI GUOVLLUIN	31
17.2 JUOHKELÁGAN EALÁHUSEALLIN.....	32
17.3 DUODJI	32
17.4 EANANDOALLU	33
17.5 GUOLÁSTUSAT	33
17.6 BOAZODOALLU.....	34
17.7 LOTNOLASEALÁHUSAID ÁRVOHÁHKANPROGRÁMMA JA SÁMI MÁTKEEALÁHUSAT	34
18. DEARVVAŠVUOĐA JA SOSIÁLAPOLITIHKKA	35
18.1 SÁMI MÁNÁID VUOIGATVUOĐAT	35
18.2 SÁMI PASIEANTTAID VUOIGATVUOĐAID JA DÁRBUID GOZIHEAPMI.....	35
18.3 BARGGAHANDOKUMEANTTAT GUOVLULAŠ DEARVVAŠVUOĐADOAIMMAHAGAIDE.....	35
18.4 SÁMEDIKKI EVTTOHASAT GUOVLULAŠ DEARVVAŠVUOĐADOAIMMAHAGAID STIVVRAIDE	36
18.5 SÁMEDIKKI BARGU SÁMI GEVAHEDDJIID DÁRBUID JA VUOIGATVUOĐAID EKTUI NAV:S.....	36
18.6 DEARVVAŠVUOHTA JA EALLINEAVTTUT ÁRKTALAŠ BIRASPERSEKTIIVVAS	36
18.7 HEAHTEDIEĐIHANBÁLVALUS	36
18.8 PROŠEAKTARUĐAT	37
19. REHKETDOALLU 2008	37
BOAĐUSREHKETDOALLU	37
BALÁNSA	38
MEARKKAŠUMIT REHKETDOLLUI	38
<i>Mearkkašupmi 1 Departemeanttaid juolludusat</i>	<i>38</i>
<i>Mearkkašupmi 2 Váikkuhangaskaoapmerekhetdoallu 2008.....</i>	<i>40</i>
<i>Mearkkašupmi 3 Nuppeláhkai geavahuvvon 2008:s.....</i>	<i>40</i>
<i>Mearkkašupmi 4 Oahpahus</i>	<i>42</i>
<i>Mearkkašupmi 5 Giella.....</i>	<i>43</i>
<i>Mearkkašupmi 6 Kultuvra.....</i>	<i>44</i>
<i>Mearkkašupmi 7 Ealáhusat.....</i>	<i>46</i>
<i>Mearkkašupmi 8 Birasgáhtten ja kultursuodjaleapmi</i>	<i>47</i>
<i>Mearkkašupmi 9 Dearvvašvuoda- ja sosiálaáŋgiruššamat.....</i>	<i>48</i>
<i>Mearkkašupmi 10 Dásseárvu.....</i>	<i>49</i>
<i>Mearkkašupmi 11 Riikkaidgaskasaš áŋgiruššamat.....</i>	<i>49</i>
<i>Mearkkašupmi 12 Sámi organisašuvnnat</i>	<i>50</i>
<i>Mearkkašupmi 13 Eará váikkuhangaskaoamit</i>	<i>50</i>
<i>Mearkkašupmi 14 Eará doaibmabijut mat eai leat váikkuhangaskaoamit</i>	<i>51</i>
<i>Mearkkašupmi 15 Sámeálbmotfoanda</i>	<i>51</i>

<i>Mearkkašupmi 16 Politihkalaš dási doaibmagolut</i>	52
<i>Mearkkašupmi 17 Hálldahusa doaibmagolut</i>	53
<i>Mearkkašupmi 18 Investeremat</i>	53
<i>Mearkkašupmi 19 Sierra prošeavttat</i>	54
<i>Mearkkašupmi 20 Áššehasgáibadusat</i>	55
<i>Mearkkašupmi 21 Eará gáibadusat</i>	55
<i>Mearkkašupmi 22 Várrejupmi Sámediggevistti bajásdoallami</i>	55

1. Álggahus

Sámedikki jahkediđáhusas ja Sámedikki 2008 rehketdoalus gieđahallojuvvojit Sámedikki jagi 2008 politihkalaš ja hálddahaslaš doaimmat.

Sámedikki sierra doarjaortnegiid hálddašeami birra válddahallojuvvo muhtun muddui kapihttaliin gos guoskevaš fágasuorggit válddahallojuvvojit, ja muhtun muddui rehketdoalu mearkkašumiid vuolde.

Jagis 2009 áigu Sámediggi ođasmahttit jahkediđáhusa vai šaddá lávgadet oktavuohta Sámedikki bušehtti.

2. Iešmearrideapmi

Sámedikki bargu iešmearridemiin lea leamaš maiddái 2008:s guovddázis, maŋimusat Suoma, Norgga ja Ruota sámedikkiid gaskasaš parlamentarihkarkonferánsas golggoimánus Roavvenjárggas Suoma bealde. Konferánsa loahpahuvvui loahppadokumeanttain, mas daddjojuvvo čuovvovaš iešmearrideami birra:

”Sámiin álbmogin lea ON 1966 konvenšuvnna vuosttaš artihkkala mielde mii guoská iešmearridanvuoigatvuhtii riekti mearridit sin politihkalaš dili, ovdánahttit sin ekonomalaš, sosiála ja kultuvrralaš ovdáneami ja ráđđet sin iežaset luondduriggodagaid ja gávdnosiid, ja eai man ge dihte galgga vuoigatvuodát resurssaide mat leat dárbbaslaččat sin birgenláhkái váldot sis eret.”

Sámediggi oaivvilda ahte ON konvenšuvnna vuosttaš artihkkala dulkon dat bidjá rievttálaš vuolggasaji ja rámmaid iešmearridanvuoigatvuođa ávnnaslaš sisdollui, nie movt dat maiddái lea hábmejuvvon álgoálbmotjulggaštus ja davviriikkalaš sámekonvenšuvdnaevttohusas. Iešmearridanvuoigatvuođa ávnnaslaš sisoallu ferte geavadis hábmejuvvot dan vuođul movt dát álbmotrievttálaš instrumeanttat dađistaga ja dynámalaččat dulkojuvvojit riikkaidgaskasaččat. Dan geažil go davviriikkalaš stáhtat leat dovddahan ahte sámiin lea iešmearridanvuoigatvuohta, de leat čielga vuordámušat dasa ahte dát vuoigatvuohta árvoštallojuvvo ja konkretiserejuvvo nationála láhkaproseassain, maid oktavuođas lea dárbu konsultašuvnnaide ja šiehtadallamiidda.

Čujuhit stuorradiggediđáhussii nr 28 (2007-2008) Sámeapolitihka birra, kapihtal 7.9 strategijat ja doaimmabijut.

Sámedikki jahkediđáhus lea erenoamáš deatalaš Sámediggái, danne go dat sáddejuvvo Stuorradiggái mii maid meannuda dan. Dán bokte beassá Norgga Stuorradiggi oahpásmuvvat Sámedikki politihkkii ja vuoruhemiide.

Bargo- ja searvadahttindepartemeanta ovddidii čakčat 2008 notáhta ođđa bušeahhtameannudanvugiid birra Ráđđehusa ja Sámedikki gaskka ja dasto evttohi movt ođđa bušeahhtameannudanvuoigat Ráđđehusa ja Sámedikki gaskka galggašedje doaimmat. Dat ii leat lahkage nu movt departemeantta ja Sámedikki gaskasaš oktasaš bargujoavku evttohi raporttastis 24.04.07.

Sámediggi lea vuos dan dilis ahte lea sorjavaš ovttaskas departemeantaid vuoruhemiin bušeahhta oktavuođas. Sámediggi dáhttu stuorát einnotahttivuođa ja dáhttu áinnas duohta bušeahhtašiehtadallamiid Ráđđehusain/Finánsadepartemeanttain. Sámedikkis lea juo konsultašuvdnašiehtadus Ráđđehusain ja áigu njuolga bušeahhtašiehtadallamiin čujuhit ahte Ráđđehus oalle guhkás ollašuhtta vuodđolága § 110a jos dat vuhtii váldá Sámedikki gáibádusaid duohta bušeahhtašiehtadallamiid ektui.

3. Sámeálbmotfoanda

Sámediggi mearridii 2007:s geavahišgoahit Sámeálbmotfoandda reanttuid ođajagi 1. b. 2008 rájes. Foandda ulbmilin lea addit doarjaga dahje veahki doaibmabijuide mat nannejit ja leat mielde ealáskuhttimin sámi giela ja kultuvrra.

Jagi 2008 bušeahtas lea várrejuvvon 10 miljon ru váikkuhangaskaomiide Sámeálbmotfoandda buhtadusas. Dán váikkuhangaskaopmepostii bohte ohcamat oktiibuot 21 miljon ru ovddas.

Sámeálbmotfoandda foandastivra lea Sámedikki dievasčoahkkin, mii mearrida sierra mearrádusas vuoruhemiid ja áŋgiruššansurggiid foandda geavaheapmái juohke válgaáigodaga álggus. Mearrádus gusto válgaáigodahkii jos Sámediggi ieš ii mearrideš eará. Sámediggi mearrida jahkásaš bušeahtta-mearrádusain movt foandda jahkásaš buvttadus galgá geavahuvvot dan mearrádusa vuodul mas vuoruheamit ja áŋgiruššansuorggit válgaáigodahkii leat mearriduvvon.

Sámediggi lea dán válgaáigodagas mearridan čuovvovaš vuoruhemiid ja áŋgiruššansurggiid:

1. Giellaprográmmat

Ulbmilin lea oažžut eanet aktiivvalaš giellageavaheddjiid. Giellaáŋgiruššan ja gielladikšun galgá čađahuvvot sihke dakkár guovlluin gos sámeagiella lea fuones dilis, ja doppe gos gielladilli lea nannoset. Bargu guoská sihke mánáide ja rávesolbmuide.

2. Árbediehtu

Ulbmilin lea ahte árbediehtu galgá eallit sámiid gaskkas. Proševttat mat gusket sámi árbedieđuid duodašteapmái vuoruhuvvojit. Proševttat sáhttet guoskat dieđuide mat siskkildit servodaga organiserema, ealáhusaid, resursaávkkestallama ja luondduáddejumi, biras- ja luonddudiliid, historjjálaš máidnasiid ja muitalusaid, luđiid ja musihkkaárbevieruid ja duoji.

3. Girjjálašvuolta

Ulbmilin lea oažžut eanet sámeagielat girjjálašvuoda. Dán áigodagas vuoruhuvvo gárvvos mánusiid almmuheapmi.

Proševttat válddahallovuvvojit fágakapithtaliin maŋŋelebbos jahkedieđáhusas.

4. Ođđa válgaortnet ja ráhkkaneapmi válgii 2009

Sámediggi mearridii 2007:s ođđa válgaortnega Sámediggeválgga várás. Sámeláhka ođasmahttojuvvui dan ektui 2008:s, ja Sámediggeválgaláhkaásahusa ektui Sámedikki 2009 válgga birra. Láhkaásahusbargu lea Sámedikki, Bargo- ja searvadahttindepartemeantta (BSD) ja Giela- ja guovlodepartemeantta (GGD) gaskasaš ovttasbargu. Dán barggus lea biddjojuvvon mearrideaddji deaddu Sámedikki láhka- ja láhkaásahusárvalussii.

Ođđa válgaortnet mielddisbuktá earret eará dan ahte 13 válgabiire sadjái bohtet 7 válgabiire, ja 43 áirasa sadjái bohtet 39 áirasa. Nuppástuhttima ulbmilin lea vuosttažettiin buoridit gorálašvuoda addojuvvon jienastagaid ja Sámediggái välljejuvvon áirasiid gaskka, ja dasto sihkkarastit johtileappo válgaloahpparehkenastima.

Deatalaš lea ahte sihke nissonolbmot ja almmáiolbmot ožžot seammalágan vejolašvuoda searvat politihkalaš doibmii. Sámediggi lea, nugo 2005 válgga oktavuodasge, mearridan gáibidit ahte listtain mat biddjojuvvojit sámediggeválgga várás, galgá leat dohkálaš sohkaalovddastus. Dat mearkkaša dan ahte listaevttohusas maid galgá sáhttit dohkkehít 2009 sámediggeválgga várás, ferte leat unnimusat 40 proseantta ovddastus goappáge sohkaalis.

Sámediggi lea nammadan Sámedikki válgalávdegotti jagi 2009 válgga várás. Válgalávdegottis lea ovddasvástádus ráhkkanahhtit ja čađahit sámediggeválgga, ja das leat vihtta lahtu várrelahtuiguin.

5. Dásseárvu

Ovttadássásašvuotta ja dásseárvu leat vuodđun Sámedikki doibmii. Danne áigu Sámediggi ovddidit ovttadássásašvuoda ja dásseárvvu beroškeahhtá sohka bealis, čearddalašvuodas ja seksuála sojus. Ovttadássásašvuotta guoská buot servodatsurggiide ja galgá leat oassin Sámedikki barggus.

Sámediggi mearridii 2008:s dásseárvodoaibmaplána jagiide 2009-2013. Doaibmaplána deattuhuvvojit golbma áŋgiruššansuorggi; dásseárvu sohka bealiid gaska, gierdavašvuotta sierralágan seksuála sojuide ja veahkaválddi eastadeapmi lagaš oktavuodain. Áŋgiruššansurggiid siskka bealde leat mearriduvvon ulbmilat, strategiijat ja doaibmabijut. Eanemusat deattuhuvvo sohka bealdásseárvu. Muhtun doaibmabijut gáibidit oktilaš ja guhkes áiggi miellaguottuid duddjonbarggu. Muhtun surggiin sáhtá Sámediggi ieš váldit ovddasvástádusa čađaheamis, go fas eará suorggit gáibidit áŋgiruššamiid eará ovddasvástideaddji eiseválddiid beales.

Dásseárvobarggu oktavuodas ferte leat alla dihtomiellalašvuotta fáttá ektui. Danne lea Sámediggi 2008:s álggahan oahpahit bargiidis movt heivehit sohka bealperspektiivva áššemeannudeamis.

Sámediggeráđđi lea Sámedikki bušehtas juohkán ruđaid dásseárvodoaibmabijuid doarjjaortnegis. Sámediggeráđđi válljii vuoruhit seksuála sojuide rasttideaddji dásseárvobarggu gidde dihte fuomášumi miellaguottuide mat olbmui leat eará sojuide go heterofiili sámi servodagas. Sámediggi lea bures gulahallan sámi homofiillaid ja lesbaid fierpmádagain dan barggu ektui makkár prošeavttaide sii leat ožžon doarjaga. Somá lea leamaš oaidnit go sii leat leamaš oaidnis sámi festiválain ja leat ožžon posiitiiva mediafuomášumi maŋŋá.

Sámediggi mearridii ahte okta strategiijain lea ahte dásseárvu- ja vealahanbargu ferte čadnojuvvot institušuvnnaččat sámi gealbobirrasii. Sámediggi áigu bargat orgána ásaheamin mii diehtujuohkin- ja duodaštanbarggu bokte ovddidivččii dásseárvvu ja barggašii vealaheami vuostá sámi servodagas. Sámediggi oavvilda ahte dán orgánas galggašii maiddái leat ovddasvástádus bearráigeahččat ja raporteret dásseárvu- ja vealahanáššiid birra sámi servodagas. Sámediggi ávžžuha ahte Gálđui biddjošii dat bargosuorgi.

6. Sámi statistihka

6.1 Sámiguoskevaš statistihka buvttadeapmi

Sámi guoskevaš statistihka buvttadeapmi lea leamaš prošeaktan jagi 2003 rájes ja das lea leamaš ovttasbargu Sámi allaskuvllain. Statistihkalaš guovddášdoaimmahagas leamaš ovddasvástádus statistihka buvttadeamis. Prošeavtta leat ruhtadan Sámediggi ja Bargo- ja searvadahttindepartemeanta. Prošeavttas lea almmuhuvvon sámi statistihka jahkegirji 2006:s ja 2008:s. Statistihkalaš guovddášdoaimmahat lea almmuhan sierra fáddásiiddu sámiguoskevaš statistihka birra (www.ssb.no/samer).

Prošeakta loahpahuuvui 2008:s, ja Sámediggi lea dál oččodeamen sámiguoskevaš statistihka buvttadeami institušuvdnan ja bissovaš doaibman. Bargo- ja searvadahttindepartemeanta lea dovddahan ahte addojuvvojit ruđat boahte sámi statistihka jahkegirji buvttadeapmái, maid leat áigumin almmuhit guovvamánus 2010. Sámediggái lea deatalaš ahte sámiguoskevaš statistihka buvttadeapmi šaddá bissovaš ortnegin, ja ahte dat dahkkojuvvo ovttasbargguin guoskevaš sámi fágabirrasiguin.

6.2 Fágalaš analysajoavku

Fágalaš analysajoavku ovdánandovdomearkkaid ektui sámi servodagas galgá jahkásaččat ovddidit raportta mas lea sámi servodaga dil ja ovdánandovdomearkkaid visogovva ja analysa. Joavku lea ovddidan iežas vuosttaš raportta 13.11.08. Analysajoavkku bargu sáhtta leat ávkin bušeahtta-proseassaide, konsultašuvnnaide ja sierralágan doaibmabijuid ovddideapmái. Analysajoavku sáhtta jahkásaš raportta lassin čujuhit gokko váilu gáldo- ja máhtolašvuodavuodđu ja leago dárbu ovddidit statistihka.

Joavkku bealis deattuhuvvo ahte raporta lea vuosttaš lávki stuorát ovddidanbarggus. Sámedikki bealis lea dárbu resurssaide analysajoavkku rávvagiid čuovvoleapmái.

7. Sámi ovttasbargu

7.1 Sámi parlamentáralaš ráđđi (SPR)

Sámi parlamentáralaš ráđđi lea Suoma, Norgga ja Ruota sámedikkiid gaskasaš parlamentáralaš ovttasbargoorgána. Ruošša beale sámit leat bissovaš oassálastit ráđis. Sámi parlamentáralaš ráđđi galgá gozihit sámiid beroštumiid riikkarájiid rastá, ja dat lea sámiid riikkaidgaskasaš jietnaguoddi. Sápmi oasseprográmma bajimuš ulbmilin lea ” Delprogrammet Sápmis övergripande mål är att, med användning av det samiska samhällets alla resurser, utveckla samiskt kultur- och näringsliv utifrån ett ekologiskt och långsiktigt resursutnyttjande”

Norgga beale Sámediggi lea jodihan SPR jagi 2007 njukčamánu rájes gitta 2008 golggotmánu rádjai. Okta dievasčoahkkin lea lágíduvvon Roavvenjárggas golggotmánus 2008. 29.10.08 rájes galgá Sámediggi Ruota bealde jodihit SPR 16 mánnosaš áigodaga. 2008:s lea SPR vuoruhan earret eará barggu davviriikkalaš sámekonvenšuvnnain ja sámi giellabarggu odđa organiserema sámedikkiid ovddasvástádussuorggi siskko-bealde. Dán áigodagas vuoruha SPR earret eará sámegiela, oahpahusa/oahpu, nuoraidáššiid, sámi universitehta, davviriikkalaš sámekonvenšuvnna, resursaávkástallama ja birra, riikkaidgaskasaš áŋgiruššamiid ja dásseárvvu.

7.2 Sámi parlamentarihkárkonferánssa 2008:s

Sámi parlamentáralaš ráđđi doallá juohke goalmmat jagi parlamentarihkárkonferánssa Suoma, Norgga ja Ruota sámedikkiid áirasiidda, masa sámit Ruošša bealde ge servet. Golggotmánus lágíduvvui nubbi parlamentarihkárkonferánssa Roavvenjárggas. Parlamentarihkárkonferánssa čájeha máilbmái ahte sámi álbmogis lea oktasaš kultuvra ja historjá, ja sis lea oktavuoha riikkarájiid rastá. Konferánssa lea deatalaš arena gos sámi politihkkárat deaivvadit guorahallat oktasaš hástalusaid.

Parlamentarihkárkonferánssa váldofáddán ledje árbediehtu, sámi giella ja mánát ja nuorat. Oktasaš dáidda fáttáide lea iešmearrideapmi. Stáhtat galget ovddalgihtii gulahallat sámiiguin miehtama ektui buot doaibmabijuid oktavuodas mat gusket sámi álbmogii. Dan lassin lea deatalaš oazžut ortnegiid mat sihkarastet sámedikkiid rolla barggus bušeahtain ja sámi ulbmiliid ruhtademiin. Dasa gullet maid rámmat sámedikkiid iežaset vuoruhemiid duohtan dahkamis.

Davviriikkalaš sámekonvenšuvnnas lea stuorra mearkašupmi sámi servodatovddideapmái. Konferánssas dovddahuvvui ballu go maŋimuš áiggis lea šaddan eahpesihkarvuoha das movt viidáset bargu konvenšuvnnain galgá čuovvoluvvot. Konferánssa oasseváldit ávžžuhedje nátionála stáhtaid ja sámedikkiid garrasit rahčat dainna ahte oazžut proseassa fas rivttes bálgáid ala.

Jagi 2005 parlamentariihkárkonferánsas mearriduvvui Johkamohke-julggaštus oktasaš sámi vuoigat-vuođaid ja áigumušaid hárrái. Dán jagi konferánsa loahpahuvvui maiddá loahppadokumeanttain man vuodđun lei Johkamohke-julggaštus.

7.3 Jahkásaš čoahkkin sámeministariid ja sámedikkiid presideanttaid gaska

Ministarat geain lea ovddasvástádus sámi áššiin, ja sámedikkiid presideanttat dolle jahkásaš čoahkkima skábmamánu Helssegis. Čoahkkimis meannuduvvojedje deatalaš ja guovddáš fáttát nugo davvi-riikkalaš sámekonvenšuvdna, davviriikkalaš-sámi mánáidáittardeaddji ovttasbargu ja rájiid rastásaš ovttasbargu. Dán čoahkkima oktavuodas geigejuvvui maiddá davviriikkalaš sámi giellabálkkašupmi, Gollegiella. Bálkkašumi dán jagi ožžo Henrik Barruk ja searvi Sámi Siida rs.

7.4 Interreg IV A Davvi ja oasseprográmma Interreg IV A Sápmi

Ođđa Interreg-prográmmas prográmmaáigodahkii 2007-2013 lea Sámediggi árvalan joatkit sámi prográmmaoassálastima. Árvoštallojuvvo daid vásihusaid vuodđul maid ovdal leat ožžon, ahte Interreg lea deatalaš oassi norgalaš guovlopolitihkas, erenoamážit rájiid rastásaš ovttasbarggus Sámis. Interreg IV A Sápmi galgá guoskat olles sámi ássanguvlui sierra oasseprográmmain Interreg IV A Davvi siskobealde. Sámi oasseprográmma várás lea ásahuvvon sierra mearridanjoavku (stivrenlávdegoddi) mas leat lahtut Suomas, Ruotas ja Norggas, guđege riikkas guokte. Mearridanjoavkku bargun lea addit cealkamušaid proševttaide, searvat prográmma čađaheapmái ja čuovvoleapmái.

Sámedikkis leat maid guokte ovddasteaddji oktiibuot 30 lahtu gaskkas bearráigeahččanlávdegottis mii lea olles Interreg IV A Nord prográmma várás, maid gaskkas 10 lahtu välljejuvvojit guđege ovddabealde namuhuvvon riikkain. Bearráigeahččanlávdegottis lea bajimus ovddasvástádus gozihit dan ahte prográmma čađaheapmi dávista addojuvvon rámmaide ja ulbmiliidda prográmma sierra doaimbidjoguovlluid ektui.

Romssa fylkkasuohkan galgá ovtta Davvi-Trøndelága fylkkasuohkaniin fuolahit Interreg IV A Sápmi čállingoddedoaimmad Norgga bealde. Fylkkasuohkanat hálddašit Norgga stáhtarudaid mat leat várrejuvvon sámi prográmmii. Sámi prográmma válčoállingoddi lea Sámedikkis Gironis. Sámedikkis galgá leat ráđdeaddi doaimma fylkkasuohkaniid ektui go guoská daid prošektaohcamiidda maid sámi mearridanjoavku meannuda.

8. Guovlopolitihkka

8.1 Ovttasbargošiehtadusat

Sámediggi lea dahkan ovttasbargošiehtadusaid Finnmárkku fylkkagiieldain ja Romssa, Nordlándda, Davvi-Trøndelága, Mátta-Trøndelága ja Hedmárkku fylkkasuohkaniiguin. Ovttasbargošiehtadusaid ulbmilin lea nannet ja oidnosii buktit sámi kultuvrra, giela ja servodateallima, ja sihkkarastit daidda dássedis ja einnostuvvi rámmaeavttuid. Sihke fylkkagielddat ja Sámediggi leat geatnegahttojuvvon čuovvolit šiehtadusaid. Fylkkagielddaide ja Sámediggái dieđihuvvo jahkásaččat doaimma ja ovdáneami birra. Vuodđu raporttaid ráhkadeapmái biddjojuvvo jahkásaš čoahkkimiin politihkalaš dásis guoskevaš fylkkagielddaiguin. Rapportat leat biddjojuvvon mielde jahkediđáhussii.

Ovttasbargošiehtadusat ođasmahttojuvvojit ja áigáduvvojit jeavddalaččat. Ođasmahttojuvvon ovttasbargošiehtadus Sámedikki ja Finnmárkku fylkkagieldda gaska lea mearriduvvon 2008:s. Ođasmahttojuvvon šiehtadus jođiha viidáseappot dan viiddis ángiruššama sámi kultuvrra siskobealde, man oktavuodas maiddá sámi kulturguovddážiidda addojuvvojit ođđa

ovdánanvejolašvuodát. Šiehtadus lea viiddiduvvon ođđa artihkkaliiguin nana ceavzilis ovdáneami ektui, Finnmárkkuopmodaga ektui ja areálahálddašeami ja álbmotdearvvašvuoda ektui.

Ovttasbargošiehtadus Finnmárkku fylkkagiella ja Sámedikki gaskka eaktuda ahte ráhkaduvvo oktasaš plána fylkka kulturmuittuid ja kulturbirrasa suodjaleapmái ja hálddašcapmái. Dán plánabarggu ektui lea ovttaoaivilvuolta das makkár plánahápmi ja rámmat galget leat.

Sámediggi lea viidásetovddideamen ovttasbargošiehtadusaid sisdoalu, ja viiddida geográfalaš doaibma-guovllu. Danne lea Sámediggi 2008:s álggahan ságastallat dán lágan ovttasbarggu birra Oslo gielddain. Sámediggi lea maiddái váldán oktavuoda Opplándda fylkkagielddain dan ektui ahte dahkat ovttasbargošiehtadusa kulturmuittosuođjaleami ektui.

Čujuhuvvo muđui kapihttali 15.5 Romssa fylkkasuohkana ja Sámedikki gaskasaš ovttasbargošiehtadusa joatkima birra.

Sámediggi ja Innovašuvdan Norga leaba 2008:s ráhkadan ovttasbargošiehtadusa gaskaneaskka. Dán siehtadusa ulbmil lea ahte guovlluovddidanvuogádat maid Innovašuvdna Norga ja Sámediggi ovddasteaba, galgá ovttasbargat riikka sámi guovlluid ealáhusovddidemiin. Siehtadus vuolláičállojuvvo guovvamánus 2009.

8.2 Gieldaekonomiija

Sámediggi lea addán bajit dási ja oppalaš cealkámuša Sørheim-lávdegotti bargui gielddaid dienasvuogádaga hárrái.

Dan oktavuodas go ráđđehus árvoštallá sierralágan ortnegiid gielddaid dienasvuogádaga várás, lea erenoamáš deatalaš ahte adnojuvvo deasta sámi gielas, kultuvrras ja servodatovddideais. Dat lea nationála dási ovddasvástáduš, ja danne oaivvilda Sámediggi ahte ášši viidáset čuovvoleami oktavuodas ferte departemeanta erenoamážit váldit vuhtii sámi beliid. Sámediggi čujuha dasa ahte dienasvuogádagas ii leat makkárge mihttoreaidu mainna dát bealit gozihuvvošedje. Go geahččat lávdegotti barggu ,de oaidnit das ahte dát bealli ii leat dál ge árvoštallojuvvon dahje vuhtii váldojuvvon. Sámediggi lea váillahan dán lágan árvoštallama ja deattuha ahte dat ferte dahkkojuvvo ovdalge ođđa ortnegat váldojuvvojit atnui.

8.3 Hálddašanodastus

Sámedikkis leat 2008:s leamaš konsultašuvnnat Ráđđehusain Odeldikki prp. nr. 10 (2008-2009) (Om lov om endringer i forvaltningslovgivningen mv.) hálddašanlága rievdadusaid jna birra (hálddašan-odastusa čađaheapmi). Sámediggái lea leamaš erenoamáš deatalaš dat ahte doaibmasirdimat eai fuonidivččii dan váikkuhanfámu mii Sámedikkis lea sierra áššesurggide. Sámediggi lea bidjan vuodđun dan ahte konsultašuvdnageatnegasvuolta galgá biddjojuvvo láchkii jos váldi áššiin main lea stuorra mearkkašupmi sámi beroštumiide, sirdojuvvo guovlulaš ja/dahje fylkkagielddalaš dássái. Konsultašuvdnaproseassas eai šaddan bealit ovttaoaivilii dán hárrái. Dattetge oidno teavsttas Odeldikki proposišuvnnas kapihttalis 2.8 nr 10:

”Det kan virke klargjørende å regelfeste et generelt prinsipp om en konsultasjonsplikt for offentlige myndigheter. Arbeids- og inkluderingsdepartementet vil behandle arbeidsgruppens forslag om lovfesting av konsultasjonsplikten i sammenheng med Samerettsutvalgets forslag om en ny lov om saksbehandling og konsultasjoner. Spørsmålet om en eventuell lovfesting av konsultasjonsplikten både for statlige, fylkeskommunale og kommunale myndigheter vil da bli vurdert i sammenheng.

Det vil også bli arbeidet med midlertidige modeller for konsultasjoner mellom fylkeskommunene og Sametinget i påvente av eventuell lovregulering. Både Sametinget og representanter for fylkeskommunene vil være naturlige samarbeidspartnere i dette arbeidet.”

Dan lassin mii čuožžu bajábealde lea konsulterejuvvon čuovvovaš konkrehta surggiin: 1) mariidna-suorgi; Sámediggi lea deattuhan ahte loahpalaš mearrádus válldi sirdimis go guoská gonagasreappáid hálldašeapmái ja akvakultuvrii, sáhtta addojuvvot dušše dalle go boahká proposišuvdnaevttohus Riddoguolástanlávdegotti čielggadusa vuodul mii guoská olles mearrasámi guvlui. 2) oahpahuš: Sámediggi sáhtta nammadit guoktása dan njealji olggobeale stivralahtuin Sámi allaskuvlii, Sámedikki mielas dat lea buorre. Dasto lea Sámedikki mielas buorre dat go Ráđdehus lea evttohan ásaht guovlulaš dutkanfoandda. Sámediggi oavvilda ahte ferte ásahtuvvot maiddái sámi dutkanfoanda, sihkkarastin dihte Sámediggái duohta váikkuhanfámu ja mearridanvuoigatvuođa dan dutkamis mii lea deatalaš sámi servodaga ovddideapmái. Bealit leat šaddan ovttaoavilii das. 3) go guoská Innovašuvdna Norggi, de lea Sámediggi evttohan ahte Sámediggi juogo šattašii oasseaiggádin Innovašuvdna Norgga ektui dahje ahte lága bokte mearriduvvo ahte Sámedikkis lea vuoigatvuohta nammadit stivralahtuid. Sámedikki oaidnu ii leat vuhtii váldojuvvon.

Sámediggi lea mearrádusastis čujuhan ahte konsultašuvnnat hálldašanođastusa birra álggahuvvojedje maŋŋit, mainna mii leat eahpeduhtavaččat sihke proseassa ektui ja dan ektui man duohta konsultašuvnnat sáhttet šaddat.

9. Riikkaidgaskasaš politihkka

9.1 Davviguovllut

Álgoálbmogiin davvin galgá leat nana posišuvdna ja rolla iežas dili ovddideamis. Danne lea deatalaš ahte Sámedikki ja stáhtalaš eiseválddiid gaskka lea jeavddalaš oktavuoha ja gulahallan davveguovloássiid birra.

Davviguovlluin leat ollu luondduriggodagat ja dan oktavuodas lea nana ceavzilis ovdáneapmi deatalaš Sámediggái. Okta dain stuorámuš hástalusain álgoálbmogiidda davveguovlluin lea suodjalit árbevirolaš ealáhusvugiid ja kultuvrra, seammás go viidát ávkkástallojuvvo luondduriggodagaiguin.

Árktalaš guovlluid hálldašeami ja geavaheami birra ságastallojuvvo alla politihkalaš dásis. Sámediggi oavvilda ahte eamiálbmogat leat lunddolaš aktevrrat riikkaidgaskasaš ságastallamis Árktisa birra. Danne berre sihkkarastit doarvái resurssaid Sámediggái, eará sámi aktevrraide ja eará eamiálbmogiidda Árktisas vai sii sáhttet leat duohta aktevrrat riikkaidgaskasaš arenas go ságastallojuvvo Árktisa birra.

Sámedikki presideanta oassálasttii ovtas earret eará Norgga olgoriikaministariin Jonas Gahr Størein, dalle go Barentsguovllu álgoálbmogiid ovddasteaddjit deaivvadedje Girkonjárggas geassemánus ságastallat oktasaš hástalusaid birra ja viidáset ovtasbarggu birra rájiid rastá. Dás lei ovttaoavilvuohta das ahte várra stuorámuš hástalusson guovllu álgoálbmogiidda lea resursaávkástallan.

Eamiálbmogiin lea oktasaš ovddasteaddji guovlulaš dásis – Barents guovlluráđis. Eamiálbmotovddasteaddji lea leamaš dan riikkas mii ain jodá guovlluráđi. Eamiálbmogiin ii leat makkárga formálalaš ovddastus dahje posišuvdna nationála dásis – Barentsráđis. Dát ii leat dohkálaš, mii lea dovddahuvvon máŋgii. Sámediggi Norggas ja Sámi parlamentáralaš ráđđi leat gáibidan eamiálbmotovddastusa Barentsráđđái seamma dásis go ovddastus lea Árktalaš Ráđis.

Lujávrra álgoálbmotkantuvra lea hui deatalaš veahkin ovtasbarggu buorideamis, ja álgoálbmogiidda Ruošša bealde ja Barentsovtasbarggu viidáset ovddideapmái. Danne juolludii Sámediggi, áidna oassálastin, jahkasaš doarjaga álgoálbmotkantuvrra doibmii.

Olgoriikaministtarčoahkkimis Roavvenjárggas skábmamánus 2007 mearriduvvui ahte ásahtuvvo riikkaidgaskasaš Barentsčállingoddi Girkonjárggi. Čállingoddi ásahtuvvui ođđajagimánus 2008 ja oážžu

stáhtusa riikkaidgaskasaš organisašuvdnan. Giđa beallái 2009 galgá virgáduvvot álgoálbmotrádđeaddi čállingoddái, gean bargun galgá earret eará leat riikkaidgaskasaš álgoálbmotdimenšuvnna oktiordnen ovttasbarggus. Sámediggi ruhtada oasi dán virggis.

Guoládaga sámesearvvit leat guhká háliidan ásaht sierra sámedikki. Guovlulaš ruošša eiseválddit heaittihedje čakčat 2008 ovttasbargoorgána mii lei ásahtuvvon cuorjománus 2006 nannet gulahallama eiseválddiid ja sápmelaččaid gaskka. Guovlulaš eiseválddiid dohkkehemiin ja vehkiin mearriduvvui ahte lágíduvvo kongreassa čuovvovaš fáttáiguin: Boahhteáiggi ovttasbarggu organiseren sámi orgánaid ja almmolaš eiseválddiid gaskka. Kongreassa lágíduvvo juovlamánus 2008. Dohko ledje bohtán 75 delegáhta maid sámi organisašuvnnat ja absjinat ledje välljen. Davvirikkaid sámedikkít ledje mielde bovdejuvvon guossin.

9.2 Árktalaš ovttasbargu

Árktalaš ráđđi lea áidna ovttasbargoforum davvin mii fátmasta buot gávccí árktalaš riikka, ja álgoálbmogiin lea bissovaš oassálasti stáhtus. Rájiid rastá hástalusat nugo dálkkádat, biras ja ceavzilis ovdáneapmi leat vuodđun dán ovttasbargui. Sámediggi lea čuvvon norgalaš ovdagotti Árktalaš ráđis go lea leamaš Norgga sáttagottiid mielde virgeolbmuidási čoahkkimiin. 2008:s leat leamaš Senior Arctic Officials (SAO) čoahkkimat Svolvearas ja Guovdageainnus.

Árktalaš ovttasbargui gullá maiddái ovttasbargu parlamentarihkáriid čoahkkimiid gaskka árktalaš stáhtain. Sámi parlamentáralaš ráđđi lei mielde gávccát parlamentarihkárkonferánsas árktalaš ovttasbarggu ektui Fairbanksas USA:s borgemánus 2008. Doppe lei sáhka áššecuolmain nugo heiveheapmi dálkkádatrievdamiidda, nannáma energijaresurssaid ovddideapmi ja árktalaš dearvvašvuodapolitiikka. Sámi parlamentáralaš ráđđi lea maiddái čuvvon barggu árktalaš parlamentáralaš lávdegottis (SCPAR).

9.3 Ovttastuvvan našuvnnat (ON)

ON bistevas álgoálbmotforum doalai čihččet sešuvnna miessemánus New Yorkas. Dán jagi erenoamáš fáddán ledje dálkkádatrievdamat, biokultuvrralaš šláddjiivohta ja eallinvuogit, lassin foruma bistevas áššelistui; ekonomalaš ja sosiálalaš ovddideapmi, biras, dearvvašvuhta, oahpahus, kultuvra ja olmmošvuogatvuodát. Presideanta Egil Olli doalai sáhkavuoru Sámi parlamentáralaš ráđi ovddas, mas dovddahii balu das movt dálkkádatrievdamat váikkuhit birrasa ja rievdatit álgoálbmogiid eallineavttuid davvin dan bokte go eavttut árbevirolaš eallinvugiide ja kultuvrii rivdet. Deattuhuvvui ahte lea nana dárbu ahte álgoálbmogat servet daid šiehtadallamiidda birasgeatnegasvuodaid birra Kyotoprotokolla vuolde mii galgá mearriduvvot dálkkádatnjunuščoahkkimis Københámmenis 2009:s. Deattuhuvvui maiddái ahte lea deatalaš aktiivvalaččat čuovvolit ONa álgoálbmotvuogatvuodajulggaštusa.

Sámediggi lei Sámi parlamentáralaš ráđi (SPR) bokte mielde ovddideamen professora James Anayasa evttohassan ONa erenoamášdieđiheadjin álgoálbmogiid vuogatvuodaid ja vuoddo friijavuodaid ektui. SPR ovddidii maiddái John Bernhard Henriksena evttohassan ONa olmmošvuogatvuodaráđi álgoálbmotvuogatvuodaid áššedovdimekanismma lahttun. Áššedovdimekanismma vuosttaš čoahkkimis golggotmánus 2008 välljejuvui John B. Henriksen dán orgána vuosttaš jodiheadjin. Sámediggi lea bidjan merkii makkár doarjaga Olgoriikadepartemeanta lea addán, erenoamážit delegašuvnna bokte Genèveas, dáid proseassaid oktavuodas.

Sámediggi lea searvan norgga delegašuvnna mielde ovccát oasálaščoahkkimii biologalaš šláddjiivođa konvenšuvnna vuolde miessemánus 2008 Bonnas, Duiskaeatnamis. Sámediggi vuoruhii erenoamážit fáttá genesurssaid birra. Šattai ovttaoavilvuhta das mii proseassas goziha álgoálbmotperspektiivva, ja mii lea vuodđun boahtevas šiehtadallamiidda boahte oasálaščoahkkima ektui 2010:s. Álgoálbmotsearvan proseassas lea dohkkehuvvon, ja áigumuš lea viidát šiehtadallat álgoálbmogiid árbedieđuid hárrái mat čatnasit genehtalaš resurssaide.

9.4 ILO konvenšuvdna nr. 169 – raportereren ILO áššedovdilávdegoddái

Sámediggi lea meannudan miessemánus raportta ILO:i. 1994:s dieđihuvvui ILO:i šiehtadusa birra Sámedikki ja Norgga ráđdehusa gaska, mii dagahii dan ahte sihke Sámediggi ja Ráđdehus geigiiga sierra raporttaid, mii čuvгии oaivilerohusaid go guoská ILO-konvenšuvdna nr. 169 geavaheapmái Norggas.

Ovddit raporta Sámedikkis 2003:s lei ollislaččat Ráđdehusa finnmárkkuláhkaevttohusa birra. Maŋŋá ovddit stáhtaraporterema ledje ILO áššedovdilávdegottis soames mearkkašumi dan ovddit ráđdehusa álgo finnmárkkuláhkaevttoussii. Danne lea Sámediggi dán raporttas oanehaččat čilgen deataleamos rievdadusaid birra mat dahkkojuvvojedje láhkaevttohusas ovdalگو dat mearriduvvui. Sámediggi lea maiddá bidjan muhtun mearkkašumiid daid eavttuide ja vuordámušaide maid Sámediggi bijai mearrádusas 2005:s go doarjjui ođastuvvon finnmárkkuláhkaevttohusa, ja man muddui dát leat čuovvoluvvon Norgga eiseválddiid beales dán rádjai.

Ollu sajiin dulkojit Norgga eiseválddit ja Sámediggi sierraláhkai ILO konvenšuvdna nr. 169 mearrádusaid sihke mii guoská viidodahkii ja ávnnaslaš sisdollui. Danne lea Sámediggi fokuseren mearrádusaid eanavuoigatvuodakapihttalis erenoamážit artihkkaliid 13 - 15. Loahpas lea Sámediggi bidjan soames mearkkašumi ILO konvenšuvdna nr 169 inkorporerema ektui Norggas.

Raporta lea ollislaččat mielddusin dán jahkedieđáhusas.

026/08 Sámedikki raporta ILO:i áigodagas gitta 2008 miessemánu rádjai.

Sámediggi deattuha čuovvovačča:

Sámediggi oaidná ahte minerálahka lea heittot danne go dat ii leat árvoštallojuvvon álbmotrievtti ektui. Dán geažil oaivvilda Sámediggi ahte láhkaevttohus rihkku stáhta geatnegasvuodaid ILO-konvenšuvdna nr 169 ektui, go lágas ii doarvá vuhtii váldojuvvo sámi báikegottiid árbevirolaš geavaheapmi ja báikkálaš doaimmat.

9.5 Sámedikki riikkaidgaskasaš bargu

Sámedikki searvan riikkaidgaskasaš bargui go guoská álgoálbmogiidda sierra oktavuodain nugo ON, EU, Árktalaš ráđi ja Baretnsovttasbarggu ektui, vuoruhuvvojit čavgadit vátna resurssaid geažil. Seammas bohtet iešguđetge dáfus dađistaga vuordámušat, maiddá stáhta beales, Sámedikki searvama ja barggu hárrái riikkaidgaskasaš arenain.

Sámediggi lea 2008:s ožžon 650 000 ru Olgoriikadepartemeanttas prošeaktadoarjjan Sámedikki riikkaidgaskasaš bargui. Ohccojuvvon lei 3 miljon ruvno. Sámediggi ferte jahkásaččat ohcat ruđaid Olgoriikadepartemeanttas iežas riikkaidgaskasaš barggu várás. Dán geažil lea váttis plánet ja dat ii leat dohkálaš ruhtajuohkinortnet. Sámediggi lea ollu jagiid geahččalan oažžut jahkasaš juolludusa stáhtabušehta poasttas 50, seamma vuogi mielde go eará departemeanttat lávejit juolludit.

10. Areála- ja biraspolitihkka

10.1 Areálahálddašeapmi

Árbevirolaš sámi ealáhusat gáibidit beassat geavahit stuorra areálaid. Biras- ja resursaláगत stivrejit buori muddui areálageavaheami. Dan vuodul lea Sámediggi duhtavaš go lea ožžon doarjaga sihkkarastit sámi beroštusaid ođđa plána- ja huksenlága plánaoasis. Okta lága ulbmiliin lea sihkkarastit sámi kultuvrra, ealáhusaid ja servodateallima luondduvuđđosa. Ođđa plána- ja huksenláhka addá Sámediggái vuosteákkastanvuoigatvuođa dakkár áššiin, main lea hui stuorra mearkkašupmi sámi kultuvrii ja ealáhusbargui. Vuosteákkastanvuoigatvuohta gusto olles sámi ássanguvlui. Dat

njuolggadusat maid Sámediggi ráhkadii finnmárkkulága 4. paragrafii, sáhtášedje gustot vuosteákkasteami oktavuodas plánaide Fínnmárkkus. Sáhtá leat heivvolaš ráhkadat stáhtalaš njuolggadusaid sihkkarastin dihtii sámi kultuvrra vuđđosa. Sámediggi lea ráhkadan njuolggadusevttohusa, ja dát geavahuvvjit vuodđun konsultašuvnnaide departemeanttain.

Sámedikki ođđa ovddasvástádusa duohtan dahkama areálahálddašeamis sorjá das ahte áššemeannudanresurssat nannejuvvojit.

10.2 Luonddušláddjiivuođaláhka

Sámediggi lea miehtan ođđa luonddušláddjiivuođaláhkii.

Sámediggi lea ožžon doarjaga mánega deatalaš áššái ođđa lágas. Lea ovttamielalášvuohta das ahte ulbmilmearrádusain čalmmustahttit sámi kultuvrra ja ásaht deattuhanmearrádusa mii luonddušláddjiivuođalágas čadnojuvvo sámi kultuvrra luondduvuđđosii. Lea maiddá bohtán ođđa áibbas ođđan njuolggadusat genehtalaš ávdnasiid birra, dás maiddá njuolggadusat dakkár ávdnasiid ovdduid juogadeami birra. Dain surggiin main Sámediggi ii leat ožžon dohkkehuvvot mearrádusaid maid dat vuosttažettiin lea sávvan, doppe leat váldojuvvon mielde buorit mearkkašumit láhkamearrádusaide. Doppe gos ii leat ollašuhthtojuvvon dievas ovttamielalášvuohta, doppe bohtet Sámedikki oainnut ovdan láhkaevttohusas. Dát guoská láhkamearrádusaide álbmotrievtti, konsultašuvnamearrádusa ja suodjaluvvon guovlluid hálddašánválddi birra. Ovttamielalášvuohta lea das ahte Ráđđehusa ja Sámedikki gaskasaš konsultašuvdnašiehtadus gusto daidda mearrádusaide mat leat dahkkojuvvon dan lága olis mii guoská sámi beroštusaide njuolgga. Sierramearkkašumis hálddašánválddi mearrádussii bohtá ovdan ahte sáhttet nammaduvvot hálddašanorgánat suodjalanguovlluide main sámi beroštusat leat ovddastuvvon.

Sámediggi deattuha ahte leamaš buorre konsultašuvdnaproseassa Birasgáhttendepartemeanttain. Departemeanta lea čájehan návcca ja dáhtu addit lobi Sámediggái dievaslaččat geahčadit láhkamearrádusevttohusaid ja mearkkašumiid konsultašuvdnaproseassas.

10.3 Minerálahká

Sámedikki dievasčoahkkin ii miehtan ođđa minerálahká. Dat mearkkaša ahte Sámediggi ii ge sáhte miehtat daidda doaimmaide maid láhkaevttohus geahččala muddet.

Sámediggi gávnna ahte láhkaevttohus ii ollašuite stáhta álbmotrievttálaš geatnegasvuođaid sápmelaččaid ektui. Láhka láchá dili dasa ahte meannudit sámi vuoigatvuođaid earaláhkai Fínnmárkkku olggobealde go Fínnmárkkus gulskuddama oktavuodas, sámi deasttaid deattuheami oktavuodas ja sápmelaččaid vuoigatvuođaid oktavuodas oazžut oasi vejolaš ávkkástallanárvvus. Ii ge láchka fuolat sápmelaččaid vuoigatvuođa konsultašuvnnaide daid mearrádusaid oktavuodas mat gusket daid minerálaid iskanvuoigatvuhtii, geahččaladdanbohkami ja ávkkástallanvuoigatvuhtii maidda stáhta čuoččuha eaigáduššánvuoigatvuođa.

Sámediggi deattuha ahte bargu minerálahágain lea bistán badje guovtti logijagi, ja ahte sámi vuoigatvuođat ja beroštusat leat čielggaduvvon ja čovdosat evttohuvvon sihke NÁČ:s 1996:11 Minerálahkáevttus ja NÁČ:s 1997:4 Sámi kultuvrra luondduvuođus. Ot.proposišuvnnas nr. 35 (1998-99) minerálahká, mii gessojuvvui ruovttoluotta Ot.diedáhusas nr. 1 (1999-2000), lei maid ovddiduvvon láhkaevttohus oktan mielddistuvvon láhkaásahusevttohusain mii geahččalii fuolahit deastta sámi kultuvrii olles árbevirolaš sámi guovllus. Viidáseappot lea departemeanttas leamaš buorre áigi ja dievaslaš vejolašvuohta oktiordnet NÁČ 2007:13 Ođđa sámeriekti dainna láchkabargguin mii bohtá ovdan Justiisadepartemeantta gulaskuddanreivves dán čielggadeami várás. Go váldá vuhtii dan áiggi mii gollan ođđa minerálahká bargui, de lea uhccán jáhkehahtti ahte ii sáhte fuolahit olles árbevirolaš sámi guovllu sápmelaččaid vuoigatvuođaid ja beroštusaid minerálahkáevttohusas.

Konsultašuvnnat Biebmo- ja gávpedepartemeanttain leat leamaš hui gáibideaddjit. Departemeanta ii leat buktán makkárga politihkalaš ja fágalaš ákkaid dasa manne sii eai leat dohkkehan Sámedikki árvvoštallamiid ja evttohusaid. Ovdal konsultašuvnnaid Sámedikkiin, dovddahii Ráđđehus ahte dat lei dahkan oaivila das mo sámi vuoigatvuodát ja beroštusat galge meannuduvvot lágas. Dát váddásmahtii konsultašuvnnaid.

Ášši mearrádusas bivddii Sámediggi Ráđđehusas fas rahpat konsultašuvnnaid ja geahččalit sohpat čovdosiid ovttasráđiid Sámedikkiin.

10.4 Suodjalanplánat

Suodjalanbarggus háliida Sámediggi leat mielde bidjamin eavttuid suodjalanbargui, ja sihkarastit sámi oassálastima proseassaide. Dán oktavuodas lea Sámediggi čađahan máŋga konsultašuvnna Birasgáhttendepartemeanttain, Luondduhálldašandirektoráhtain ja fylkkamánniiguin daid njuolggadusaid vuodul mat leat ráhkaduvvon luonddugáhttenlága vuodul suodjalanplánabargguid várás sámi guovlluin.

Sámediggi lea várrehusain miehtan Birasgáhttendepartemeantta Sydan eanadatsuodjalanguovllu suodjalanpláni ja Sankkjølen luonddumeahccái Mátta-Trøndelágas. Sámediggi ja Birasgáhttendepartemeanta soabaiga suodjalanláhkaásahusa sisdoalu 12 meahceguovllu eaktodáhtolaš suodjalussii. Dán luonddumehčiin leat guokte sámi guovlluin, Strengivatnet Brønnøyas Nordlánddas ja Murudalen Bjugas Mátta-Trøndelágas. Sámediggi lea miehtan Skardsfjella jag Hyllingsdalen eanadatsuodjalusa suodjalanpláni ja dasa gulli njeallji luonddumeahccái Rørosa ja Tydala suohkaniin Mátta-Trøndelágas. Sámediggi lea duhtavaš dainna doarjagiin maid lea ožžon sihke suodjalanulbmiliid ja eare mearrádusaid ektui dain suodjalanláhkaásahusain maid oktavuodas leat leamaš konsultašuvnnat.

Maŋimus jagiid stuorra suodjalanbarggut sámi guovlluin lea bohciidahtán balu ja duhtameahttunvuoda ollu sámi báikegottiin. Sámediggi oaivvilda ahte suodjalandárbu ferte árvvoštallojuvvot juohke dilis guovdilis suodjalanárvvuid ektui ja vejolašvuodaid ektui ahte joatkit árbevirolaš sámi meahceávkástallama ja ealahusdoaimama. Viidáseappot ferte suodjalanguovlluid hálldašanváldi biddjojuvvot sierra hálldašanstivrraide main lea nana sámi oassálastin. Suodjaleami árvvoštallama ja vejolaš suodjalanmearrádusa oktavuodas lea hui deatalaš gaskkustit ja duođaštit dan sámi historjjá ja geavaheami mi das lea leamaš. Sámediggi lea merkon ahte Ráđđehus lea juolludan 30 milj. ruvno viđa jagi badjel oktasaš ovddidanfondii Trillemarka luonddumeahci ásaheami várás. Sámediggi oaidná lunddolažžan ahte dákkár ovddidanruđat maiddá várrejuvvojit suodjaleami oktavuodas sámi guovlluin.

10.5 Nationála plána mariidna suodjaluvvon guovlluide

Sámediggi ja Birasgáhttendepartemeanta leat čađahan konsultašuvdnačoahkkimiid mariidna suodjaluvvon guovlluid nationála plána birra. Earret Divttasvuona mariidna suodjalanplána dohkkehii Sámediggi ahte dieđihuvvo suodjalanplánabarggu álgaheapmi jus bargolávdegoddi ásaheami. Divttasvuonas dattetge ferte mariidna suodjalanevttohus meannuduvvot Divttasvuona-Oarjevuona álbmomeahceevttohusa oktavuodas. Birasgáhttendepartemeanta lea ovdal dieđihan Sámediggái ahte sii vurdet Sámi vuoigatvuodálávdegotti ovdalgo árvvoštallet Divttasvuona-Oarjevuona geavahan- ja suodjalanbarggu joatkima.

10.6 Luossahálldašeapmi Deanus

Sámediggi ja Birasgáhttendepartemeanta leat konsultašuvnnaid bokte soahpan dan Deanulávdegotti mandáhta ja čoahkádusa, mi galgá čielggadit vejolašvuoda hálldašit Deanuázadaga báikkálačcat.

Ođđa goalástanhálddašeapmi galgá lea báikkálaš ja vuodđuduvvon vuoigatvuođaide. Dát erenoamáš vuoigatvuođat bohtet muhtumassii ovdan lágas, earret eará deanulágas, ja čuvvot muhtumassii dološ áiggi rájes geavaheamis ja boares báikkálaš vieruin.

Lávdegoddi lea čuovvoleamen finnmárkkulága 4. Kapihttala mii lea Deanučázádaga birra. Lávdegoddi galgá evttohit mo ođđa hálddašanorgána galgá organiserejvvot, evttohit rievdadusaid dálá lágaide ja njuolggadusaide ja evttohit vejolaš rievdadusaid soahpamuššii Suomain.

Sámediggi lea nammadan áirasa Sámedikki hálddahusas Deanulávdegoddái. Lávdegottis leat muđui ovddasteaddjit Birasgáhttendepartemeantta, Deanu- ja Kárášjoga gielddaid, Luossareivesearvvi, Deanučázádaga bivdodearvvi ja Norges jeger og fiskeforbund bealis.

10.7 Dálkkádatrievdamat

Sámediggi lea 2008:s oassálastán iešguđet foraide riikkalaš ja riikkaidgaskaš dásis, mat digaštallet dálkkádatrievdamiid. Áigumuššan lea leamaš bearráigeahččat ahte álgoálbmotoaidnu válđojuvvo mielde dievaslaččat, ja sihkkarastit duohta váikkuhanfámu dán suorggi politihkkahábmemis.

Šállošahtti lea go Sámediggi ii lean bovdejuvvon searvat Norgga delegašuvnna mielde dálkkádat-konferánsii Poznanis čakčat 2008. Sámediggi vuordá ahte beassá searvat proseassaide boahpteáiggis.

Sámediggi lea earret eará lahttu fáddájoavkkus 5 heivehandoaibmabijuid ja váidudeaddji doaibmabijuid várás NorACIA:s, norgga čuovvolanprográmma mii lea ásahuvvon Árktalaš Ráđi váikkuhusčielggadusraportta vuodul dálkkádaga birra, Arctic Climate Impact Assessment (ACIA). Joavku galgá veahkehit ovddidit, buohtastahttit ja gaskkustit máhtu dálkkádatrievdamiid, váikkuhusaid ja heivehemiid birra Norgga bealde Árktisas. Válđofáddán čoahkkimiin ledje dálkkádatrievdamat ja dárbbalaš heivehanstrategiijat oppamáilmmálaš liegganeami oktavuodas. Sámediggi lea leamaš dárkojeaddjin áššedovdičoahkkimis Suomas mii gieđahalai biologalaš šláddjiivuoda konvenšuvnna dálkkádatrievdamiid, álgoálbmogiid ja árbedieđu birra Árktisas.

Ráđdehus lea nammadan almmolaš lávdegotti mii galgá čielggadit servodaga raššivuoda ja dárbbu heivehemiide dálkkádatrievdamiid váikkuhusaide. Sámediggi ja Birasgáhttendepartemeanta soabaiga konsultašuvnnaid bokte lávdegotti mandáhta ja čoahkádusa, mas maiddá mearkkašupmi sámi kultuvrii ja ealáhuseallimii galgá čielggaduvvot. Sámi allaskuvlla rektor Steinar Pedersen lea nammaduvvon lávdegoddelahuttun.

10.8 Boraspirehálddašeapmi

Guovvamánus 2008 lágidii Sámediggi seminára boraspiriid birra masa oassálaste buot vihtta boraspireregionna mas leat sámi ealáhusberoštusat. Áigumuššan dákkár semináraiguin lea gulahallan hálddašeaddjiid ja politihkka-oassálastiid gaskkas, ja ahte čalmmustahttit daid hástalusaid mat čuožžilit go eallit mat guhtot ja ráfáidahttojuvvon boraspiret leat ovttas dakkár guovlluin gos lea sámi eanadoallu ja bozodoallu. Sámedikki áigumuš lea lágidity dákkár semináraid jahkásaččat ja oivvilda deatalažžan ahte guoskevaš departemeanttat veahkehit ja oassálastet dán arenas.

Sámediggi nammada ovttá dan viđa áirasis mat lea daid regionála boraspirenammagottiin mat hálddašit boraspiriid guovlluin main leat sámi ealáhusberoštusat, ja mii háliidit buori sámi ovddastusa nammagottiide. Sámedikki lahtut galget nammaduvvot Sámedikki bistevaš áirasiid gaskkas. Spiehkastahkan dat sáhttet nammaduvvot Sámedikki várreáirasiid gaskkas. Sámediggi moáitá dan go oazžu nannadit dušše ovttá lahtu viđa lahtus. Sámediggi dovda maiddá dan ahte dat gáibádušat mat biddjojuvvojit vuodđun min nammademiide, leat menddo gáržžidit, erenoamážit dasa ahte sáhtta sihkkarastit báikkálaš čatnaseami ja sohkaealdássedeattu nammagottiin. Eat leat ožžon áddejumi dasa Birasgáhttendepartemeanttas.

Jahkásaš boraspirevaháгат váikkuhit boazodoalu buvttadeami. Boazodoalu ollislaš rehketdoallu 2007:s čájeha ahte lea stuorra erohus almmuhuvvon ja buhtaduvvon vahágiid gaskkas. Jagiid 2007/2008 almmuhuvvon vaháгат ledje 75 proseantta ollislaš vahágiin, ja dušše 21 % das buhtaduvvui. Buhtadusat daid sávzzaid ovddas maid ráfáidahttojuvvon boraspiret goddet, lea stuorát eanadoalus ja sivvan lea earret eará ahte duodaštuvvon oassi lea veaháš stuorát eanadoalus. Sámediggái lea váttis dohkkehit dakkár boraspirehálldašeami, mii dohkkeha stuorra boraspirevahágiid sámi vuodđoaláhusain. Sámediggi lea ovdal čouččuhan ahte Ráđđehus lea čadnojuvvon nationála ja riikkaidgaskasaš geatnegasvuodaide sápmelaččaid ektui álgoálbmogin. Dát guoská Vuodđolága § 110a:ii ja ONa siviila ja politihkalaš vuoigatvuodaide konvensuvvna 27. artihkkalii. Sámedikki cealkámuš guoske eanadollui sámi guovlluin ja sámi boazodollui, mat goappašáгат leat sámi kultuvrra ávnnaslaš vuodut.

Sámediggi oaivvilda ahte ferte guorahallat gustovaš Stuorradiggedieđáhusa boraspiriid biira dainna ulbmiliin ahte rievadit dan. Čavga duodaštangáibádusaid geažil eai oaččo boazodoallit ja eanandoallit buhtaduvvot duohta vahágiid ovddas maid boraspiret dagahit. Dát guoská erenoamážit goaskimiid dagahan vahágiidda, muhto maiddái eará boraspirevahágiidda. Sámediggi čujuha danne ahte livččii deatalaš rievadit dáláš boraspirehálldašeami. Sámedikki mihttomearri lea oažžut duohta váikkuhanfámu nationála boraspirepolitihkkii. Dán mihttomearri ii sáhte ollašuhttit nu guhká go Sámediggi lea nu funet ovddastuvvn regionála boraspirenammagottiin. Dan lassin lea nammagottiid váldi ráđđejuvvon nationála politihka hálldašeapmái. Regionála boraspirenammagottit leat almmolaš hálldašanorgánat mat dahket mearrádusaid mat gusket sámi beroštusaide njuolggá, danne dat leat vuodđun daidda gáibádusaide álgoálbmogiid vuoigatvuoda birra mielmearrádeapmái mii boahotá ovdan ILO-konvensuvvnnas nr. 169 eamiálbmogiid ja čearddalaš álbmogiid hárrái iešmearrideaddji riikkain.

Sámediggi áigu viidáseappot bargat dainna ulbmiliin ahte nationála boraspirepolitihka ođastuvvo nu ahte boraspiriid mihttolohkku boahotá dakkár dássa ahte vuodđoaláhusaid buvttadanovdáneapmi ii fuono. Boazodoalu ja eanadoalu stuorra vaháгат mearkkašit ahte eiseválddit fertejit árvoštallat geahpedit iešguđet náliid máddodatmihtuid.

Viidáseappot fertet oažžut nu duohta logu juohke šlájá čivggain go lea vejolaš vuodđun dasa man ollu boraspiriid sáhtta goddit. Buot boraspirebivdu ja –goddin galgá dahkkojuvvo náliid almmuhuvvon máddodatmihtuid rámmaid siskkobealde, ja maid Stuorradiggi lea mearridan. Sámediggi oaivvilda ahte lea deatalaš árvoštallat geahpedit juohk náli čivggaid máddodatmihtu, muht lea seamma deatalaš gozohit máddodagaid nu ahte sáhtta oažžut sihkkaris logu das galle čivgga dat leat. Jus bidjá menddo uhccin čivgaloguid, de lea goddimis uhccán eastadeaddji ávki boraspirevahágiidda.

10.9 Energii ja bieggafápmu

Sámediggi ja Norgga čázádat- ja energiiidirektoráhta (NVE) leat šiehtadan čađahit konsultašuvvnaid energiijááššiid birra. Sihke Sámediggi ja NVE lea sávvan dákkár šiehtadusa. Šiehtadus lea erenoamážit energiijááššiid oktavuodas daid bajimus prosedyraid konkretiseren ja ávkkálaš aiddostahttin, mat gustojit Sámedikki ja stáhta eiseválddiid gaskasaš konsultašuvvnaide. Šiehtadus ii man ge láchkai geahnohuhte bajimus konsultašuvdnaproseyraid sisdoalu. Šiehtadus dahkkojuvvo hálldahuslaš dásis. Sivvan lea go Sámediggi politihkalaš orgánan ii daga dákkár šiehtadusaid direktoráhtain. Sámediggi sávva ahte dát šiehtadus dagaha ahte sámi beroštusat ja hástalusat buorebut bohtet oidnosi go stáhta eiseválddit meannudit energiijááššiid.

Sámediggi ja NVE leat konsultašuvvnaiguin soahpan váikkuhusčielggadanprográmma plánejuvvon fápmolinnjái gaskal Báhcavuona Romssas ja Hámmárfeastta Finnmárkkus. Váikkuhusčielggadusas fertejit sámi beroštusaid ja vuoigatvuodaide váldojuvvo dohkálaččat vuhtii. Váikkuhusat boazodollui, eará sámi meahccealáhusaide ja sámi kulturmuittuide galget čielggaduvvot. Konsultašuvvna vuodul gáržžiduvvojedje gáibádusat ja čađahanvuogit nu ahte váikkuhusat sámi beroštusaide bohte čielgaseappot ovdan čielggadanprográmmas. Čielggadussii váldojuvvo maid mielde dat gáibádus ahte doaibmajuju ovddut ja hehttehusat galget árvoštallojuvvo ja maid dat mearkkaša regiovdnii. Go

iešguđet váikkuhusat leat čielggaduvvon, de dat galget leat vuodđun ođđa konsultašuvnnaide váikkuhusčielggadusaid dohkkeheami ja konsešuvdnagažaldaga oktavuodas, dm. galgá go addojuvvot huksenlohpi vai ii.

11. Kulturmuitosuodjalus

Sámediggái lea fápmuduvvon váldi kulturmuitalága vuodul hálldašit sámi kulturmuittuid. Sámedikkis lea ovddasvástádus dakkár geográfalaš guovllus mas leat 6 fylkkagieldda ja guovllut Opplánddas ja Møre ja Romsdålas. Sámediggi lea meannudan ollu plánaáššiid main oktavuohta gielddaiguin, doaibmabidjočađaheddjiiguin ja kulturmuitaláddašemi eará beliiguin lea guovddázis. Dán váldečađaheami oktavuodas čađaha Sámediggi ollu stuorát ja smávit báikediđoštallamiid. Árrjalaš bargguin kulturmuittuiguin ja kulturbirrasiiiguin duođašta Sámediggi sámi historjjá sápmelaččaid iežaset eavttuid vuodul. Sámedikki doarjaortnega bokte kulturmuitosuodjalussii lea eaiggádat ja eará berošteaddjit ožžon vejolašvuoda dikšut, láchit ja duođaštit sámi kulturmuittuid.

11.1 Ođđa teknikka kulturmuitosuodjalusas – laserskánnen giridiin

Sámediggi lea ovttasbarggus Finnmárkku fylkkagielddain oassálastán geahččalanprošektii mas ođđa teknikka kulturmuitosuodjalusas lea geahččaluvvon. Riikkaantikvára lea bivdán Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU) váldit ovddasvástádusa prošeavttas. Bargovuohkin lea geavahit girđi ja sierrareaidduid ráhkadit kártamálliid mat čájehit guovllu topografijja.

Bargovuohki sáhtášii leat ávkin kulturmuitosuodjalusas. Go de oahppá dulkot iešguđet kártamálliid, de lea vejolaš plánet buorebut gokko eanadagas ferte čađahit geahččademiid ja gokko ii dárbbas geavahit nu ollu resurssaid. Dát vuohki lea danne lasseveahkki gieddegeahččademiide.

11.2 Kulturmuittuid registreren sierranas stuorát areálaplánaid oktavuodas

Sámediggi lea 2008:s registreren sámi kulturmuittuid mánga stuorra areálaplána oktavuodas sámi guovlluin. Dát guoská bieggamilloplánaide Finnmárkkus, Nordlánddas ja Mátta-Trøndelågas ja maiddái Setermoen báhcinsiljus, Ráissa álbmotmeahcis ja Nord-Kvaløya ja Rebbenesøy eanadatsuodjalusguovllus.

Hamnefjell bieggamilluid muddenplána oktavuodas Báhcavuona gielddas Finnmárkkus registrerejuvvojedje 147 eanjkilmuittu 82 kulturmuitaláikkis. Báikediđoštallan lea dan áiggis mii vel lei hálldus almmustahtán kulturmuittuid mat čájehit guhkes áiggi sámi ealahusheivehemiid Finnmárkku rittus, ja mas lea stuorra árvi dan eanadaga muosáheamis, mas dát lea dáhpáhuvvon. Go dáid kulturmuittuid vel sáhtá čatnat boares sámi oskui ja árbevieruide, de šaddá guovlu erenoamáš miellagiddevažžan čájehit riev dama goddebivdoservodagas boazodoalloservodahkan. Plánaevttohusa oasit šaddet vuostálagaid mánga registrerejuvvon kulturmuittuiguin, sihke njuolgga ja eahpenjuolgga. Mánga dain kulturmuittuin čatnasit sámi oktavuhtii ja daid ferte atnit automáhtalažžat ráfáiduhthuvvon. Bieggamillut vuolidit guovllu kulturhistorjjalaš árvvuid. Dán vuodul vuosttaldii Sámediggi plánaevttohusa areálahálldašemiide ja lea bivdán ahte osiid plánaguovllus ferte váldit eret muddenplánas.

Oarjevuonas Divttasvuona suohkanis Nordlánddas lea Nordkraft Vind AS prošekteremin bieggamillorusttega mas leat gaskal 32-35 bieggamillu. Sámediggi lea bálkahan Árran Julevsámi guovddáža čađahit kulturmuitalákkademiid doaibmabidjoguovllus. Bohtosat dán rádjai čájehit golbmaloginäre registrerejuvvon automáhtalaččat ráfáiduhthuvvon sámi kulturmuittu, mas leat mánga mat guoskkahuvvojit njuolgga plánejuvvon bieggamillopárkkas. Sámediggi áigu čuovvolit dán prošeavtta 2009:s.

Fosenhalvøyas Roana ja Åfjorda suohkaniin leat čađahuvvon kulturmuitorregistreremat Roan ja Blåheia bieggafápmorusttegiid oktavuodas Roan suohkanis ja Storheias Bjugna ja Åfjorda suohkaniin. Storheias eai leat registrerejuvvon sámi kulturmuittut. Roanis registrerejuvvui sámi eamihávdi. Blåheias registrerejuvvojedje ja merkejuvvojedje kártii boares bivdorusttetbázahasat. Báikkit ledje oahppásat ovddežis, muhto eai lean merkejuvvon kártii albma láhkai. Eamihávdi lea erenoamáš go eai leat oahppásat eige registrerejuvvon nu ollu dákkáraš sámi hávddit ná guhkin máddin ja danne lea deatalaš dan suodjalit boahhteáigái. Dát kulturmuittut eai lean dattetge doarvái vuodđun vuosttaldit plánaid. Sámediggi lea bivdán ahte kulturmuittobáikkit galget muddejuvot erenoamášguovlun kulturmuittuid suodjaleapmái plánain.

Sámediggi lea čađahan guokte stuorra báikediđošanprošeavtta Setermoen báhčínšiljus Beardu suohkanis ja Ráissa álbmotmeahcis Ráissa suohkanis. Goappašat prošeavtta álggahuvvojedje gieddeáigodagas 2007 ja jotkojuvvojedje 2008:s. Registrerenbarggu Setermoenis lei Forsvarsbygg addán báhčínšilju viiddideami oktavuodas. Das registrerejuvvojedje 25 árrana. Ráisa-prošeakta lea registrerenbargu Romssa fylkkamánni ovddas Ráissa álbmotmeahci ja Ráisduottar-háldi eanadatsuojuvvojuvvo hálddašánplána ráhkadeami oktavuodas. Registrerenbargu lea čađahuvvon ovtasbarggus boazodoaluin. Sullii 140 kulturmuittu registrerejuvvojedje. Dán ledje máŋga cehkkojuvvon barta ja goađi bázahasa, lagabui 100 árrana, ja bivdorokkit, čilat, borramušvuorkkát, hávddit ja bálvosbáikkit. Dan lassin gávdnojedje geađgeáigásaš duktásajit ja ođđaset kvena kulturmuittut nugo 9 bihkkahávdi. Gávdnosat duođaštit Ráisvuomi guovlluid guhkesáiggi ja árjjalaš geavahusa.

Nord-Kvaløy ja Rebbenesøy eanadatsuojuvvojuvvo registreremat leat dahkkojuvvon Romssa hálddašánplánema oktavuodas, muhto fylkkasuohkanis dat lea leamaš prošeaktajodiheapmi ja bargu. Sámediggi lea dattetge registreren guovllu kulturmuittuid. Dán jagi registrerejuvvui Nord-Kvaløya riddoguoivu. Doppe gávdnojedje goahteduktásadji, gaskaáigásaš duktásajit mat sáhttet lea sámi, ja maiddái bálvosgeađgi.

11.3 Eará kulturmuittosuojuvvojuvvo ja prošeavttat

Hadselis, Narvikas ja Sortlandas lea Sámediggi 2008:s álggahan sámi kulturmuittuid registreremiid duottarguoivu. Kulturmuittut gullet boarráset sámi goddebivdui. Registrerenbargu jotkojuvvo 2009:s, ja viiddiduvvo eará báikkiide maid birra Sámediggi lea ožžon báikkálaš dieđuid.

Vistesuojuvvo oktavuodas lea Sámediggi joatkán Sirpmá- prošeavtta Deanu gielddas. Dán jagi leat guokte vistti ovddeštuvvon. Konkrehta suodjalusbarggu lassin lea prošeavtta ulbmilin ovddidit vistesuojuvvojuvvo. Duođašteapmi, ovddešteapmi ja báikkálaš duojáruiid oahpaheapmi lea čađahuvvon. Deanu giella, gilisearvi ja skuvla leat maid leamaš mielde barggus. Riikkaantikvára lea dorjon barggu.

Sámediggi lea 2008:s bargan nationála prošeavttain válljejuvvon kultureanadat eanadoalus. Prošeavtta áigumuš lea válljet ovttá dahje eanet ovddasteaddji eanadoalloeanadaga juohke fylkkas, mat ožžot ruđa stáhtas hálddašan- ja dikšundoaibmabijuide. Sámediggi lea bargan ovttas golmma davvinorgga fylkka Fylkkamánniiguin ja fylkkagiellaiguin ohcanproseassa oktavuodas. Juohke fylkkas lea válljejuvvon eanadat, buohkain lea dahje leamaš sámi ássan. Sámediggi lea dán barggu oktavuodas Nordlánddas, Romssas ja Finnmárkkus čađahan báikediđoštallamiid ja jearahallamiid dán jagi.

Sámediggi lea 2008:s bargan Njávdáma opmodat oamastemiin. Dát lea vuosttaš lávki láchimis daid bázahasaid ruovttoluottabuktima, mat 1915:s roggojuvvojedje Njávdáma ortodoksa hávdeeatnamis ja dolvojuvvojedje Oslo universitehtii. Sámediggi áigu 2009:s bargagoahtit ođđa hálddašánplánain Skoltebyen várás, gaikut muhtun visttiid gohttensajis, ja iskkadit guovllu ovdal ođđasiidhávddemiid.

Sámediggi lea oččodan Ceavccageađggi guovlun UNESCO máilmmiárbelistui. Dát ássi lea ovdal ovddiduvvon Birasgáhttentdepartementii ja divaštallojuvvon Sámedikki dievasčoahkkimis. Sámediggi

lea čoahkkimis ja čálašeamis Riikkaantikvárain ákkastan mo Ceavccageadgi ollašuhtá daid eavttuid ahte das lea erenoamáš buorre oppamáilmmálaš árvu, gč. Operational guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention, ja ovddidan buohtastahti analysa eará dálá ja vejolaš máilmmiárbeáikkiid ektui. Sámediggi lea vuordimin Riikkaantikvára vástádusa dása.

12 Kultuvra

12. 1 Kultuvrralaš ovdanbuktimat

Kultureallin lea dehálaš fápmu nanusmahttit identitehta, seammás go dat addá ealli báikkálaš servodaga go olbmot háliidit orrut. Nana sámi kultuvra addá oadjebasvuoda ja dehálaš lassiváikkuhusaid nugo čálgu ja eallinkvalitehta. Kultuvra lea maid dat arenat ja deaivvadanbáikkid gos dáidda ja kultuvra gaskkustuvvot, ja go viidáset geahččá, de dasa gullet maid valástallan, museat, girjerádjosat ja media.

2008:s lei várrejuvvon 1 900 000 ruvno doarjagiidda musihkkaalmmuhemiide. Dan lassin lea Sámediggi ovttas Finnmárkku fylkkagiieldain ja Norgga kulturráđiin juolludan doarjaga Sápmi Music prošehtii (SAMU), mii lea sierra ovttat Musikk i Finnmark vuolde ja man váldobargun lea geavahit musihka seailuhit sámi kulturárbbi ja kulturgelbbolašvuoda.

Sámediggi doarju plánaid ásahit riikkaidgaskasaš filbmaguovddáža Guovdageidnui. Dat buktá ođđa vejolašvuodaid ovdanahhtit sámi filbmabuvttadeami, ja ovttasbargu riikkarájaid rastá addá ođđa vejolašvuodaid dasa mii goská filbmaovddideapmái álgoálbmotperspektiivvas.

Sámediggi lasihii 2008:is várrejumiid doarjagiidda sámi čáppagirjjálašvuoda buvttademiide. Earret eará manne oasis Sámeálbmot foandda dietnasis dása, juoga mii veahkehii dasa ahte lohku čáppagirjjálašvuoda giehtačállosiin mat leat dohkkehuvvon almmuheapmái, lea njiedjan. Lea maid dárbbášlaš láchit dili nu ahte rámmaeavttut sámi fágagirjjálašvuoda olggosaddimii šaddet buorebut. Dá lea juoga maid Sámediggi áigu vuoruhit. Seammás lea dárbbášlaš nanusmahttit doaimmaid ja gelbbolašvuoda sámi lágádusain. Dán dahká Sámediggi go nanusmahtá sámi lágádusdoarjjaortnega.

Sámedikkis leat leamaš konsultašuvnnat Kultur- ja girkodepartemeanttain doaimmaid birra mat leat St.dieđáhusas nr. 32 (2007- 2008) Teáhterhearvvaid duogábealde, lávdedáidaga birra Norggas. Álgoálggus ii lean sámi lávdedáidda namuhuvvon Stuoradiggedieđáhusas. Sámediggi lea danin duhtavaš go dieđáhusas aiddostahttojuvvo stáhta bajimuš ovddasvástádus sámi kultuvrii ja ahte sámi kultuvra lea dehálaš oassi nátionála kulturpolitihkas. Sámediggi áigu danin deattuhit man dehálaš lea ahte sámi teáhteriin leat seamma rámmaeavttut go eará teáhterat Norggas.

Beaivváš Sámi teáhter lea sámi nášuvnnalaš teáhter. Sámediggi bargá dan nala ahte rámmat Beaivváš Sámi Teáhteris nanusmuvvet lasi juolludemiid bokte ja sierra teáhtervisttiin. Áarjelsaemien Teatre oazžu bastevas doaimmadoarjaga Sámedikki bušeahtas. Doaimmadoarjja teáhterii lassánii beliin 2008 bušeahtas. Sámediggi lea oččodan searveruhtadeami Áarjelsaemien Teatre doaimmaheapmái bealálaččaiguin lullisámi guovllu ovttasbargošiehtadusas.

12. 2 Festiválat

Sámediggi lea álggahan doarjjaortnega ásahuvvon sámi festiválat vearás. Dása lei 2008:s juolluduvvon 1,8 milj. ruvno. Sámi festiválat leat dehálaččat gaskkusteapmái sámi musihkas, seammás go dat leat deaivvadanbáikkid buot ahkásaš olbmui. Festiválain lea danin stuora mearkkašupmi sámi identitehtii ja sámi giela ovdáneapmái.

2008:s oaččui viimmat Riddu Riđđu stahtusa guovddášfestiválan, ja dakko bokte sihkkareabbo ekonomalaš vuodu. Doarjja Sámedikkis bisuhuvvo ja boahtá stádabušehta stáhta doarjaga ja regionála doarjaga lassin. Festivála oktavuodas lea Riddu Riđđu Davviguovllu álbmot- guovddáš ášahuvvon 2008:is. Sámediggi lea juolludan doarjaga dán guovddáša álggaheapmái. Jurdda lea ahte Davviguovllu álbmot guovddáš gaskkusta davviguovllu olbmuid dáidaga ja kultuvrra iežaset eavttuid vuodul ja mii ovddida gelbbolašvuoda, kvalitehta ja mánggabealátvuoda.

12. 3 Dáiddáršiehtadus

Dáiddáršiehtadus maid Sámediggi álggahii 2004:s, lea ovttasbargošiehtadus Sámi Dáiddárráđiin (SDRin). 2008 šiehtadusa šiehtadallamat botkejuvvojedje, ja šiehtadus mearriduvvui dasto Sámedikki 2008 bušehta badjel. Doaibmi rámma poasttaide mat gullet dáiddáršiehtadusa vuollái, lea 2008:s 4 350 000 ruvno. Válđošiehtadusa mielde mearriduvvon 19. 08. 04 lea Sámediggi ja Sámi dáiddárráđđi šiehtadallan 2009 šiehtadusa, mii doaibmá áigodagas 01.01. - 31.12.09. Sámedikki dievasčoahkkima bušehttašiehtadallamiin 26.11.2008 dohkkehuvvui ja mearriduvvui šiehtadus. 2009 rámma lea 5 150 000 ruvno.

Bargojoavku mas leat dáiddárorganisašuvnnaid ja Sámedikki láhtut, leat ožžon válldi árvvoštallat sisaoastinortnega mii buorida almmuhuvvon sámi čáppagirjjálašvuoda ja musihka/luođi háhkanvejolašvuoda.

Seammalágan šiehtadus ii gávdno vel Ruoŧa ja Suoma Sámedikkiin. Ruoŧa Sámedikki kultursemináras skábmamánu 2008:is dajai Sámi teáhter searvvi jodiheaddji ahte lea ilus go dáiddašiehtadus doaibmá bures, muhto sávvá seammalágan ortnegiid Suoma ja Ruoŧa beallai. Sámediggi norggas lea dávjá mielde ruhtadeame iešguđetlágan ortnegiid mat sáhttet leat ávkin Suoma- ja Ruotabeale dáiddáriidda

12. 4 Sámi ášahusat / Sámedikki ášahuspolitihka

Sámedikki dievasčoahkkinn meannudii skábmamánu dieđáhusa sámi ášahusovddideami birra Sámi ášahusat ja siviila sámi servodat.

Dieđáhus árvvoštallá hástalusaid ja evttoha doaimmaid sámi ášahusovddideapmái guhtta iešguđege suorggis. Hástalusaid árvvoštallamat leat čadnon dáidda surggiide:

- Sámi ášahusaid iehčanasvuolta ja čanastagat sámi almmolašvuhtii.
- Ášahusaid stivren- ja organiserenmálle.
- Gievrras ja mánggabealat ášahusaid ovddideapmi.
- Ášahusaid gaskasaš ovttasdoaibman ja ovttasbargu.
- Ođđavisttiid ruhtadeapmi.
- Sámedikki duohta vejolašvuolta váikkuhit sámi ášahusovddideami eavttuide bušehttaráđđadallamiid bokte stáhta eiseválddiiguin.

Ášahusdieđáhusa čuovvolanbargu álggahuvvo 2009:s mearriduvvon plána mielde. Ášahusain leat iešguđetlágan vuolggasajit eige leat olle seamma guhkás iežaset proseassaiguin. Danne dárbbasuvvojit iešguđetlágan lahkonanvuogit, maiddá go guoská áigeperspektiivii . Dieđáhusa doaimmat čuovvoluvvojit lagas gulahallamiin guoskevaš ášahusaiguin.

12. 5 Ođđavisttiid ruhtadeapmi

Sámi ášahusaid dovdomearka lea dávjá ahte dat leat vuolggahuvvon sámi báikkálaš servodagas dahje guovddáš sámedipolitihkalaš bealis, eai ge báikkálaš dahje regionála eiseválddiin. Dát mielddisbukta ahte dávjá lea váttis oažžut báikkálaš ja regionála ruhtadeami sámi ášahusaid visttiide.

Ráđđehus lea Stuoradiggedieđáhusas nr. 28 (2007- 2008) ”Sámepolitihkka” evttohan viessoláigguiguin ruhtadit ođđa sámi kulturviesuid. Sámediggi lea álgovuolggalaččat mielas dákkár ruhtadeapmái, ja vuordá konsultašuvnnaid dán birra fargga.

Sámedikki sámi ášahusvistiid vuoruheapmi áigodahkii 2009-2014 lea čuovvovaš:

1. Sámi dáiddamusea: Prošekteren 2008-2009, huksenálggaheapmi 2010.
2. Várdobáikki sámi guovddáš: Prošekteren 2011-2012, huksenálggaheapmi 2013.
3. Beaivváš Sámi Teáhter: Prošekteren 2013-2014.

12. 6 Kulturviesut

Sámediggi lea hástalan Sijti Jarngge, Nordlándda fylkkasuohkana ja Aarborte suohkana nammadit bargajoavkku dainna ulbmilin ahte ovddidit Sijti Jarngge nanu sámi ášahussan mii earret eará galgá bargat čuovvovačat:

- nanusmahttit ja ovddidit guovddáža regionála oktavuohktan.
- nanusmahttit lullisámi giela, kultuvrra ja árbevieruid, dása gullet maid girjerádjobálvalusat.
- leat guovddáš oassálastin ja eaktudeaddjin ovddidit lullisámi giela, kultuvrra ja ealáhusaid.
- ovddidit jurdagiid, fáladagaid ja gelbbolašvuoda mat bohtet olles guovllu lullisámi álbmogii ávkin, ja veahkehit nannet oktavuodaid ja fágalaš birra.

Sámi Dáiddaguovddáš lea guhká sávvan beassat fárret eret dálá visttis vuohkkaset ja guovdilet lanjaide Kárášjogas. RICA eiendom:s leat vuogas lanjat, muhto dáhttu doaibmasihkarvuoda almmolaš doarjagiin gielddas, fylkkagielddas ja Sámedikkis ovdalگو álget hukset ja heivehit lanjaid dáiddaguovddáža doaimmaide. Sámediggi lea 2008 bušehtas juolludan lassidoarjaga dán doibmii. Doarjjaaddit leat maid addán lohpadusaid juolludit eanet ruđaid 2009 várás, juoga mii dagaha fárrema vejolažžan.

Stivrenjoavku lea buktán ávžžuhusa Ája sámi guovddáža boahhtevaš organisereme birra. Ášahusdieđáhusas ávžžuha Sámediggi ahte Ája sámi guovddáš, Riddu Ridđu, Gáivuona sámi giellaguovddáš ja Lásságámmi ovttaštahttojuvvojit oktasaš ovttaštahttan. Álgoálggus ávžžuhuvvo ahte guovddáš organiserejuvvo vuodđudussan maid Sámediggi, Romssa fylkkasuohkan, Gáivuona suohkan ja Omasvuona suohkan ášahit, ja maŋgel organiserejuvvo oasussearvin mas dat seamma instánsat šaddet eaiggádat.

12. 7 Museat

Sámediggi lea maŋgii váldán ovdan sámi museaid ekonomalaš dili sihke kultuvra- ja girkodepartemeanttain (KGD) ja ABM-ovddidemiin. Sámediggi bargá ain dan nala ahte museaodastusa áigumušat čuovvovuvvojit stáhta eiseválddiid bealis, maidái sámi museaide.

Oassin museaodastusas álggahuvvui sámi museafierpmádat lohpageahčen 2007. Fierpmádat lea čanasbáiki museaid gaskkas main lea sámi historjá ja árbevirolaš máhttu oassin iežaset doaimmas. Riddu Duottar Museain lea ovddasvástáduš koordineret fierpmádaga. Fierpmádaga vuosttaš proševttat leat čohkkenhálddašeami birra, ja ovddidit oktasaš web-uskkádaga museaide oktan sámi čoakkáldagaiguin. Sámediggi lea juolludan ruđa seminárii dáid fáttáid birra.

Deanu ja Várjjaga museasiida eaiggádat leat mearridan nannensiehtadusaid, ja leat ožžon dárbbalaš juolludemii iežaset nannemii. Museasiida ášahuvvui ođđajagimánus 2009.

Romssa ja Davit Nordlándda sámi museadoaimma oasseguorahallama čuovvleapmi lea dál loahpahuvvomin. Dán guovllu museaovdáneami golbma ovddasvástádusmusea, Árran, Ája ja Várdobáiki, leat ožžon ruđaid plánet ja álggahit museadoaimmaid museaodastusa vuodul.

Leat leamaš mánga čoahkkima gaskkal Sámediggerádi ja museasearvvi, gos guovddáš váttisvuodát sámi museain leat guorahallojuvvon. Vuosttažettiin leat museaid ekonomalaš hástalusat geahčaduvvon.

Sámediggi ja ABM- ovddideapmi leat soabadan ahte nammaduvvo bargajoavku mii bargá dan nala ahte dávvirdiehtovuodu Primusa sámegeielat veršuvdna duohtandahkkojuvvo. Eanet ja eanet museat váldet atnui diehtovuodu, maiddá Ruota bealde.

Sámi dáidaga seailudeami ja gaskkusteami dilli lea ain váttis. Vai bargu realiseret Sámi dáiddamusea doaimmahuvvošii johtileabbo, lea Sámediggi juolludan oktiibuot 850 000 ruvno musea prošekteremii. Sámedikkis ja RiddoDuottarMuseas lea buorre gulahallan Statsbyggain prošekterema birra.

12. 8 Valáštallan

2008:s juolluduvvui sámi valáštallamii 600 000 ruvno speallanruđain. Sámediggi hálddaša dáin oasi, ja mihttomearrin lea heivehit sámi valáštallama erenoamážit mánáide ja nuoraide. Sámediggi lea juolludan ruđaid maid Sámiid valáštallanlihttu - Norga (SVL- N) hálddaša, guhte organisere riikkarájiidrasttildeaddji valáštallandoaimmaid sámi álbmogii. SVL-N ja Sámi spábbačiekčanlihttu (SSL) leat SVL vuollásaš lihtut, ja mat organiserejit doaimmaid Norggas. SVL organisere sámi measttirgilvvuid ja sámi riikajoavkkuid.

Sámediggi álggahii 2007:s ortnega mas juohká valáštallanbálkkašumi nuorra sámi valáštalliide. 2008:s juhkkokuovvojedje guokte bálkkašumi, goabbáge 25 000 ruvno, čuoigái Finn Hågen Krogh Álttás eret ja judo-gilvaleaddjái Odd Isak Kappfjell Snoasas eret.

Guovvamánu 2008:s lei sámi valáštallan guovddázis Romssas gos lágiduvvo čuoigan/njoarostangilvvut, valáštallangálla ja NM heargevuodjimis. Sámediggi juolludii 200 000 ruvno lágideami čadaheapmái.

Njukčamánu 2008 oassálaste sámi valáštallanjoavku ja kulturdoaimmaheaddjit Arctic Winter Games (AWG) Yellowknife:s Canadas. AWG lágiduvvo juohke nuppi jagi, ja lei goalmát gearddi go Sápmi oassálastii dáin valáštallan- ja kulturlágidemiin nuoraide árktalaš guovlluin. Sámediggi juolludii dása 800 000 ruvno.

Sámi spábbačiekčanlihttu (SSL) lágidii suoidnemánu 2008 nuppi VIVA World cup, máilmmimeasttirgilvvuid spábbačiekčamis daid guovlluid ja našuvnnaid várás mat eai oáččo miellahttovuoda FIFA:s. Gilvvut lágiduvvojit Váhčiris Ruotas, ja čohkkeje vihtta dievdojoavkku ja guokte nissonjoavkku. Sápmi vuittii nissonjoavkkus ja Sámi dievdojoavku bođii goalmádin dáin gilvvuin. Lassín njuolgo doarjagii mii lei 313 000 ruvno, juolludii Sámediggi vel 100 000 ruvno nissonluohká lágideapmái.

Sámediggi lea guovtti dievasčoahkkinmearrádusas dorjon Romssa plánaid lágideat OG dálvegilvvuid Romssa gávppogis, ja šalloša go Norgga valáštallanlihttu mearridii geassit ohcama dán vuorus. Sámediggi áigu goitge dán barggu ja daid proseassaid vuodul mat leat čadahuvvon barggus oččodemiin dálve-OG Romsii, rabasvuodain searvat sullásaš proseassaide boahhteáiggis, jus dákkarat bohtet.

12.9 Rádjalovssat

2006 stádabušeahtas juolluduvvui ruhta Sámedikki bušeahta badjel ásaht dutkan- ja duodašandoaimma Divttasvuona ja čatnat doaimma Árran Julevsámi guovddáži. Sámediggi dagai 2007:s šiehtadusa Árran Julevsámi guovddážiin ásaht golmmajagáš dutkan- ja duodašandoaimma rádjalovssajohtolaga birra 2. máilmmisoađi áiggi. Árran Julevsámi guovddáš lea bargováldi ja barggus lea 3 milj. ruvno ekonomalaš rámma.

12. 10 Media

Geassemánu 2008 šiehtadeigga Kultuvra- ja Girkodepartemeanta ja Sámediggi maŋŋil konsultašuvnnaid lánkaásahusa doarjagiid birra sámi aviissaide. Sámediggi lea veahkehan dasa ahte lánkaásahusas čielgasit definere sámi aviissa dakkár aviisan mas lea sámi álbmot váldomihttojoavkun. Dát mearkkaša ahte aviisa gokčá ođas- ja áigejuovdilis áššiid mat leat beroštahti olles sámi álbmogii. Regionála- ja báikkálaš aviissat danin eai sáhte formálalaš mearrádusrievdadeami bokte gohčodit iežaset sámi aviisan ja dan bokte sáhttit gáibidit oasi preassadoarjagis. Sámediggi lea viidáseappot váikkuhan dasa ahte lánkaásahusas dál lea čielga ulbmilmearrádus mas čuožžu: ”Doarjja sámi aviissaide ja sámegeilat aviisasiidduide galgá lánčit demokrátalaš digaštallamii, oavilásaheapmái ja giellaovddideapmái sámi servodagas”.

12.11 Sámedikki nuoraidpolitihkalaš lánveggoddi - SUPU

Nuoraidpolitihka veahkeha rekrutteret boahteáiggi álgoálbmotpolitihkkáriid. Sámedikki nuoraidpolitihkalaš lánveggoddi lea oassálastán čoahkkimii Barents regiovnnaš nuoraidrádis (BRYC). Halvard Rundberg válljejuvvui BRYC ođđa stivrii álgoálbmotáirrasin. Gaskkamuttus skábmamánu lágidii BRYC workshop'a Yeah Right- Human Rights for Youth in the Barents. Oasit konferánsa fáttáin ledje álgoálbmotvuoigatvuođat ja ON mánáidkonvenšuvdna. SUPU lei ovddastuvvon Workshop'as.

SUPU oassálastii Sámedikki jahkásaš čoahkkimis mánáidáittardeddiin Kárásjogas. Fáttát čoahkkimis ledje earret eará sámiid áirras Mánáidáittardeaddji nuoraidrádis ja Barents-áittardeaddji prošeakta ”Sámi mánáid ja nuoraid servvoštallanvuoigatvuohta”. Dan lassin ávžžuhii SUPU mánáidáittardeaddji čalmustahttit lulli- ja julevsámi mánáid ja nuoraid vuoigatvuođa giellaohpahussii.

Viidáseappot lea SUPU čuoovolan gulahallama Mánáidáittardeddiin, buktán mearkkašumiid mat gullet earret eará Oslo sámi mánáidgárdái, sámi oahpponeavvuid dillái ja lágabokte vuoigatvuhtii ožžut sámi oahpponeavvuid, oahpaheaddjeoahpusa evalueremii, dárbbui gelbbolašvuhtii sámi kultuvrras ja gielas psykalaš dearvvašvuođasuodjalusas nuoraid várás. Lánveggoddi álggahii maid barggu 2008:s eanedit daid nuoraid logu, geat leat logahallojuvvon Sámedikki jienastuslohkui, ja daid nuoraid logu, geat jienastit Sámediggeválggas.

SUPU lei mielde pláneme ja lágideame Sámi parlamentáralaš ráđi nuoraidkonferánsa Livššus. Doppe álggahuvvui ovttasbargu Ruota sámedikki nuoraidrádiin. Konferánsii serve 80 nuora Norggas, Suomas, Ruotas ja Ruoššas. Fáttát ledje earret eará sámiid deaivvadanbáikkid, davviriikkaid mánáidáittardeddiid oktasaš raporta ja sámi álbmotdearvvašvuođa iešguđetlágan bealit. Konferánsa mearridii resolušuvnna mii earret eará deattuha dehálašvuođa das ahte Sámediggi bargá gažaldagaiguin psykalaš dearvvašvuođa birra sámiid gaskkas. Nuoraidorganisašuvnna ásaheapmi buot sámiid várás ja interneahhtavuđot deaivvadanbáikkid nuoraide ledje resolušuvnna eará dehálaš čuoggát. SUPU ja Ruota Sámedikki nuoraidráđdi ovdanbukte konferánsabohtosiid parlamentariihkkárkonferánsas Roavvenjárggas.

Sámediggerádis leat juohke jahkebeali čoahkkimat Sámedikki nuoraidlánveggottiin.

13. Giella

13.1 Giellaiskkadeapmi

2008:s čadahii Sámediggi giellaiskkadeami, ja ulbmil lei oaidnit man ollu sámegealla geavahuvvo ovdalgihtii válljejuvvon ásašusain ja etáhtain sámegealla hálddašanguovllus, ja moatti eará suohkanis olggobealde hálddašanguovllu. Sámediggi lea maiddá iskan beroštumi válljet sámegealla skuvllain ja mánáidgárddiin norggas.

Dakkár iskkadeapmi čadahuvvo juohke njealját jagi. Iskkadeapmi deattuha iešguđet ásašusa oktavuoda sámegeallageavaheapmái. Iskkadeapmi árvvoštallojuvvu gárvánit 2009 álggus ja almmuhuvvo raportan.

13.2 Sámegealla hálddašanguovlu

Ođđajagimánu 1. beaivvi rájes 2008 lea Snáasa suohkan váldon mielde sámegealla hálddašanguvlui. Dat mearkaša ahte maiddá Davvi-Trøndelága fylkkasuohkan lea mielde seamma dáhtona rájes. Sámediggi oaivvilda ahte sámegeallbargu sámegealla hálddašanguovllu suohkaniin ja fylkkasuohkaniin lea hui dehálaš sámegeallageavaheami nannemis ja ovddideamis. Seammás leat stuora hástalusat go galgá meannudit geavaheddjiid guovtti gillii. Dat lea ge maid čájehuvvon go Sámedikkis leat leamaš čeahkkimat guovttegeallalašvuodasuoahkaniiguin ja fylkasuoahkaniiguin 2008:s. Hálddašanguovllu suohkanat ja fylkkasuohkanat ožžot jahkásaččat doarjaga Sámedikki bušeahta bokte.

Sámediggi lea álggahan guovttegeallalašvuodadoarjaga evaluerema. Evalueren gárvvistuvvo 2009 álggus, ja Sámedikkis lea ulbmil ahte dat galgá leat vuodđun prosessii mii galggašii mielddisbuktit ahte Sámedikki guovttegeallalašvuodadoarjaga juolludaneavttut rievdaduvvojit bušeahttajagi 2010 rájes.

Mánga suohkana mat árvvoštallet searvat sámegealla hálddašanguvlui, leat váldán oktavuoda Sámedikkiin. Sámedikkis lea mihttomearri ahte galggašedje eanet suohkanat searvat hálddašanguvlui, ja danne lea deattuhan juohkit dieđuid suohkaniidda makkár vejolašvuodaid, geatnegasvuodaid ja vuoigatvuodaid searvan mielddisbuktá. Loabát suohkan lea 2008:s sádden ohcama Kultur- ja girkodepartementii beassat searvat sámegealla hálddašanguvlui. Dan ohcama doarju Sámediggi, ja vuordá ahte ohcan dohkkehuvvo 2009:s.

13.3 Giellaprográmma

Sámediggi juolludii 2008:s ruđa sámeálbmotfoanddas Sámi allaskuvlii ráhkadit sámi giellaprográmma. Sámi allaskuvllas ja Sámedikkis galgá leat lagas ovttasbargu dainna, ja dat vurdojuvvu gárvvistuvvot vuosttaš jahkebealis 2009:s. Stuorámuš hástalusaid searvvis sámi servodagas lea ealáskahttit ja nannet sámegealla. Mihttomearri lea giellaprográmma bokte vuoruhit doaimmaid mat sáhttet mielddisbuktit eanet aktiiva sámegeallageavaheddjiid. Okta dakkár doaimma lea álggahit sámegealla oahpahušfálaldaga rávisolbmuide. Sámediggi lea bivdán Sámi allaskuvlla álggahit rávisolbmuid oahpahušprográmma mii galgá bistit 5 jagi, ja man olahusjoavkun leat rávisolbmot geat eai máhte sámegealla. Dat doaimma galgá čadahuvvot lagas ovttasbargguin báikkálaš giellaguovddážiiguin ja giellabirrasiguin.

13.4 Doarjagat sámi giellaguovddážiidda

Sámediggi juolluda doarjaga oktiibuot ovcci sámi giellaguovddážiid lulli-, julev- ja davvisámi giellaguovllus. Sámediggi lea duhtavaš sámi giellaguovddážiid bargguiguin, ja oaidná dan dehálaš vuodđun sámegealla gáhttemii ja ovddideapmái. Giellaguovddážiid bargit deaivvadit oktii jagis ja dollet oktasaš seminára. Ulbmil dainna lea lonohallat vásáhusaid ja jurdagiid. Sámedikki mielas lea buorre go ásašuvvojit eanet sámi giellaguovddážit.

Ovddidan dihte sámegeiela geavaheami lea Sámediggi juolludan ruđa giellaproševttaide sihke olggobealde ja siskkobealde sámegeiela hálddašanguovllu. Doarjjaortnega ulbmil lea leamaš oažžut johtui doaimmaid mat movttidahttet mánáid ja nuoraid geavahit sámegeiela stoahkamis ja friddjaáiggedoaimmain. Sámegeiela hálddašanguovllu olggobealde leat earenoamážit vuoruhan guovlluid gos giella lea rašši.

13.5 Terminologija ja báikenamat

Sámediggi oaidná hirbmat dehálaš bargun juohkit dieđuid ja bagadallat sámi báikenamaid birra ja báikenammalága sisdoalu birra. Danne lea Sámediggi vuoruhan áiggi doaibmat ráđđeaddin eiseválddiide ja earáide sámi báikenamaid čállimis ja dulkomis, ja veahkehit lágádusaid sámi báikenamaid suokkardeamis girjemánusiin. Sámediggi lea logaldallan sámi báikenamaid birra UNGEGN ovddas (United Nations Group of experts on Geographical Names) ja GeoForumis 2008.

Sámediggi lea cuiggodan eiseválddiide ahte sámegeiela geavaheapmi galbbain ii čuovvoluvvo nu go galggašii báikenammalága vuodul. Iešguđetlágan njuolggadusat leat geavahuvvon sámegeilli galbemis sihke olggobealde ja siskkobealde sámegeiela hálddašanguovllu. 1990 báikenammalága mielde galgá seamma bargovuohki geavahuvvot hálddašanguovllu siskkobealde go olggobealde.

Odne geavahit ásahtus ja earát servodagas sámegeiela beaivválaččat, ja dat mielddisbuktá stuora dárbbu sámegeiela terminologija ovddideapmái buot surggiin ja buot golmma gillii. Danne lea Sámedikki tearbmabargu hui viiddis.

Tearbmabáŋku Risten.no galgá áiggi mielde sistisdoallat buot sámi terminologija mii ráhkaduvvo ja dohkkehuvvo. Teknologalaš bealli ii leat dán rádjái doaibman áibbas bures, muhto mis lea mihttomearri buoridit dan fálddaga.

Sámegeiela hálddašanguovllu suohkanat leat mielde tearbmaproševttas “Hálddahustearpmat”, masa Sámediggi lea addán doarjaga. Prošeakta joatkašuvvá 2009:s.

Odđa láhkatearpmat lea čadat dárbbu ráhkadit, danne go dadistaga jorgaluvvojit odđa lágat sámegeielaide. Sámediggi lea mielde nuppi oasis láhkatearbmapproševttas. Dárbbu dihte lea dehálaš ahte dát bargu áiggi mielde šattašii fásta doaibman.

Sámediggi loahpahii 2007:s stuora golmmajagi proševtta, Divvun, mii attii korrekturprográmma davvi- ja julevsámegeilli. 2008:s joatkašuvai dat prošeakta ja šattai Divvun II- prošeaktan, man bokte galget seamma korrekturgaskaomit ráhkaduvvot lullisámegeilli, namalassi stávenreaidu ja sátnejuohkin. Seammás lea prošeakta buoridan ja divvon boasttuvuodaid Divvun-gaskaomiin davvi- ja julevsámegeielas, ja odđa veršuvdna Divvun-gaskaomiin almmuhuvvojedje 2008 loahpas.

13.6 Sámedikki giellastivra

Sámedikki giellastivrras leat leamaš 3 čoahkkima 2008:s, ja sii leat meannudan terminologijaáššiid, ásahtusnammaáššiid ja eará giellafágalaš áššiid. Giellastivrra doaibma čuovvu gaskaboddosaš njuolggadusaid mat leat mearriduvvon 2001:s. Plána mielde galget njuolggadusat ođasmahttojuvvot 2009:s. Giellastivrra rolla ja sadi lea guhká leamaš eahpesihkar Sámedikki organiserema ektui muđui. Go Sámi giellaráđđi heaittihuvvui 2000:s, de vállji Sámediggi ásahtit giellastivrra. Mii giellastivrra bargu lea ja mat gullet sámediggeráđi suorgái lea leamaš eahpesihkar. Danne leat giellastivri gáibiduvvon čielgaseabbo njuolggadusat vai sin bargodilli buoránivččii.

13.7 Sámi giellaovttasbargu

Sámi parlamentáralaš Ráđđi nammadii 2008:s bargujoavkku mas leat mielde Suoma, Norgga ja Ruota sámedikkiid hálddahusbargit. Bargujoavkku mandáhta lei evttohit sámi giellabarggu boahhteáiggi

organiserema sámedikkiid ovddasvástádussuorggi siskkobealde, ja árvoštallat sámegiela dutkan- ja fága/resursaguovddáža ásaheami strategiijaid. Bargojoavkku raporta, ”Evttohus mo ođđasis organiseret sámi giellabarggu sámedikkiid ovddasvástádussuorggis”, addui SPR stivrii 26.08.08. Sámi parlamentáralaš rádi dievasčoahkkin leat bivdán sámedikkiid čuovvolut raportta.

14 Mánáidgárddit

Sámediggi čuovvu gustovaš lágaid ja mihttomeriid maid Stuoradiggi lea mearridan. Sámi mánáid mánáidgárddit leat hui dehálaččat sámi mánáid kultur- ja giellaovdáneapmái.

14.1 Doarjagat

2008:s juolluduvvojedje doarjagat 41 sámi mánáidgárdái ja 19 dáčča mánáidgárdái main lea sámegieloahpahuš mánáide/mánnájoavkkuide. Oktiibuot guoská dat mánáidgárddiide 31 suohkanis gos oktiibuot leat 941 sámi máná. Mii leat juolludan doarjaga 6 prošeaktabargui, earret eará darfegoahteprošeaktii ja prošeaktii mii váldá vuorrasiid mielde mánáidgárdái. Dasto leat dorjon 4 oahpponeavvoprošeavtta. Njeallje leat davvisámegilli, golbma leat julevsámegilli ja golbma leat lullisámegilli.

14.2 Gelbbolašvuodálokten

Máhttodepartemeanta lea ráhkadan ”Kompetansen i barnehagen. Strategi for kompetanseutvikling i barnehagesektoren 2007-2010” (Gelbbolašvuodá mánáidgárddis. Gelbbolašvuodáovddideami strategiijat mánáidgárdesuorggis). Dain strategiijain vuoraha Máhttodepartemeanta muhtun guovddáš surggiid ovdamearkka dihte pedagogalaš jodiheami, mánáid mielváikkuheami, giellabirrasa ja giellamovttiidahttima ja ovttasbarggu ja oktavuodá gaskal mánáidgárddi ja skuvlla. Sámediggi lea maiddái čoahkkimiin ja konferánssain vuhtiiváldán daid surggiid.

Sámi allaskuvla lea Sámedikki gohččuma vuodul kárten mánáidgárdebargiid gelbbolašvuodá mánáidgárddiin gos leat sámi mánát. Raporta čájeha ahte bargit dárbbasit earret eará gelbbolašvuodá sámegielas ja sámi árbevirolaš bargguin. Sámediggi áigu ovttas Máhttodepartemeanttain joatkit bargat mánáidgárdebargiid gelbbolašvuodáovddideamiin.

Sámediggi lea almmuhan guokte almmuhusa “Stullán” nammasaš mánáidgárdeáigečállagis.

Sámediggi lea doallan guokte čoahkkima Mánáidáittardeddiin. Čoahkkimiid fáttát ledje oahpponeavvodilli, sámi mánát sadjásašruovttuin, sámi nuorat ja skuvlavázzin ja sámi kultuvrra gáhtten gávpotservodagain. Leamaš maiddái diehtujuohkin Mánáidáittardeaddji prošeavtta birra “”Retten til delaktighet for samiske barn og unge” (Sámi mánáid ja nuoraid oassálastinvejolašvuodá).

Sámedikkis leat leamaš čoahkkimat muhtun suohkaniiguin sámi mánáid mánáidgárdefálaldagaid birra. Dán jagi leat ášahuvvon guokte ođđa mánáidgárddi/ossodaga. Mannan jagi logut čájehit ahte dáčča mánáidgárddit mat fáallet sámegieloahpahuš sámi mánáide, leat lassánan.

Sámediggi lea bagadallan váhnemiid, mánáidgárddiid ja mánáidgárdeeaiggádiid sámi mánáid mánáidgárdefálaldagaid birra. Ovttasbarggu bokte eará ášahusaiguin lea Sámediggi bargan dan ala ahte sámi mánát galget oazzžut mánáidgárdefálaldagaid mat leat heivehuvvon sin gilli ja kultuvrii.

Sámediggi lea ráhkadan bagadallama sámi mánáidgárddiide man vuodus lea mánáidgárddiid Rámmaplána, mii bagadallá movt sámi mánáid mánáidgárdefálaldat berre heivehuvvot.

Sámi mánáidgárdesuorggis leat olu hástalusat. Stuorámus hástalusaid searvvis lea oažžut eambo sámegeilat bargiid mánáidgárddiide. Sámeigelgelbbolašvuoda lassin dárbašit bargit maiddá gelbbolašvuoda earret eará sámi árbevirolaš bargguin. Lea maiddá dárbu eanet oahpponeavvuide mat leat heivehuvvon sámi mánáide.

Lea lágiduvvon oktasaš mánáidgarde- ja skuvlakonferánsa, ja das lei namma "Árra ángiruššan - buorit guhkesáiggi bohtosat". Dakkár oktasaš mánáidgarde- ja skuvlakonferánsa dávista mánáidgárdeloktema ja máhttoloktema intensuvnnaide gos galgá geahččat 18-jahkásaš oahpahušgeainnu oktii.

15. Oahpahus

15.1 Oahpponeavvut

Sihke lulli-, julev- ja davvisámegillii váilot ollu oahpponeavvut mat leat dohkkehuvvon Máhttoloktema - Sámi vuodul. Oahpponeavvoráhkadeami evaluerema čuovvoleapmin lea Sámediggi mearridan strategalaš plána oahpponeavvoráhkadeami várás áigodahkii 2009-2012.

Sámedikki strategalaš plánas oahpponeavvoráhkadeami várás 2009 – 2012 leat vuoruhan oahpponeavvuid sihke lulli-, julev- ja davvisámegillii guoskevaš guovlluid mánáidgárddiid ja skuvllaid evttohusaid mielde. Evalueren čájehii earret eará ahte leat muhtun skuvlaeaggádat mat eai leat oastán sámi oahpponeavvuid. Sihkkarastin dihte ahte juohke oahppi oažžu daid oahpponeavvuid, lea okta strategiijain ahte oahpponeavvut galget leat nuvtá.

Nubbi strategiija lea ovddidit resursaskuvllaid oahpponeavvoráhkadeami várás davvi-, julev- ja lullisámi guovlluin. Sámediggi lea álggahan ovddasmanniproševtta Divttasvuona suokanis, man ulbmilin lea ovddidit Ájluovtta skuvlla resursaskuvlan oahpponeavvuid ráhkadeapmái julevsámegillii. Dan ovddasmanniproševtta vásáhusat galget leat vuodđun ovddidit resursaskuvllaid maiddá lulli- ja davvisámi guovlluin.

Sámedikkis lea jeavddalaš oktavuotta oahpponeavvobuvttadeddjüguin ja lea 2008:s doallan ovtasbargočoahkkimiid guvttiin lágádusain. Sámi oahpponeavvut leat leamaš fáddán olu Sámedikki čoahkkimiin, earret eará Máhtdepartemeanttain, Oahpahušdirektoráhtain, Finnmarkku Fylkkamánniin ja Sálasiin – Sámi almmuheaddji- ja aviisaservviin.

2008:s leat gárvvistuvvon oktiibuot 36 dábálaš ja earenoamáš heivehuvvon oahpponeavvu, mánáidgárddi rámma-plána ja Máhttolokten – sámi vuodul. dain leat vihtta julevsámegillii, okta lullisámegillii ja 30 davvisámegillii. Dát logut leat sullii seamma go 2007 logut.

2008:s lea juolluduvvon doarjja 26 oahpponeavvoprošektii vuodđooahpahusa várás, juhkkuojuvvon dábálaš/digitála ja earenoamáš heivehuvvon oahpponeavvuide. Golbma proševtta lullisámegillii ja guokte proševtta julevsámegillii leat álggahuvvon, ja dat earát leat davvisámi proševttat.

Go Sámi oahpahušráđđi heaittihuvvui juovlamánus 1999, de válddii Sámediggi badjelasas daid oahpponeavvuid mat ledje sin rádjosis. Dat eai lean čielga oahppoávdnasat, muhto dakkár lassíávdnasat mat gokčēt dušše osiid gelbbolašvuodamihtuin dálá oahppoplánain, nu go ovdamearkka dihte álkes lohkihppagat, fáddákihppagat, plakáhtat ja spealut. Sámediggi jugii 2008:s dáid oahpponeavvuid nuvtá 37 mánáidgárdái, 88 vuodđoskuvlii ja 5 joatkkaskuvlii Norggas, ja 7 mánáidgárdái ja 6 vuodđoskuvlii Ruotas ja Suomas. Lassin juhke oahpponeavvuid giellaguovddážiidda, girjerádjosiidda, allaskuvllaide, dearvvašvuodaguovddážiidda, váhnenfierpmádagáide ja girjebussiide. Oktiibuot dahket dat sullii 40 000 gáhppálaga.

Sámediggi bidjá buot oahpponeavvuid oahpponeavvoguovddáži mii lea Guovdageainnus. Oahpponeavvoguovddáš luoiká oahpponeavvuid skuvllaide ja mánáidgárddiide miehtá riikka. Sámedikkis leat maid leamaš oahpponeavvočájáhusat sámi earenoamášpedagogalaš fágabeivviin Romssas ja Sámi mánáidgárde- ja skuvlakonferánssas Bodáddjos. Dieđut ođđa oahpponeavvuid birra gávdnojit maidái neahttabáikkis Sámi oahpponeahtta www.oahpponeahtta.no

Sámediggi oaidná ahte gárvvistuvvon oahpponeavvuid lohku ii leat sturron jagi 2007 rájes jagi 2008 rádjai. Sámediggi lea guhká bidjan guovddáži sámi oahpponeavvodárbbu ja daid váilivuoda. Váttisvuoda dihte go skuvlaeaggádat eai oastte sámi oahpponeavvuid vaikko dat gávdnojit, háliidii Sámediggi geahččalit ođđa ortnega bokte addit nuvtá oahpponeavvuid skuvlaeaggádiidda. Sámediggi deattuha dattetge garrasit ahte ii hálit mange láhkái luvvet skuvlaeaggádiid ovddasvástádus fállat sámi ohppiide sámi oahpponeavvuid mat gávdnojit, go muđui dain lea ovddasvástádus oahpponeavvuin mat leat dárogillii. Sámi oahpponeavvut eai galgga leat salderenpoastan gieldabušehtain.

Sámedikki 2009-2012 strategalaš oahpponeavvoráhkadanplánas daddjojuvvo čielgasit ahte nuvtá oahppogirjijt gielddaide eai galgga čuohtat ođđa oahpponeavvuid ráhkadeapmái. Dát ii leat vejolaš jos Sámediggi ii várre dohkálaččat resurssaid jahkásaččat buvttadeapmái. Sámedikki vejolašvuotta sihkkarastit einnostahttivuoda oahpponeavvobuvttadeddjiide ja skuvlaeaggádiidda, ja buorre oahpponeavvofálaldat sámi ohppiide, sorjá danne juolludusain stáhtabušehta bokte.

Sámediggi vuordá ahte čielggaduvvo makkár ovddasvástádus guhtesge galgá leat sámi oahpponeavvobuvttadeamis. Sámedikki vejolašvuotta duhtadit dárbbuid sámi skuvllain sorjá das ahte juolludusat guovddáš eiseválddiid bealis leat doarvái, oahpponeavvobuvttadeddjiid kapasitehtas ja ahte skuvlaeaggádat ollašuttet láhkageatnegahttojuvvon doaimmaid. Sámedikki ulbmiliid strategalaš oahpponeavvoplánas sáhtá leat váttis ollašuttit almmá dáid beliid čielggadeami haga.

15.2 Oahppoplánat ja diibmojuohkin

Eurohpalaš olmmošrievtti duopmostuollu (Den europeiske menneskerettsdomstolen, EMD), lea mearridan ahte norgga fága Risttalašvuotta-, osku- ja eallinoaidnu (KRL) hilggui eurohpalaš olmmošrievtti konvenšuvnna. Danne lea dan oahppoplána sadjái bohtán ođđa oahppoplána Osku, eallinoaidnu ja etihka (OEE). Sámediggi lea meannudan OEE – sámi oahppoplánaevttohusa ja sádden dan Oahpahasdirektoráhtti ja Máhttodepartementii.

Boazodoallofága Jo3/fidnooahpahas oahppoplánaevttohus lea leamaš gulaskuddamis ja lea divvojuvvon gulaskuddancealkámušaid mielde. Gulaskuddancealkámušat miellidibuktet maidái ahte oktasaš prográmmafága Jo2 boazodoallu mearriduvvon oahppoplána ferte rievdaduvvot. Dat plána rievdaduvvo ja mearriduvvo álgojagis 2009.

Sámediggi lea Máhttodepartemeanttas ohcan juohkit fidnooahpahas duodjefága, ja lea čoahkkinnastán fidnooahpahas ovttasbargoráđiin (Samarbeidsrådet for yrkesopplæring, SRY). SRY lea evttohan juohkit duoji Jo3:s. Duojis leat čuovvovaš vihtta prográmmasuorggi Jo3/fidnooahpahas; čoarve – dákte- ja metálladuodjefága, tekstiiladuodjefága, čuoldin- ja godđinfága, siste- ja náhkkeaduodjefága ja garraduodjefága. Oahppoplánabargu álggahuvvo álgojagis 2009.

Sámediggi lea Máhttodepartemeanttas ohcan ráhkadit earenoamáš sámi oahppoplánaid joatkkaoahpahussii ja lea čoahkkinnastán fidnooahpahas ovttasbargoráđiin, SRY:in. SRY ii ávžžuhan ásahtit ođđa prográmmafágaid earenoamáš sámi oahppoplánaiguin Jo3 luonddugeavaheamis ja Jo3 media ja gulahallamis. SRY ii ge ávžžuhan ásahtit välljenprográmmafága, sámi meahcásteapmi prográmmasuorggi studerenráhkkanahhti luonddugeavaheapmi Jo3 siskkobealde.

Stuoradiggi doarjju 2007 čavčča Ráđdehusa evttohusa lasihit 1.- 4. jahkeceahki diibmologu oktiibuot 190 diimmuin, 60 minuhta diimmut. Diimmut juhkkujuvvojit ná; 76 diimmu dárogiella, 76 diimmu

matematihkka ja 38 diimmu eŋgelasgiella. Diibmologu lassáneapmi doaibmá skuvlajagi 2008-2009 rájes.

Sámedikkis leat leamaš konsultašuvnnat Máhttodepartemeanttain diibmologu lassáneami birra fágain dárogiella, sámegiella, matematihkka ja eŋgelasgiella. Soabaduvvui lasihit diibmologu 38 diimmuin eŋgelasgielas ja 76 diimmuin matematihkas. 76 dárogielddiimmu juhkkovuojedje dainna lágiin ahte lasihit 38 diimmu vuosttašgillii ja 38 diimmu nubbigillii.

Mánŋa fylkkagielladalaš joatkkaskuvlla leat vásihan maŋŋá Máhttoloktema ahte eai šat oaččo stáhta doarjaga sámegiela oahpahussii amas giellan. Sámegiella amas giellan lea duohta oahpahusfálaldat sámegielas. Sámediggi oaivvilda ahte skuvllat galget ovddidit heivehuvvon oahpahusa ja mánggalágan bargovugiid, oahpahusa prinsihpaid mielde. Oahpahusláhka válldahallá oahpahusvuoigatvuođa sámegielas ja sámegillii, muhto ii daid molssaektosaš sámegieloahpahusaid. Dalle go oahppái lea buoremus čovddus oažžut oahpahusa sámegielas amas giellan, berre dan molssaevttu sáhttit válljet. Joatkkaskuvllat dárbašit resurssaid vai sáhttet fállat amasgiellamolssaevttu. Ohppiid lohku geat háliidit sámegiela amas giellan lea muhtun oktavuodain hui unni go buohtastahtta eará amas gielaiguin. Sámegiella lea almmolaš giella Norggas, ja danne ii leat riehta ahte sámegiella ferte gilvalit seamma dásis ovdamearkka dihte duiskagielain dan ektui goas skuvllat galget fállat sámegiela amas giellan.

Danne háliida Sámediggi revideret doarjaortnega joatkkaskuvllaid sámegieloahpahusa várás. Sámediggeráđdi lea váldán ášši ovdan Máhttodepartemeanttain ja Stuorradikki girko- ja oahpahus- ja dutkanlávdegottiin.

15.3 Stáhta sámi joatkkaskuvllaid hálddašeapmi

Sámedikki mearrádus áššis stáhta sámi joatkkaskuvllaid boahhtevaš hálddašanmodealla lea čuovvoluvvon konsultašuvdnačoahkkimiin Máhttodepartemeanttain. Konklusuvdna šattai ahte Sámediggi álggaha árvoštallat dakkár hálddašanmálla man olis Sámedikkis lea ovddasvástádus hálddašit dan guokte sámi joatkkaskuvlla árvoštallama ja Máhttodepartemeanta álggaha rávvagiid čađaheami mat bohte ovdan raporttas mii ráhkaduvvui hálddašanmodealla čielggadusa oktavuodas. Dat mielddisbuktá earret eará oahpahuslága rievadanevttohusa.

15.4 Gelbbolašvuođalokten

2007:s juolludii Oahpahusdepartemeanta 2 miljon ruvno Sámediggái gelbbolašvuođaloktemii sámi skuvllas. Sámi allaskuvla oaččui bargun ovddidit ja čadahit lassioahpahusa Sámi oahpahusa prinsihpat ja lasseoahpahus sámegielas nubbingiellan. Fálaldatvuoru vuodul oaččui maiddái Sámi allaskuvla barggu čielggadit sámi oahpaheaddjineahtha ásaheami.

15.5 Eará

Romssa fylkasuohkana ja Sámedikki ovttasbargošiehtadusa olis lea Romssa fylkasuohkan álggahan prošeavtta Sámi fága- ja fidnooahpahus Romssas. Sii leat nammadan prošeaktajođiheaddji, stivrenjoavkku ja prošeaktajoavkku. Sámediggi ja Romssa fylkasuohkan ruhtadit prošeavtta ja dat joatkašuvvá 2009:s.

Sámediggi lea bagadallan skuvlaeiggádiid, oahpahedjjiid, váhnemiid ja ohppiid Máhttolokten – sámi oktavuodas, čuovvovaš fáttáin; fága- ja diibmojuohku, sámegieloahpahusa organiseren – earenoamážit olggobealde sámegiela hálddašanguovllu, oahppoplánat, oahpponeavvut ja sámi fáttát nátionála oahppoplánain.

16. Árbediehtu

Árbediehtu sáhtta definerejuvvot máhttun mii boahdá vásáhusain ja maid earenoamážit álgoálbmogat máhttet, mat čatnašuvvet sihke iešguđetlágan geavahanvugiide ja luondduresurssaid hálddašeapmái. Dat máhttu lea fievrriiduvvon boarrásit buolvvain nuorat buolvvaide, njálmmálaččat ja bargguid bokte. Ja dat máhttu gullá báikkálaš servodagaide ja sidjiide geain lea dat máhttu.

Sámit sáhttet veahkkin ovttahttit dieđalaš ja árbevirolaš máhtolašvuoda. Árbedieđu ferte kommuniseret, ja dan ávkkástallanárvu ferte čalmmustahttojuvvot odđa oktavuodain. Dieđa rahpá odđa vejolašvuodaid ja čorge saji árbediehtui dutkamis, odđaaigásaš oahpahusas ja ceavzilis resursageavaheamis. Seammás sáhtta dieđa váikkuhit suddjet ja dohkkehit árbedieđu. Sámi álbmot lea ain servodathuksenmuttus, ja árbediehtu sáhtta doaibmat huksengeađgin boahttevaš sámi servodahkii. Danne ferte árbedieđu vurket, geavahuvvot ja fievrriiduvvot buolvvas buolvii.

Sámeálbmot foandda ruđain lea Sámediggi dahkan šiehtadusa bargováldiin Sámi allaskuvllain ráhkadit vuoda gelbbolašvuodavuogá dahkii duodaštuvvon árbedieđu hálddašeapmái.

Oassi barggus lea maid ásahtit ovttasbarggu áigejuovdilis dutkanprošeavttaiguin, sámi ásahtiguin ja sámi báikkálaš servodagaiguin vai besset systemáhtalaččat kártet ja duodaštít árbedieđu. Sii galget árvvoštallat ja buktit ávžžuhusaid mat vuhtiiváldet rievttálaš, ehtalaš, metodalaš ja tehnikkalaš beliid. Bargu doaimmahuvvo oassin sámi ásahtiguin davviguovllufierpmádaga bargun, ja ovttasbargguin sámi museiguin, Romssa universitehta sámi oahppoguovddáš ja Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU). Lassin sáhttet eará guoskevaš sámi kulturásahusat ohcat beassat searvat dan bargui. Galgá ásahtuvvot interneahhtasiidu gos sáhtta gávdnat dieđuid ja gulahallat árbedieđu barggu birra.

17. Ealáhusat

17.1 Ealáhusovddideapmi sámi guovlluin

Sámedikki mihttomearrin lea sihkkarastit ealli ja nana sámi servodagaid, main leat juohkelágan ealáhusat. Árbevirolaš ealáhusbargu ferte sihkkarastojuvvot ja viidáset ovddiduvvot, ja odđa ealáhusaide fertejit addojuvvot ovdánavejolašvuodát.

Sámediggi lea 2008:s oččodan sámi servodagaid ealáhuseallimii buoret rámmaeavttuid árvoháhkama, gelbbolašvuoda- ja buvttavovddideami, nannoset vuovdaleami ja vuovdindoaimbajuid bokte, nu ahte ealáhusain livččii boahteáigi ja dat nagodivčče gilvalit. Sámediggi oaihvilda ahte ovttasbargu lea deatalaš nannen ja ovddidan dihte sámi ealáhuseallima. Áigumuš lea ovttasbargat ulbmillaš váikkuhan-gaskaomiid bokte ja njuolga politihkalaš oktavuodain guovlulaš ja guovddáš eiseválddiiguin, main lea ovddasvástáduš láchit ealáhuspolitihka.

Luondduresurssaid geavaheapmi sámi guovlluin ferte ovddimusat boahtit ávkin ássamii guoskevaš guovlluin. Sámediggi háliida danne oazžut duohta váikkuhanfámu eanadoallo-, boazodoallo- ja guolástuspolitihkkii ja luondduresurssaid hálddašeapmái guovlluin. Buorit rámmaeavttut ealáhuseallimii sámi guovlluin galget guoskat sihke árbevirolaš ealáhusheivehemiide ja bargosajiide mat čatnasit kultur-, diehtujuohkin- ja gulahallanteknologiijii.

Sámediggi lea 2008:s čadahahttan Sámedikki ealáhusovddideami váikkuhangaskaomiid evaluerema. Evalueren čájeha ahte dán váikkuhangaskaomiin lea positiivvalaš váikkuhan smávva báikegottiide. Dáid rávvagiid vuodul álggahuvvojit ja viidáset fievrriiduvvojit doaibmajut. Dan geažil lea Sámediggi bargan viidáset raporterenvuogádagaiiguin, diehtujuohkimiin interneahhta bokte, ja dasto lea nannen gulahallama eará oassálastiiguin ealáhusovddideami siskkobealde.

Geográfalaš doaimbguovlu doarjagiidda maid sáhtta ohat ealáhusovdáneapmái viiddiduvvo 2009 rájis nu ahte guoská maid olles Gárgaviikka gieldda ja olles Rivttát gieldda. Ealáhusovddideami ovdáneapmi sámi guovlluin lea sorjavaš nášuvnnalaš juolludemiin stáhtabušeahta badjel. Vai sáhtta doalahit ovdáneami geográfalaš doaimbguovllus seammás go dát guovlu viiddiduvvo lea Sámedikkis bággu oazžut lasi juolludemiid nášuvnnalaš eiseváldiin.

17.2 juohkelágan ealáhuseallin

Juohkelágan ealáhuseallimii gullet priváhta bálvalusat, huksehusat ja rusttegat, mátkeealáhusat ja eará bálvalus- ja smávvaindustriija. Dan lassin leat sirdojuvvon ruđat boazodoallošiehtadallamiid bokte mat leat geavahuvvon boazodolliid várás geat háliidit ásahit dahje viidáset ovddidit lassiealáhusaid boazodoalu oktavuodas. 2008:s lea Sámediggi vuoruhan doaimbajuid nissonolbmuid ja nuoraid várás ealáhuseallimis. Dasto lea Sámediggi vuoruhan gelbbolašvuoda buorideami, buvttovddideami ja innovašuvnna. Mátkeealáhusaid siskkobealde leat vásihusvuđot mátkeealáhusbuktagat vuoruhuvvon. Sámediggi lea maiddái vuoruhan smávibuš biebmobuvttadusa sámi biebmoarbevieruid vuodul.

Buot eanemus ohcamat bohtet doarjjaortnegii almmolaš, priváhta ja sosiála bálvalusfálaldagat. 2008:s juolluduvvui badjelaš 7 miljon ru prošeavttaide mat guske juohkelágan ealáhuseallimii. Sámediggi fertte bajidit ealáhusovddidanrámmaid, earret eará juohkelágan ealáhuseallimii, jos galgá sáhttit doaimmat ovddidanaktevran sámi servodagain.

17.3 Duodji

Sámediggi lea 2005:s dahkan duodjeealáhusa válđošiehtadusa guvttiin sámi duodjeorganisašuvnnain. Dát čuovvoluvvo jahkásaš duodjeealáhusšiehtadusaiguin. Ealáhusšiehtadusa ulbmilin lea ovddidit ealáhuslaš duoji mas lea buoret gánnáhahttuvuohta ja mii eanet vuodá ieš buvttaduvvon gálvvuid. 2009 šiehtadusa ollislaš rámma lea 9, 21 miljon ru. Dan geažil go investerendoarjjaortnegii ledje unnán ohccit 2007:s, unniduvvui rámma 2008:s.

Ealáhusšiehtadusas leat várrejuvvon ruđat ovddidan- ja investerendoaimbajuid, doaimbadoarjagii, čalgoortnegiidda, organisašuvnnadoarjjan ja duodjegávppiide. Dasto leat maiddái várrejuvvon ruđat duodjestipendii joatkkaskuvlla ohppiid várás.

Doarjja duodjefitnodagaide lea juolluduvvon sihke ođđaásahemiide ja investerendoaimbajuid däláš fitnodagain. Ruđat leat maiddái addojuvvon mearkadávvirhukseami ja gelbbolašvuoda bajideapmái. Sámediggi lea addán ruđaid Boazodoalu oahpahuskantuvrii duoji bissovaš fidnoahppiortnega hálddašeapmái. Duodjeinstituhtii lea juolluduvvon doarjja duoji bagadallanvirggiid ásaheapmái. Sámediggi lea maiddái addán doarjaga NatourNor ja Duodjeinstituhta gaskasaš ovttasbargoprošektii ásaahit interneahhttabuvdda duoji vuoddiva várás.

Vuodđun doaimbadoarjaga juogadeapmái leat oktiibuot 63 duojára, mat leat dohkkehuvvon daid eavttuid mielde mat leat duoji ealáhusšiehtadusas. Doaimbadoarjjaortnega evaluerema oktavuodas áigut geahčadit livččii go vejolaš ásahit duodjeregistara maid Dihtorbearráigeahčču sáhtášii dohkkehit.

Sámediggi lea dahkan šiehtadusa Asplan Viak AS:in ráhkadit ekonomalaš raportta duoji ovddideapmái jagiide 2007, 2008 ja 2009. Šiehtadus lea dahkkojuvvon golmma jagi áigodahkii. Ovdal láve Sámediggi dahkat šiehtadusa doaimbaváldiin dušše jahkái háválassii.

Raporta duodjeealáhusa ekonomalaš dilis 2008:s, mii lea dahkkojuvvon jagi 2007 rehketoalu loguid vuodul, čájeha ahte sis geat ledje mielde iskkadeamis, lea gaskamearalaš doaimbadoadus 94 216 ru, mii lea seamma dásis go 2006:s.

Finnut Consult AS lea Sámedikki ovddas guorahallan hástalusaid mat leat duojis gelbbolašvuoda, oahpahusa ja ovddideami siskkobeaide. Guorahallamis lea biddjojuvvon guovddáži movt ovddidanbargu sáhtáši nannet barggolašvuoda ja dietnasa duojis.

17.4 Eanandoallu

Sámi guovlluid eanandoalus leat ollu jagiid ráhčan heajos ahtanuššamiin ja rekrutteremiin. Sámedikki presideanta searvvai 2008:s čoahkkimiidda smávvadálolaččaiguin, Innovašuvdna Norggáin, Fylkkamaniin ja Guovdageainnu suohkaniin ja Kárašjoga gielddain eanandoalu birra Sis-Finnmárkkus. Čoahkkimiid vuodul celkojuvvui ahte eanandoalu dárbbuid Sis-Finnmárkkus fertheši kártet, ja rámmaeavttuid maiguin dustet dáid dárbbuid. Smávvadálolaččat Porsáŋggu gielddas bovdejuvvojit maiddá searvat dán ovttasbargoprošektii.

Sámedikkis leat leamaš čoahkkimat sihke Boanddaidservviin ja Boanddaid- ja smávvadálolaččaid servviin eanadoallošiehtadallamiid birra ja oppalaččat ovdáneami birra eanandoalus.

Dasto lea Sámediggi addán rávvagiid Eanandoallo- ja biebmodepartemeantta eanadoallošiehtadussii. Sámediggi lea ákkastallan bajidit areálaráji buvttadandoarjjaohcamiid oktavuodas 200 mihtus 300 mihttu sámi ássanguovlluin, heaittihit priváhta mielkeeriid vuovdima, buoridit lábbábieregohatti, buoridit luopmo- ja astoáiggi sadjásašortnega, áŋgiruššat viidáset náláštuhhtiimiin/dihtomárkanbiepmuiguin ja buoridit investerenvejolašvuodaid huksemiid oktavuodas.

17.5 Guolástusat

Sámediggi lea addán gulaskuddancealkámuša Riddoguolástuslávdegotti evttohussii Finnmarkkulága ektui NOU 2008:5 ja Sámi vuoigatvuođalávdegotti čielggadussii riddo- ja vuotnabivddu birra mearrasámi guovlluin (NOU 2007:12, 22. kápihttal.). Sámediggi eaktuda ahte lávdegotti ovttajenalaš árvoštallamat ja evttohusat eai rievdaduvvo viidát boahhtevaš konsultašuvdnaproseassas. Sámedikki mielas lea maiddá lundolaš ahte goappašiid lávdegottiid čielggadusat biddjojuvvojit vuodđun mearrasámi guovlluide máttabealde Finnmarkku ja ahte Riddoguolástuslávdegotti finnmárkkuláhkaevttohus geavahuvvošii mállen maiddá dáid guovlluid ektui. Riddoguolástuslávdegotti árvalusa barggu oktavuodas leat dollojuvvon čoahkkimat mearrasámi guolástanorganisašuvnnain Bivdi ja Norgga riddoguolástanservviin.

Sámediggi lea čađahan konsultašuvnnaid guolástuspolitihka njuolggadusaid reviderema oktavuodas, láhkaásahas gonagasreabbá hálddašeamis ja láhkaásahas mearraluossabivdui sámi guovlluin. Sámediggi lea maid ráđđádallan luossabivddu muddemiid hárrái jagiide 2008 ja 2009, ja mearraluossabivddu konsešuvdnaortnega hárrái. Sámediggi ii šaddan ovttaoavili Birasgáhttepartemeanttain konsultašuvnnain luossabivddu muddemiid ektui 2008:s. Sámediggi lea joatkkán bargguin eiseválddiid ovddas sealluhit sámi geahččanguovllu mearraresurssaid hálddašeamis. Dát guoská earret eará hálddašeapmái ja ráhkadussii norgga riddodorskis, lagasvuoda- ja sorjasašvuodaprinsihppi gonagasreabbá hálddašeamis, areálageavahanriidduide gaskkal árbevirolaš vuotnaguolásteami ja guollebiebmanaláhusa ja mearrádusain rahpat luoddubivddu 2009:is.

Njurjuid mudden ja hálddašeapmi lea maid guovddážiis Sámedikki riddo- ja guolástuspolitihkas.

Njuorju rolla ja movt dat váikkuha báikkálaš mariidnabirrasii ja resurssaide, lea oassin Mearradutkaninstituhta golmma jagáš dutkanprošeavtta bohtosiin mat gusket vuotnaekologijii Porsáŋgguvuonas. Sámediggi moaitá dan go dutkanprošeavtta oktavuodas olles dutkanáigodagas gildojuvvui oalát njurjovbivdu vuonas, juoga mii raššuda riddodorski ja eará mariidnaresurssaid.

17.6 Boazodoallu

Sámediggi lea jagis 2008 addán cealkámuša ođđa elliidčálgoláhkii. Sámedikki árvalusat guske elliiddolliid ovddasvástádussii boraspirepolitihkas, bohccuid gáldemii ja dasto bohccuid goddimii gazirdanbuikkui.

Borgemánus/čakčamánus 2008 finai sámediggeráđđi buot boazodoalloguovlluin Norggas viežžat árvalusaid boazodoalpolitihkalaš dieđáhussii maid sámediggeráđđi lea ráhkadeamen, ja dasto njuolga boazodolliiguin guorahalai hástalusaid mat leat boazodoalu rámmaeavttuid oktavuodas. Ealáhus lea fuolastuvvan guohtuneatnamiid massima geažil ja go váilot návccat iežaset hálddahas. Sii váillahit maiddái beaktilis doaibmajuid boraspirevaháguid eastadeapmái, ja buriid ja einnostuvvi buhtadan-ortnegiid. Sámediggi áigu guorahallat dáid áššečuolmmaid earret eará iežas boazodoalldieđáhahas mii gárvvistuvvo gidđat 2009.

Boazodoalu divatortnet lea mánggii maŋimus jagiin ovddiduvvon Ráđđehussii. Sámediggi lea beahtahallan go ii dán ge bušeahttaáigodagas loahpahuvvo dát ortnet. Sámediggi doarju Norgga boazosápmelaččaid riikkasearvi (NBR) barggu dán áššis. Ealáhus oaivvilda ahte maŋimus divatlassáneamit earret eará bensiinna ektui leat buktán eahpegorálaš stuorra ekonomalaš noađi muhtun boazodolliide. Sámediggi lea juolludan ruđaid vai NBR lea sáhttán nammadit lávdegotti mii galgá bargat dáiguin áššiiguin eiseválddiid ektui, ja dárbbu mielde bálkáhít áššedovdiid divataššis.

17.7 Lotnolasealáhusaid árvoháhkkanprográmma ja sámi mátkeealáhusat

Sámedikki dievasčoahkkin mearridii guovvamánus 2008 álggahit lotnolasealáhusaid árvoháhkkanprográmma sámi mátkeealáhusaiguin. Prográmma rámma 2008:s lei 6,5 miljon ru.

Fágalaš forum lea áсахuvvon. Das leat mielde Innovašuvdna Norga, fylkkagielddat ja golmma davimus fylkkagielddaid eanandoalloossodagat, Bioforsk, Bargo- ja searvadahttindepartemeanta ja Sámi allaskuvla. Dán foruma ulbmilin lea lonuhallat dieđuid almmolaš doaibmajuid ja proševttaid hárrái main lea mearrašupmi prográmmii. Dasto lea áсахuvvon ovddidanforum mas leat mielde sámi ealáhusorganisašuvnnat. Ovddidanforum doaibmá prográmma referánsajoavkun.

Okta doaibmajuiin árvoháhkkanprográmmas lea rekrutteret ja gávdnat vejolaš meahce- ja lotnolasbargiid geat háliidit áсахit doaimmaid sámi guovlluin. Rekrutterenbargu lea jođus ja álggahanskuvla álggahuvvo jagi 2009 álggus.

Lotnolasealáhusaid árvoháhkkanprográmma ja sámi mátkeealáhusaid bokte lea Sámediggi ožžon vejolašvuoda ovddidit mátkeealáhusaid sámi guovlluin. Sámediggi lea 2008:s vuoruhan vásihusvuđot buktagiid ráhkadeami ja dasto lotnolasealáhusaid mátkeealáhusdoaimmaid ja smávibuš biebmo-buvttadusa. Dákkár vuoruhemiin biddjojuvvo vuoddu sláddjás ja ođđahutki mátkeealáhusaid huksemii, maid bokte oažžut bargosajiid ja sihkkarastit ássama sámi guovlluin. Seammás lea Sámediggái deatalaš ahte sámi kultuvra mii gaskkustuvvo mátkeealáhusaid oktavuodas, lea luohtehahti ja dávista sámi beroštumiide, norpmaide ja dábiide.

Sámediggi lea doallan sámi mátkeealáhuskonferánssa Álttás golggotmánus 2008. Konferánssa ulbmilin lei meroštallat sámi mátkeealáhusdoahpaga sisdoalu, čálmustahttit hástalusaid mátkeealáhusain ja addit Sámediggái stuorát vejolašvuodaid ulbmillaččat bargat sámi mátkeealáhusaid ovddidemiin. Dan lassin lei ulbmilin nannet ovttasbarggu sámi mátkeealáhusoassálastiid gaskka.

Sámediggi lea hábmegoahtán proševtta mátkeealáhusaid ovddideapmái miehtá sámi guovllu. Dan oktavuodas lea earret eará dollojuvvon seminára/proseassačoahkkin golmma sierra sajis Finnmárkkus.

18. Dearvvašvuođa ja sosiálapolitihkka

Sámediggi lea dearvvašvuođa- ja sosiálabálvalusaid oktavuodas 2008:s geahččalan ovddidit áddejumi das movt sáhtá olahit ovttárvosaš bálvalusa mihttomeari sámi álbmoga várás, ja dasto movt buoridit máhtolašvuođa sámi bálvalusdárbbaseddjiid vuoigatvuodain ja dárbbuin. Sámediggi lea maiddá bargan dan ala ahte ovddasvástádus sámi buohcciid fálddagaid kvalitehta sihkkarastimis galgá loktejuvvot ovttaskas olbmo dásis bajimus dássái.

18.1 Sámi mánáid vuoigatvuodát

Sámediggi lea álggahan konsultašuvnnaid Mánáid- ja dásseárvodepartemeanttain bearráigeahččan-ortnega hárrái sámi mánáide geat leat mánáidsuodjalusa fuolahusas. Konsultašuvnnaid duogázin lea Sámedikki ovttajienalaš 27.05.08 dievasčoahkkinmearrádus, man ulbmilin lea gozihit sámi mánáid rievtti bisuhit sin giela ja kultuvrra, go leat gártan vanhemiid ruovttus eret.

Sámediggi lea maiddá álggahan konsultašuvnnaid Justiisa- ja politijadepartemeanttain, Sámedikki ovttajienalaš 27.05.08 mearrádusa vuodul, sámi mánáid vuoigatvuodaid ja dárbbuid goziheami ektui Mánáidviesu organiserema oktavuodas. Mánáidviesu lea ođđa dutkanmálle daid mánáid várás geat leat gillán veahkaváldimiid, ja ulbmilin lea čohkket buot gelbbolašvuođa ja instánsaid ovttá fysálaš robi vuollái.

Sámediggi lea čoahkkimis Mánáidáittardeddiin váldán ovdan oppalaš áššečuolmmaid go guoská sámi mánáid gielalaš ja kultuvrralaš vuoigatvuodaid goziheapmái gielddalaš ja stáhtalaš mánáidsuodjalusas, maiddá Mánáidviesus. Mánáidáittardeaddji dovddahii ahte dát leat bealit ja dieđut maid sii háliidit čuovvolit viidáset barggus. Sámediggeráđđi čilgii sámi oahpponeavvodili ja strategalaš oahpponeavvoplána barggu birra. Dasto váldojuvvojedje ovdan eará áššit nugo sámi mánát sadjásaš-ruovttuin, sámi nuorat ja skuvlavázzin ja sámi kultuvrra áimmahuššan gávpotservodagain.

18.2 Sámi pasieanttaid vuoigatvuodaid ja dárbbuid goziheapmi

Sámedikkis lea leamaš čoahkkin dearvvašvuođa- ja fuolahusministariin Bjarne Håkon Hansseniin gos leat guorahallan movt guldalit ja deattuhit sámi fágabirrasiid ja geavaheddjiid nu gohčoduvvon Ovttasdoaimmanodastusa ovddideami oktavuodas. Sámediggi váillahii sámi ovddastusa Ovttasdoaimmanodastusa ovddideami áššedovdijoavkkus. Stáhtaráđđi ii váldán vuhtii dán sávaldaga, muhto háliidii lagaš oktavuođa Sámedikkiin ja sámi dearvvašvuođaásahusaiguin ođastusbarggus.

Dasto ságastallojuvvui sámegielat buohcciid dili birra dearvvašvuođadoaimmahagas. Sámediggái lea deatalaš ahte buohcciid dili buoriduvvo dalle go dearvvašvuođadoaimmahat dárbbáša dulka go galgá gulahallat buohcciiguin. Sámediggi evttohii ahte álggahuvvo prošeakta dearvvašvuođadoaimmahagaid olis, bargat dan ovdii ahte oainnusin dahkat ja gávdnat buriid vugiid movt sihkkarastit gulahallama sámi buohcciiguin.

Sámedikkis lea ovttasbargoorgána guovlulaš dearvvašvuođadoaimmahagaiguin, man oktavuodas bargojuvvo sámi perspektiiva ektui dain barggahandokumeanttain maid guovlulaš dearvvašvuođadoaimmahagat sáddejit vuolit dearvvašvuođadoaimmahagaide. Rekrutterendoaimmabijut ja lasseoahppodoaimmabijut dearvvašvuođadoaimmahagain leat fáddán maid dát ovttasbargoorgána čuovvola.

18.3 Barggahandokumeanttat guovlulaš dearvvašvuođadoaimmahagaide

Sámediggi álggahii 2007:s konsultašuvnnaid Dearvvašvuođa- ja sosiáladepartemeanttain oččodit mielde sámi buhcciid dárbbuid ja vuoigatvuodaid guovlulaš dearvvašvuođadoaimmahagaid barggahandokumeanttaide. Dalle go guovlulaš dearvvašvuođadoaimmahagaid barggahandokumeanttat almmuhuvvojedje 2008:s, bođii vuosttaš gearddi čielgasit ovdan ahte oázžut

láhččojuvvon bálvalusaid sámi buhcciide sin vuoigatvuodaid ja dárbbuid vuodul, ferte jearahit ja oainnusin dahkat plánemis, čielggademiin ja go mearrádusat dahkkojuvvojit. Sámedikki konsultašuvnnat dán áššis leat buktán buriid bohtosiid. Dál lea buorre vuolggasadji guovlulaš dearvvašvuodadoaimmahagain ja dearvvašvuodadoaimmahagain main lea ovddasvástádus addit bálvalusaid, konkretiseret iežaset plánain ja geavahasas sihkkarastit ahte dearvvašvuodabálvalus váldá vuhtii sámi giela ja kultuvrra divššodettiin sámi pasieanttaid spesialistadearvvašvuodabálvalusas. Sámediggi vuordá ahte guovddáš dearvvašvuodaeseválddit čuovvolit dán iežaset stivrenságastallamiin guovlulaš dearvvašvuodadoaimmahagaiguin.

18.4 Sámedikki evttohasat guovlulaš dearvvašvuodadoaimmahagaid stivrraide

Sámediggi lea evttohan lahtuid dearvvašvuodadoaimmahagaide Davvi Dearvvašvuhtii RHF, Helse Nord-Trøndelag HF:i ja Rikshospitalet HF:i. Sámediggi lea evttohusproseassas čujuhan ahte sámi buhcciin lea vuoigatvuolta oažžut gielalaččat ja kultuvrralaččat láchččojuvvon spesialistadearvvašvuodafálaldagaid. Davvi Dearvvašvuoda ektui válljejuvvojedje njealjis Sámedikki viđa evttohasaid gaskkas stivrraide. Sámedikki evttohas Helse Nord-Trøndelag HF stivrii válljejuvvui maiddá.

18.5 Sámedikki bargu sámi geavaheddjiid dárbbuid ja vuoigatvuodaid ektui NAV:s

Sámediggi lea ain joatkán barggu sámi bálvalusdárbbaseddjiid vuoigatvuodaid ja dárbbuid ektui NAV-vuogádaga siskkobealde. Danne lea Sámediggi odđasis sádden reivve Bargo- ja searvadahttinministariii mas jearrá dáid áššiid birra.

Sámediggi lea searvan diehtujuohkinčoahkkimii Siellatgieldda prošeaktaplána birra sámi geavaheddjiid áimmahuššamis NAV:s. Prošeavtta bokte lea sávaldat čielggadit sámi gealboguovddáza ásaheami NAV-vuogádaga siskkobealde. Prošeavtta ulbmilin lea dakkár bargo- ja čálgoossodaga duohtan dahkan mii áimmahuššá sámi NAV-geavaheddjiid miehtá riikka. Dáid áššiid lea Sámediggi maiddá váldán ovdan guovddáš eiseválddiiguin.

Sámediggi lea maiddá searvan NAV-kantuvrra rahpamii Kárásjogas, gos lei diehtujuohkin Sámedikki dearvvašvuoda- ja sosiálapolitihka birra, ja fokus biddjojuvvui dasa ahte lea dárbu oažžut sámi giella- ja kulturgelbbolašvuoda NAV-ossodaga siskkobealde.

18.6 dearvvašvuolta ja eallineavttut árktalaš birasperspektiivvas

Sámediggi lei Davvi dimenšuvnna stivrenjoavkku čoahkkimis ja doalai sáhkavuoru man vuolggasadjin lei davvi dimenšuvdna dearvvašvuoda- ja eallineavttuid prográmma. Doahpaga Davvi dimenšuvdna lea EU ásahan vai EU davvi regiovdnii biddjojuvvošii fokus, ja giedahallan dihte daid hástalusaid ja vejolašvuodaid mat guovllus leat.

Sámediggi lea čalmmustuhtán sápmálaččaid dili ja buohtastahtán dan sirkumpolára álgoálbmotsearvevuodain. Ollu álgoálbmogiin lea dál lagaš oktavuolta lundui ja dan riggodagaide. Dát bidjá álgoálbmogiid rašis dillái go guoská dálkkádatrivedamiidda ja birasmirkuide, main fas sáhttet leat suorggahahtti váikkusat álgoálbmogiid dearvvašvuhtii ja eallineavttuide. Sámedikki sáhkavuorru Davvi dimenšuvnnas geavahuvvui viidáseappot Eurohparádi barggus dáinna fáttain.

18.7 Heahtedieđihanbálvalus

Dan oktavuodas go nationála dásis leat nuppástuhttimin heahtedieđihanbálvalusa organiserema, lea Sámediggái deatalaš sihkkarastit ahte sámi geavaheddjiide láchččojuvvo dakkár fálaldat mii vuhtii váldá gielalaš ja kultuvrralaš dárbbuid. Sámediggi lea váldán dán ovdan guovddáš eiseválddiiguin mánggi, maŋimusat guovvamánu 2008 čoahkkimis Dearvvašvuoda- ja fuolahusdepartemeantta stáhtačállin. Sámediggi áigu čuovvolit viidáseappot dán barggu.

18.8 Prošeaktaruđat

Ráđđehusa dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusaid doaibmaplána čuovvoleapmin sámi álbmoga ektui, Mánnggabealatvuoha ja ovtadássásašvuoha, lea Sámediggi 2008:s juolludan ruđaid dearvvašvuoda- ja sosiálaprošeavttaide badjelaš 2 487 000 ru 11 sierra prošeaktii. Earret eará lea addojuvvon 500 000 ru Porsánnggu gieldda buohccedikšuma lávdaohppui. Dasto addojuvvui oktiibuot 707 000 ru Mánáidsuodjalusa ovddidanguovddáži Romssas vugiid ovddideapmái sámi mánáidsuodjalusas. Sámediggi lea maiddái juogadan 150 000 ru stipeandan joatkkaohppui mánáid ja nuoraid psykososiála barggu hárrái.

19. Rehketdoallu 2008

Sámedikki 2008 rehketdoallu lea doaimma ollislaš reaidorehketdoallu ja čájeha doaimma duodalaš girjejuvvon dietnasiid ja goluid.

Rehketdoallu čalmmustuvvo golmma váldooasis; boadusrehketdoallu, balánša ja mearkkašumit rehketdollui. Rehketdoalu mearkkašumiin oidnojit vuostáiváldojuvvon juolludusat, doaibma-rehketdoallu juogaduvvon váldopoasttaide, váikkuhangaskaoapmehketdoallu juogaduvvon váikkuhangaskaoapmeortnegiidda ja ovttaskas balánsapoasttaid dárkilastin. Buot dain váldoosiin leat maiddái čilgejuvvon vejolaš erohusat.

Boadusrehketdoallu

Čilgehus	Mark.	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
Doaibmagolut					
Departemeanttaid juolludusat	1, 20	306 410 000	306 410 000	0	0,0 %
Sámeálbmotfoandda reanttut	15	9 946 560	10 000 000	53 440	0,5 %
Ođđasis juogaduvvon badjelbáza 2007s rehketdoalus		0	2 721 162	2 721 162	100,0 %
Doaibmagolut		316 356 560	319 131 162	2 774 602	0,9 %
Váikkuhangaskaoamit					
Váikkuhangaskaoamit	2-15	198 394 103	204 871 000	6 476 897	3,2 %
Sámeálbmotfoandda	15	9 946 560	10 000 000	53 440	0,5 %
Váikkuhangaskaomiid submi		208 340 663	214 871 000	6 530 337	3,0 %
DOAIBMABOADUID VÁIKKUHANGASKAOMIID SUBMI		108 015 897	104 260 162	-3 755 735	-3,6 %
DOAIBMAGOLUT					
Politiikkalaš dási doaibma	16	22 272 444	20 921 000	-1 351 444	-6,5 %
Hálddahusa doaibma	17	62 923 048	63 071 000	147 952	0,2 %
Investeremat	18	12 444 342	12 447 000	2 658	0,0 %
Erenoamáš doaibmagolut	19	7 677 105	7 821 162	144 057	1,8 %
Doaibmagoluid submi		105 316 939	104 260 162	-1 056 777	-1,0 %
Jahkeboadus		2 698 957	0	2 698 957	-100,0 %
Jahkebohtosa geavahus					
Ođđasisjuogadeapmái 2009 rev. bušehtas - eará iežaskap:ii		2 698 957			
Geavahusa submi		2 698 957			

Balánsa

Čilgehus	Note	2007	2008
Opmodagat			
<i>Johtooamit</i>			
Áššehasgáibádusat	20	4 677 765	6 845 587
Eará gáibádusat	21	1 853 959	1 047 688
Gáibádusaid submi		6 531 724	7 893 275
Bánkosisabijut		141 884 538	167 579 112
Sámeálbmotfoanda	15	79 650 790	76 951 211
Submi bájku		221 535 328	244 530 323
Submi opmodagat		228 067 052	252 423 598
Iežaskapitála ja vealgi			
<i>Iežaskapitála</i>			
Iežaskapitála	24	-2 894 843	-5 616 005
Eará iežaskapitála - Oddasisjuogadeapmái reviderejuvvon bušehtas	24	-2 721 162	-2 698 957
Submi iežaskapitála		-5 616 005	-8 314 962
<i>Vealgi</i>			
<i>várrejumit geatnegasvuodaide várás</i>			
Doaibmi doarjjalohpádusaid várrejumit ealáhusovddideapmái	7	-20 447 194	-26 594 644
Doaibmi doarjjalohpádusaid várrejumit kulturovddideapmái	6	-11 979 956	-13 021 079
Sámeálbmotfoanda - vuoitu	15	-35 459 087	-30 126 018
Sámeálbmotfoanda - kapitála	15	-75 000 000	-75 000 000
Doaibmi doarjjalohpádusaid várrejumit Sámiálbmotfoanddi	15	0	-5 745 780
Doaibmi doarjjalohpádusaid várrejumit oahpponeavvoráhkadeapmái	4	-33 520 142	-33 903 250
Doaibmi doarjjalohpádusaid várrejumit kulturmuutosuodjaleapmái	8	-2 655 300	-3 285 000
Doaibmi doarjjalohpádusaid várrejumit interregii,regionála ja stáhtalašoassi	7	-3 661 369	-1 842 484
Doaibmi doarjjalohpádusaid várrejumit giellaprošeavttaide	5	-3 131 078	-3 386 198
Doaibmi doarjjalohpádusaid várrejumit eará váikkuhangaskaoamit	4-15	-8 792 149	-12 673 200
Submi foandavárrejumit ja várrejumit eará geatnegasvuodaide		-194 646 274	-205 577 652
Sajušteapmi Sámediggevistti bajásdoallamii	22	-884 596	-1 784 596
Submi eará guhkesáiggi vealggit		-884 596	-1 784 596
<i>Oanehisáiggi vealgi</i>			
Vealgi gálvolaigideaddjiide		-992 012	-1 974 704
Penšuvdnabijut		-56 019	-1 578 316
Almmolaš divadat, vealgi		-2 705 712	-3 088 374
Eará oanehisáiggi vealgi-luopmoruđaid ja joavkodáhkádusaid sajušteapmi		-5 282 843	-6 102 842
Eará oanehisáiggi vealgi - kapitálavuoitu. Norgga bájku	15	-4 650 790	-4 613 491
Eará várrejumit	23	-13 232 801	-19 388 661
Submi oanehisáiggi vealggit		-26 920 177	-35 435 226
Submi iežaskapitála ja vealgi		-228 067 052	-252 423 598

Mearkkašumit rehketdollui

Mearkkašupmi 1 Departemeanttaid juolludusat

Departemeanttaid juolludusat juohkásit čuovvovaččat:

Kap.Poast: Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 07	Erohus	%
680.50 Bargo-ja searvadahttindepartemeanta - BSD	191 400 000	191 400 000	0	0,0 %
206.50 Máhttodepartemeanta - MD	31 887 000	31 887 000	0	0,0 %
226/248 Máhttodepartemeanta - MD	4 000 000	4 000 000	0	0,0 %
231.50 Máhttodepartemeanta - MD	12 380 000	12 380 000	0	0,0 %
1429.50 Birasdepartemeanta - BD	3 000 000	3 000 000	0	0,0 %
320.53 Kultur- ja girkodepartementa - KGD	53 543 000	53 543 000	0	0,0 %
724.21 Dearvvašvuoda- ja fuolahusdepartemeanta DFD	6 200 000	6 200 000	0	0,0 %
1147.50 Eanadoalodepartemeanta - ED	4 000 000	4 000 000	0	0,0 %
Submi	306 410 000	306 410 000	0	0,0 %
- Sámeálbmotfoanda	9 946 560	10 000 000	53 440	0,5 %
Submi	316 356 560	316 410 000	53 440	0,0 %

Sámedikkis lei bušehta meannudeami oktavuodas áššis 60/07, Sámedikki 2008 bušehta, juolludus mii lei oktiibuot 316 310 000 ru, mas mielde maiddái sámeálbmotfoandda reanttut. Bušehta regulerema oktavuodas miessemánus 2008, áššis 38/08 Sámedikki 2008 reviderejuvvo bušehta, mearriduvvui loahpalaš 2008 bušehta ja ollislaš rámmán šattai 316 410 000 ru. Dát boahdá das go 100 000 ruvdnosá juolludus Dearvvašvuoda- ja fuolahusdepartemeanttas (DFD) lea lasihuvvon kapihttalii 724, postii 21.

Sámeálbmotfoandda reanttut eai fievrriiduvvo dienasin boadusrehketdoalus. Go oazžut daid máksojuvvot, de girjet dan balánsas čuoggás “Sámeálbmotfoanda – reanttut”. Sámeálbmotfoandda dán jagi geavahus lea fievrriiduvvon dienasin, ja Sámeálbmotfoandda čoggon reanttut leat vástesáččat unniduvvon, geahča mearkkašumi 15.

Bargo- ja searvadahttindepartemeanta (BSD) ja Máhttodepartemeanta (MD) leat juolludan 1 000 000 ru goabbáge Divvun prošeaktii – sámi divvunprográmma. Dát juolludus lea fievrriiduvvon dienasin poasttas sierra prošeavttat, Divvun.

Kultur- ja girkodepartemeanta (KGD) lea juolludan 600 000 ru sámi valáštallamii 2008:s. Dát juolludus lea fievrriiduvvon dienasin ja lea máksojuvvo njuolga váikkuhangaskaoapme-poasttas 205.

Bargo- ja searvadahttindepartemeanta (BSD) lea juolludan 300 000 ru sámi statistihkkaprošeaktii 2008:s. Dát juolludus lea fievrriiduvvon dienasin ja lea máksojuvvo njuolga váikkuhangaskaoapme-poasttas 801.

Dasa lassin lea Sámediggi ožžon 650 000 ru Olgoriikadepartemeanttas Sámedikki riikkaidgaskasaš bargui. Dáid ruđaid ferte Sámediggi juohke jagi ohcat. Dát ruđat fievrriiduvvojit njuolga hálddahusa bargui riikkaidgaskasaš áššiiguin.

Mearkkašupmi 2 Váikkuhangaskaoapmereketdoallu 2008

Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
- Njuolggadoarjagat	102 227 700	102 478 000	250 300	0,2 %
- Ohcanvuđot doarjja	79 045 378	85 723 000	6 677 622	7,8 %
- Šiehtadusat	7 559 009	8 570 000	1 010 991	11,8 %
- Eará váikkuhangaskaoamit	8 216 030	6 450 000	-1 766 030	-27,4 %
- Sámeálbmotfoandda	9 946 560	10 000 000	53 440	0,5 %
- Eará doaibmabijut	1 345 986	1 650 000	304 014	18,4 %
Submi	208 340 663	214 871 000	6 530 337	3,0 %

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
100-102	Oahpahus	27 296 095	31 153 000	3 856 905	14,1 %
150-153	Giella	49 579 867	51 460 000	1 880 133	3,8 %
200-212	Kultuvra	74 262 689	73 797 000	-465 689	-0,6 %
300-302	Ealáhus	28 252 984	27 775 000	-477 984	-1,7 %
400-402	Birasgáhtten ja kultursuodjalus	3 328 054	3 654 000	325 946	9,8 %
450	Dearvasvuoda- ja sosiálaáŋgiruššan	2 034 167	4 400 000	2 365 833	116,3 %
650-652	Dásseárvodoaibmabijut	630 444	650 000	19 556	3,1 %
551-554	Riikkaidgaskaš bargu	219 000	625 000	406 000	185,4 %
750-756	Samiske organisašioner	3 228 787	3 257 000	28 213	0,9 %
500-503	Eará váikkuhangaskaoamit	8 216 030	6 450 000	-1 766 030	-21,5 %
600-602	Sámeálbmotfoandda	9 946 560	10 000 000	53 440	0,5 %
800-899	Eará doaibmabijut	1 345 986	1 650 000	304 014	22,6 %
Váikkuhangaskaomiid submi		208 340 663	214 871 000	6 530 337	3,0 %

Sámedikki váikkuhangaskaoamit leat sihke njuolga juolludusat ja ohcanvuđot doarjjaortnegat mat addojuvvojit doarjjan ja mat gustojit máŋga jagi dahje addojuvvojit jahkásaš doarjjan.

Sámedikki doarjjastivra juohká daid váikkuhangaskaomiid maid Sámedikki dievasčoahkkin lea fápmudan doarjjastivrii, geahča ášši 09/08 Sámedikki doarjjastivrra njuolggadusaid revideren. Dát guoská daid ohcanvuđot váikkuhangaskaomiide mat leat Sámedikki bušeahtas, muhto spiehkastahkan leat dat váikkuhangaskaoamit mat leat addojuvvon Sámediggeráđi ja Čoahkkin-jođihangotti geavahussii.

Sámedikki doarjjastivra galgá sáddet jahkásaččat raportta Sámedikki dievasčoahkkimii dan birra movt dat váikkuhangaskaoamit main doarjjastivrras lea ovddasvástádus leat hálddašuvvon. Sámedikki doarjjastivrra 2008 raporta meannuduvvo Sámedikki dievasčoahkkimis miessemánus 2008, ja čujuhit dien raportii movt ohcanvuđot váikkuhangaskaoamit maid doarjjastivra hálddaša leat geavahuvvon.

Čájeha ahte váikkuhangaskaoapmereketdoalus 2008:s lea 6 530 337 ruvdnosaš badjebáza. Ovttaskas poasttat čalmmustahttojuvvojit ja soitet leat mearkkašumit vuolábeali mearkkašumiin. Muđui čujuhit kapihttaliidda mat leat jahkediđáhusas.

Mearkkašupmi 3 Nuppeláhkai geavahuvvon 2008:s

Sámedikki 2008 bušeahta ektui, kapihttalis 3.2 Ohcanvuđot doarjagat lea Sámediggeráđis fápmudas earáláhkai geavahit gitta 20 % rádjai várrejuvvon ruđain bušeahtas ovttaskas ohcanvuđot ulbmiliidda. Ruđat galget geavahuvvot daid rámmaid siskkobealde mat leat mearriduvvon Sámedikki ohcanvuđot

doarjjaortnegiidda, ja Sámediggeráđđi galgá bušeahhtajagis dieđihit Sámedikki dievasčoahkkimii jos ruđat leat earaláhkai geavahuvvon, geahča ášši 43/07.

Dán vuodul lea Sámediggeráđis fápmudus earaláhkai geavahit 20 % mii lea 17 144 600 ru ollislaš ohcanvuđot doarjjarámmas mii lea 85 723 000 ru 2008:s.

Sámediggeráđđi lea 2008:s earaláhkai geavahan oktiibuot 8 307 500 ru ohcanvuđot váikkuhangaskaomiin. Dat go ruđat leat earaláhkai geavahuvvon boahdá das go ledje geavatkeahces ruđat maŋŋá ohcanáigemeari ja dasa lassin leat muhtun doarjagat gessojuvvon ruovttoluotta ja addojuvvon ohcanvuđot doarjjaruđat leat máksojuvvon ruovttoluotta.

Sámediggeráđđi lea dieđihan Sámedikki dievasčoahkkimii Sámediggeráđi dieđáhusain áššiin 14/08 ja 31/08 movt ruđat leat earaláhkai geavahuvvon. Dasa lassin lea juovlamánus 2008 ášši R 124/08 mearrádusa mielde sirdojuvvon 150 000 ru postii 10102 stipeanda alit ohppui.

Poasta	Čilgehus	Ruđat earaláhkai geavaheapmái	Earaláhkai geavahuvvon	Submi earaláhkai geava-huvvon
10004	Oahpponeavvut mánáidgárddiide	0	270 000	270 000
10101	Fágalaš gelbbolašvuodalokten	700 000	-700 000	0
10102	Stipeanddat alitohppui	0	150 000	150 000
10200	Doarjja sámi mánáidgárddiide	3 070 000	-3 070 000	0
Submi oahpahus		3 770 000	-3 350 000	420 000
15100	Giellaprošeavttat hálddašanguovllu sikkobealde	66 000	-66 000	0
15200	Giellaprošeavttat hálddašanguovllu olggobealde	1 814 000	-1 814 000	0
Submi giella		1 880 000	-1 880 000	0
20000	Girjjálašvuolta	380 200	-380 200	0
20020	Govvadáidda/duodji	0	516 500	516 500
20030	Teahterulbmilat	83 600	-83 600	0
20040	Mánáid bajásšaddaneavttut	33 000	-33 000	0
20060	Sámegiellat sárggusráiddut	19 700	-19 700	0
200	Kulturovddideapmi	516 500	0	516 500
21100	Sámi girjerádjjobábalusat	0	60 000	60 000
211	Sámi girjjálašvuoda	0	60 000	60 000
Submi kulturovddideapmi		516 500	60 000	576 500
30000	Mariidna ealáhusat	0	629 000	629 000
30010	Eanadoallu	0	2 664 400	2 664 400
30030	Máŋggabealat ealáhuseallin	0	1 284 600	1 284 600
30040	Interreg	0	732 000	732 000
Submi ealáhusovddideapmi		0	5 310 000	5 310 000
40000	Kulturmuutosuodjaleapmi	385 000	-385 000	0
Submi Kulturmuutosuodjaleapmi		385 000	-385 000	0
45000	Dearvvašvuoda- ja sosiálaáŋgiruššan	2 050 000	-2 050 000	0
Submi dearvvašvuoda- ja sosiálaáŋgiruššan		2 050 000	-2 050 000	0
55100	Barentsovttasbargu	170 000	-170 000	0
55200	Eará riikkaidgaskasaš bargu	136 000	-136 000	0
Submi riikkaidgaskasaš bargu		306 000	-306 000	0
50000	Regionála ovddideami ruđat	0	788 000	788 000
50100	Friija váikkuhangaskaoamit - Ráđđi	0	1 213 000	1 213 000
Submi eará váikkuhangaskaoamit		0	2 001 000	2 001 000
Submi earaláhkai geavahuvvon		8 907 500	-600 000	8 307 500

Mearkkašupmi 4 Oahpahas

Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
- Njuolga doarjagat	0	0	0	-
- Ohcanvuđot doarjagat	27 296 095	31 153 000	3 856 905	12,4 %
Submi	27 296 095	31 153 000	3 856 905	12,4 %

Ohcanvuđot doarjagat - Oahpahas

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
100	Vuodđooahpahas - Oahpponeavvut	16 170 319	16 718 000	547 681	3,4 %
101	Gelbbolašvuodalokten	3 792 820	4 250 000	457 180	12,1 %
102	Mánáidgárdit	7 332 956	10 185 000	2 852 044	38,9 %
Sum		27 296 095	31 153 000	3 856 905	14,1 %

Oahpponeavvoráhkadeapmi

Teaksta	Submi
Doarjaloahpádusat fámus1/1-2008	33 520 142
Bušeahtta 2008 poasttas 100-102	31 153 000
Earaláhkai geavahuvvon 2008:s	-3 350 000
Hálddus buohkanassii 2008	61 323 142
Máksojuvvon doarjagat 2008 poasta 100-102	-27 331 462
Ruovttoluottamáksujuvvon dorjja	418 474
Hálddus vel 31/12-2008 muttus	34 410 154
Doarjaloahpádusat fámus 31/12-2008	-33 903 250
Oahpponeavvoráhkadeami boadus 2008	506 905

Doarjaloahpádusat fámus 31/12-2008 ja máksujuvvon ruovttoluotta/gessojuvvo 2008:s

Jahki	Submi	%	Gess.ruovt	Máks.ruovt
1997	163 950	0,5 %	0	0
1998	598 050	1,8 %	0	0
1999	0	-	0	0
2000	831 150	2,5 %	0	0
2001	1 078 728	3,2 %	0	0
2002	1 150 724	3,4 %	0	0
2003	1 806 081	5,3 %	179 857	0
2004	1 438 930	4,2 %	0	158 449
2005	2 407 202	7,1 %	321 536	253 345
2006	7 374 601	21,8 %	0	0
2007	7 676 884	22,6 %	0	0
2008	9 376 950	27,7 %	0	6 680
Submi	33 903 250	100,0 %	501 393	418 474

Čájeha ahte ohcanvuđot doarjagiin sámi oahpahussii lea badjelbáza 3 856 905 ru. Badjelbáza lea boahmán das go (geahča mearkkašumi 3) -3 350 000 ru lea earaláhkai geavahuvvon ja go 501 393 ru lea

gessojuvvon ruovttoluotta proševttain mat eai leat čađahuvvon. Boađus ohcanvuđot doarjagiid ektui šaddáge dalle 506 905 ru. Várrejuvvo 33 903 250 ru gustovaš juolludusaide mat leat juovlamánu 31. b. 2008 muttus. Dát leat doarjjalohpádusat doarjjaoažžuide.

Jagi 2007 jahkerehketdoalus lea várrejuvvon 1 950 000 ru gelbbolašvuoda bajideapmái sámi máhttoloktema oktavuodas. Sámediggi lea dahkan šiehtadusa Sámi allaskuvllain proševttaid čađaheami ektui dán oktavuodas.

Mearkkašupmi 5 Giella

Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
- Njuolgga doarjagat	47 250 000	47 250 000	0	0,0 %
- Ohcanvuđot doarjagat	2 329 867	4 210 000	1 880 133	44,7 %
Submi	49 579 867	51 460 000	1 880 133	3,7 %

Njuolgga doarjagat - Giella

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
150	Guovttegielalašvuodadoarjagat	42 750 000	42 750 000	0	0,0 %
153	Vuodđodoarjja giellaguovddážiidda	4 500 000	4 500 000	0	0,0 %
Submi		47 250 000	47 250 000	0	0,0 %

Ohcanvuđot doarjagat - Giella

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
151	Giellaproševttat hálddašanguovllu siskkoalbe	1 293 867	1 360 000	66 133	5,1 %
152	Giellaproševttat hálddašanguovllu olggobealde	1 036 000	2 850 000	1 814 000	175,1 %
Submi		2 329 867	4 210 000	1 880 133	80,7 %

Giellaproševttat

Teaksta	Submi
Doarjjalohpádusat fámus1/1-2008	3 131 078
Bušehtta 2008 - Giellaproš. hálddašang. siskkab.	1 360 000
Bušehtta 2008- Giellaproš. hálddašang. olggob.	2 850 000
Earaláhkai geavahuvvon 2008:s	-1 880 000
Hálddus buohkanassii 2008	5 461 078
Máksojuvvon doarjagat	-2 074 747
Hálddus vel 31/12-2008 muttus	3 386 331
Doarjjalohpádusat fámus 31/12-2008	-3 386 198
Giellaproševttaid boađus 2008	133

Doarjjalohpádusat fámus 31/12-2008 ja máksojuvvon ruovttoluotta/gessojuvvo 2008:s

Jahki	Submi	%	Gess.ruovt	Máks.ruovt
2004	90 000	2,7 %	0	0
2005	0	-	0	0
2006	470 650	13,9 %	490 633	0
2007	1 114 548	32,9 %	50 000	0
2008	1 711 000	50,5 %	0	0
Submi	3 386 198	100,0 %	540 633	0

Čájeha ahte poasttas giellaprošeavttaide hálldašanguovllu siskkobearde ja olggobealde lea 1 880 133 ruvdnosaš badjelbáza. Badjelbáza boahdá das go (geahča mearkkašumi 3) -1 880 000 ru lea earáláhkai geavahuvvon ja 540 663 ru lea gessojuvvon ruovttoluotta proševttain mat eai leat čadahuvvon. Ohcanvuđot doarjagiid boadus šaddá dalle 133 ru. Várrejuvvo 3 386 198 ru gustovaš juolludusaide mat leat juovlamánu 31. b. 2008 muttus. Dát leat doarjjalohpádusat doarjjaoažžuide.

Mearkkašupmi 6 Kultuvra

Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
- Njuolgga doarjagat	51 051 700	51 302 000	250 300	0,5 %
- Ohcanvuđot doarjja	18 853 063	18 145 000	-708 063	-3,9 %
- Sámi dáiddáršiehtadus	4 357 926	4 350 000	-7 926	-0,2 %
Sbumi	74 262 689	73 797 000	-465 689	-0,6 %

Njuolgga doarjagat - Kultuvra

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
202	Sámi kulturviesut	7 207 000	7 206 000	-1 000	0,0 %
203	Samiske kulturorganisasjoner	224 000	350 000	126 000	56,3 %
204	Sámi festiválat	1 761 700	1 806 000	44 300	2,5 %
205	Sámi valástallan	2 078 000	2 078 000	0	0,0 %
206	Sámi teáhter	15 883 000	15 883 000	0	0,0 %
207	Čájáhusbuhtadusat sámi dáiddáriidda	335 000	335 000	0	0,0 %
208	Sámi prentosat	1 668 000	1 668 000	0	0,0 %
209	Mobiila girjerádjobálvalusat	5 907 000	5 907 000	0	0,0 %
210	Museat	15 988 000	16 069 000	81 000	0,5 %
Submi		51 051 700	51 302 000	250 300	0,5 %

Čájeha ahte poasttas sámi kulturorganisašuvnnat lea badjelbáza 126 000 ru. Dát boahdá das go ii leat máksojuvvon doarjja DSJ-Doajmmasiebbre Julevsábmei jagis 2008. Badjelbáza poasttas 204 boahdá das go doarjagat leat máksojuvvon ruovttoluotta.

350 000 ru lea várrejuvvon Kárášjoga dáiddamusea prošekteremii ja plánemii postii 210 Museat. Ruđat eai leat geavahuvvon 2008:s dan geažil go Statsbygg:in ii vuos leat dahkkojuvvon doaibmašiehtadus barggu čadaheamis. Loahppa 81 000 ru leat geavatkeahces ruđat museaodastusa oktavuodas.

Ohcavuđot doarjagat - Kultuvra

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
200	Kulturovddideapmi	13 004 063	12 366 000	-638 063	-4,9 %
201	Sámi lágádušat	2 579 000	2 579 000	0	0,0 %
211	Sámi girjerádjobálvalusat	270 000	200 000	-70 000	-25,9 %
212	Sámi girjebussii oastin	3 000 000	3 000 000	0	0,0 %
Submi		18 853 063	18 145 000	-708 063	-3,8 %

Kulturovddideapmi

Teaksta	Submi
Doarjjalohpádušat fámus1/1-2008	11 540 600
Bušeahhta 2008	12 366 000
Hálddus buohkanassii 2008	23 906 600
Máksojuvvon doarjagat	-11 536 084
Ruovttoluottamáksojuvvon doarjja	12 500
Hálddus vel 31/12-2008 muttus	12 383 016
Doarjjalohpádušat fámus 31/12-2008	-13 021 079
Kulturovddideapmi boadus 2008	-638 063

Doarjjalohpádušat fámus 31/12-2008 ja máksojuvvon ruovttoluotta/gessojuvvo 2008:s

Jahki	Submi	%	Gess.ruovt	Máks.ruovt
2001	107 500	0,8 %	0	0
2002	90 000	0,7 %	15 000	0
2003	100 000	0,8 %	117 000	0
2004	157 500	1,2 %	65 000	0
2005	442 500	3,4 %	47 500	0
2006	1 295 100	9,9 %	134 487	0
2007	3 504 329	26,9 %	102 500	0
2008	7 324 150	56,2 %	85 500	12 500
Submi	13 021 079	100,0 %	566 987	12 500

Čájeha ahte poasttas kulturovddideapmi lea vuolláibáza -638 063 ru. 13 021 079 ru lea várrejuvvon gustovaš doarjjalohpádušaide mat leat juovlamánu 31. b. 2008 muttus. Dát leat doarjjalohpádušat doarjjaoažžuide.

60 000 ru lea earáláhkai geavahuvvon postii 211 Sámi bibliotekabálvalusat ja boadus dan maŋŋá lea -10 000 ru, geahča mearkkašumi 3.

Sámi dáiddáršiehtadus

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
207	Sámi dáiddáršiehtadus	4 357 926	4 350 000	-7 926	-0,2 %
Submi		4 357 926	4 350 000	-7 926	-0,2 %

Mearkkašupmi 7 Ealáhusat

Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
- Njuolggá doarjagat	2 549 000	2 549 000	0	0,0 %
- Ohcanvuđot doarjja	22 502 901	21 006 000	-1 496 901	-7,1 %
- Duodješiehtadus	3 201 083	4 220 000	1 018 917	24,1 %
Submi	28 252 984	27 775 000	-477 984	-1,7 %

Njuogga doarjagat - Ealáhusat

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
301	Duodjeásahusat ja organisašuvnnat	2 549 000	2 549 000	0	0,0 %
Submi		2 549 000	2 549 000	0	0,0 %

Ohcanvuđot doarjagat - Ealáhusat

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
300	Ealáhusovddideapmi	22 002 918	20 506 000	-1 496 918	-6,8 %
303	Sámi ealáhusorganisašuvnnat	499 983	500 000	17	0,0 %
Submi		22 502 901	21 006 000	-1 496 901	-6,7 %

Duodješiehtadus

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
300	Duodješiehtadus	3 201 083	4 220 000	1 018 917	31,8 %
Submi		3 201 083	4 220 000	1 018 917	31,8 %

Ealáhusovddideapmi

Teaksta	Ealáhus	Interreg	Submi
Doarjjalohpádusat fámus1/1-2008	20 447 194	3 661 369	24 108 563
Doarjjalohpádusat fámus 1/1-2008 - duodji šiehtadus	4 001 897		4 001 897
Bušeahhta 2008	24 726 000	0	24 726 000
Earaláhkai geavahuvvon 2008:s	4 578 000	732 000	5 310 000
Hálddus buohkanassii 2008	53 753 091	4 393 369	58 146 460
Máksojuvvon doarjagat	-19 926 320	-2 695 919	-22 622 239
Ruovttoluottamáksujuvvon dorjja	9 416		9 416
Máksojuvvon eara golut duodješiehtadusas	-360 510	0	-360 510
Hálddus vel 31/12-2008 muttus	33 475 677	1 697 450	35 173 127
Doarjjalohpádusat fámus 31/12-2008	-26 594 644	-1 842 484	-28 437 128
Várrejuvmit lotnolasealáhusaide 31/12-08 muttus	-1 904 000	0	-1 904 000
Ealáhusovddideapmi ja Interreg buođus 2008	4 977 033	-145 034	4 832 000

Doarjjalohpádusat fámus 31/12-2008 ja máksojuvvon ruovttoluotta/gessojuvvo 2008:s

Jahki	Submi	%	Gess.ruovt	Máks.ruovt
2003	0	-	323 000	0
2004	0	-	471 000	0
2005	0	-	582 000	0
2006	880 000	3,3 %	1 272 700	9 416
2007	7 302 444	27,5 %	95 000	0
2008	18 412 200	69,2 %	92 400	0
Submi	26 594 644	100,0 %	2 836 100	9 416

Čájeha ahte poasttas ealáhusovddideapmi ja duodješiehtadus lea vuolláibáza -477 984 ru. Dát ii leat duohta vuolláibáza danne go earáláhkai lea geavahuvvon (geahča mearkkašumi 3) 5 310 000 ru ja 2 836 100 ru leat gessojuvvon ruovttoluotta go prošeavttat eai leat čadahuvvon. Ealáhusovddideami ja duodješiehtadusa boadusin šaddá de 4 832 000 ru. 28 437 128 ru lea várrejuvvon gustovaš doarjjalohpádusaide mat leat juovlamánu 31. b. 2008 muttus. Dát leat doarjjalohpádusat doarjjaoažžuide. Dasa lassin lea várrejuvvon 1 904 000 ru lotnolasealáhusaid árvoháhkkanprográmmii.

Badjelbáza 4 832 000 ru ealáhusovddideami vuolde boahdá das go boarráset doarjjaruđat leat gessojuvvon ruovttoluotta 2 836 100 ru ovddas, duodješiehtadusas lea badjelbáza 1 018 917 ru ja loahppa leat geavatkehtes doarjjaruđat.

Mearkkašupmi 8 Birasgáhtten ja kultursuodjaleapmi

Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
- Njuolgga doarjagat	1 202 000	1 202 000	0	0,0 %
- Ohcanvuđot doarjja	2 126 054	2 452 000	325 946	13,3 %
Submi	3 328 054	3 654 000	325 946	8,9 %

Njuolgga doarjagat - Birasgáhtten ja kultursuodjaleapmi

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
400	Kultursuodjalusrusttegat	202 000	202 000	0	0,0 %
402	Rádjalovsajohtolaš - dutkan ja duodaštus	1 000 000	1 000 000	0	0,0 %
Submi		1 202 000	1 202 000	0	0,0 %

Ohcanvuđot doarjagat - Birasgáhtten ja kultursuodjaleapmi

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
400	Kulturmuutosuodjaleapmi	2 126 054	2 452 000	325 946	15,3 %
Submi		2 126 054	2 452 000	325 946	15,3 %

Kulturmuutosuodjaleapmi

Teaksta	Submi
Doarjjalohpádusat fámus1/1-2008	2 655 300
Bušeahhta 2008	2 452 000
Earaláhkai geavahuvvon 2008:s	-385 000
Hálddus buohkanassii 2008	4 722 300
Máksojuvvon doarjagat	-1 512 800
Ruovttoluottamáksjuvvon dorjja	16 446
Hálddus vel 31/12-2008 muttus	3 225 946
Doarjjalohpádusat fámus 31/12-2008	-3 285 000
Boadus sámi kulturmuutosuodjalus 2008	-59 054

Doarjjalohpádusat fámus 31/12-2008 ja máksjuvvon ruovttoluotta/gessojuvvo 2008:s

Jahki	Submi	%	Gess.ruovt	Máks.ruovt
2001	0	-	0	0
2002	6 300	0,3 %	6 000	0
2003	49 400	2,2 %	47 600	0
2004	0	-	76 400	0
2005	31 000	1,4 %	57 000	0
2006	525 800	23,1 %	60 000	16 446
2007	1 124 000	4,9 %	37 500	0
2008	1 548 500	68,1 %	0	0
Submi	3 285 000	100,0 %	284 500	16 446

Čájeha ahte poasttas kulturmuutosuodjaleapmi lea badjelbáza 325 946 ru. Dát badjelbáza ii leat duođalaš go -385 000 ru leat geavahuvvon earaláhkai (geahča mearkkašumi 3) ja 284 500 ru leat gessojuvvon ruovttoluotta proševttain mat eai leat čadahuvvon. Kulturmuutosuodjaleami boadusin šaddá dalle -59 054 ru. 3 285 000 ru várrejuvvo gustovaš doarjjalohpádusaide mat leat juovlamánu 31. b. 2008 muttus. Dát leat doarjjalohpádusat doarjjaoažžuide.

Mearkkašupmi 9 Dearvvašvuoda- ja sosiálaáŋgiruššamat

Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
- Ohcanvuodot doarjagat	2 034 167	4 400 000	2 365 833	53,8 %
Submi	2 034 167	4 400 000	2 365 833	53,8 %

Ohcanvuodot doarjagat - Dearvvašvuoda- ja sosiálaáŋgiruššan

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
450	Dearvvašvuoda- ja sosiálaáŋgiruššan	2 034 167	4 400 000	2 365 833	116,3 %
Submi		2 034 167	4 400 000	2 365 833	116,3 %

Čájeha ahte poasttas dearvvašvuoda- ja sosiálaáŋgiruššamat lea badjelbázan 2 365 833 ru. Dát badjelbáza ii leat duođalaš danne go -2 050 000 ru lea earaláhkai geavahuvvon (geahča mearkkašumi

3) ja 642 833 ru ovddas leat ruđat mat leat ruovttoluotta gessojuvvon ja ruovttoluotta máksojuvvon prošeavttain mat eai leat čađahuvvon. Dearvvašvuoda- ja sosiálaáŋgiruššamiid boadusin šaddá dalle 315 833 ru. 927 000 ru várrejuvvo gustovaš doarjjalohpádusaide mat leat juovlamánu 31. b. 2008 muttus. Dát leat doarjjalohpádusat doarjjaoažžuide.

Mearkkašupmi 10 Dásseárvu

Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
- Ohcanvuđot doarjagat	630 444	650 000	19 556	3,0 %
Submi	630 444	650 000	19 556	3,0 %

Ohcanvuđot doarjagat - Dásseárvodoaimbajit

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
651	Dásseárvodoaimbajit	630 444	650 000	19 556	3,1 %
Submi		630 444	650 000	19 556	3,1 %

Čájeha ahte ohcanvuđot doarjagiin dásseárvodoaimbajuide lea badjelbázan 19 556 ru 2008:s mii boahdá das go doarjjaruđat leat máksojuvvon ruovttoluotta.

Mearkkašupmi 11 Riikkaidgaskasaš áŋgiruššamat

Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
- Njuolgga doarjagat	175 000	175 000	0	0,0 %
- Ohcanvuđot doarjja	44 000	450 000	406 000	90,2 %
Submi	219 000	625 000	406 000	65,0 %

Njuolgga doarjagat - Riikkaidgaskasaš bargu

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
551	Barents eamiálbmotkantuvra Murmánskkas	175 000	175 000	0	0,0 %
Submi		175 000	175 000	0	0,0 %

Ohcanvuđot doarjja - Riikkaidgaskasaš bargu

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
551	Barentsovttasbargu	80 000	250 000	170 000	212,5 %
552	Eará riikkaidgaskasaš bargu	-36 000	200 000	236 000	-655,6 %
Submi		44 000	450 000	406 000	922,7 %

Čájeha ahte poasttas riikkaidgaskasaš áŋgiruššamat lea badjelbázan 406 000 ru. Earáláhkai lea geavahuvvon -306 000 ru (geahča mearkkašumi 3) ja doarjjaruđat leat máksojuvvon ruovttoluotta. Ohcanvuđot doarjagiid boadusin riikkaidgaskasaš áŋgiruššamiidda maŋŋá earáláhkai geavaheami šaddá dalle 100 000 ru.

Mearkkašupmi 12 Sámi organisašuvnnat

Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
- Ohcanvuđot doarjagat	3 228 787	3 257 000	28 213	0,9 %
Submi	3 228 787	3 257 000	28 213	0,9 %

Ohcanvuđot doarjagat - Sámi organisašuvnnat

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
750	Sámi válдоorganisašuvnnat	2 452 000	2 451 000	-1 000	-0,0 %
754	Sámi politihkalaš bellodagat	250 000	250 000	0	0,0 %
755	Doarjja rájáidrasttideaddji sámi organisašuvnnaide	526 787	556 000	29 213	5,5 %
Submi		3 228 787	3 257 000	28 213	0,9 %

Čájeha ahte ohcanvuđot doarjagiin sámi organisašuvnnaide lea badjelbázan 28 213 ru 2008:s mii boahdá das go doarjjaruđat leat máksojuvvon ruovttoluotta.

Mearkkašupmi 13 Eará váikkuhangaskaoamit

Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
- Váikkuhangaskaoamit maid Sámediggeráđdi hálddaša	5 466 000	3 700 000	-1 766 000	-47,7 %
- Váikkuhangaskaoamit maid Čoahkkinjođihangoddi hálddaša	2 750 030	2 750 000	-30	-0,0 %
Submi	8 216 030	6 450 000	-1 766 030	-27,4 %

Váikkuhangaskaoamit maid Sámediggeráđdi hálddaša

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
500	Regionála ovddideami ruđat	4 193 000	3 550 000	-643 000	-15,3 %
501	Friija váikkuhangaskaoamit	1 273 000	150 000	-1 123 000	-88,2 %
Submi		5 466 000	3 700 000	-1 766 000	-32,3 %

Čájeha ahte Sámediggeráđi váikkuhangaskaomiin lea vuolláibáza -1 766 000 ru. Poasttaide 500 ja 501 leat fievrriduvvon 2 001 000 ru eará sajis (geahča mearkkašumi 3). Boadus maŋŋá earáláhkai geavahemiid lea 235 000 ru.

Váikkuhangaskaoamit maid Čoahkkinjođihangoddi hálddaša

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
502	Sámedikki politihkalaš joavkkut	1 800 027	1 800 000	-27	-0,0 %
503	Opposišuvnna bargoeavttut	950 003	950 000	-3	-0,0 %
Submi		2 750 030	2 750 000	-30	-0,0 %

Čájeha ahte poasttas čoahkkinjođihangoddi geavahas lea vuolláibázan -30 ru.

Mearkkašupmi 14 Eará doaimmabijut mat eai leat váikkuhangaskaoamit

Eará doaimmabijut

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
800	Konferánsat	466 210	750 000	283 790	60,9 %
801	Sámiide guoski statistihkka Norggas	300 000	300 000	0	0,0 %
850	Bálkkašumiid geigen	89 993	100 000	10 007	11,1 %
899	Árvvoštallamat	489 783	500 000	10 217	2,1 %
Submi		1 345 986	1 650 000	304 014	22,6 %

Badjelbáza poasttas 800 Konferánsat bohtá das go gielakonferánsa ii čađahuvvon 2008:s. Nuoraid- ja skuvlakonferánsa lea dollojuvvon 2008:s nugo lei plánejuvvon, muhto 133 790 ru geavahuvvui unnit go lei biddjojuvvon bušehtti.

Guovttegielatvuodaruđaid evalueren lea álggahuvvon, muhto ii leat loahpahuvvon. 50 % soahpamuš-submis lea máksojuvvon ja loahppa oassi lea várrejuvvon. Bargu sámedikki váikkuhangaskaomiid geavaheami evalueremiin dearvvašvuoda- ja sosiálaáŋgiruššamiidda fievrriiduvvo viidáset 2009:i. Juovlamánus 2008 sáddejuvui gilvovuoddu, ja danne lea dasa várrejuvvon 500 000 ru.

Mearkkašupmi 15 Sámeálbmotfoanda

Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
- Ohcanvuđot doarjagat	5 951 560	5 800 000	-151 560	-2,6 %
- Ovdian-, čielggadan- ja duodaštanruđat	3 995 000	4 200 000	205 000	4,9 %
Submi	9 946 560	10 000 000	53 440	0,5 %

Ohcanvuđot doarjagat - Sámeálbmotfoanda

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
600	Giellaovddidandoaimmabijut	1 965 000	2 000 000	35 000	1,8 %
600	Árbevirolaš máhttu - Duodaštan- ja gaskkustanprošeavtt:	800 000	800 000	0	0,0 %
600	Girjjálašvuohhta	3 186 560	3 000 000	-186 560	-5,9 %
Submi		5 951 560	5 800 000	-151 560	-2,5 %

Ovddidan-, čielggadan- ja duodaštanruđat - Sámeálbmotfoanda

Poasta	Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
601	Giellaoprográmma	2 995 000	3 000 000	5 000	0,2 %
601	Árbevirolaš máhttu duodašteapmi ja gaskkusteapmi	1 000 000	1 200 000	200 000	20,0 %
Submi		3 995 000	4 200 000	205 000	5,1 %

Sámeálbmotfoanda

Teaksta	Submi
Doarjjalohpádusat fámus1/1-2008	0
Bušeahhta 2008	10 000 000
Hálddus buohkanassii 2008	10 000 000
Máksojuvvon doarjagat	-3 705 780
Hálddus vel 31/12-2008 muttus	6 294 220
Doarjjalohpádusat fámus 31/12-2008	-5 745 780
Doarjjalohpádusat fámus 31/12-2009	-495 000
Sámeálbmotfoanda boadus 2008	53 440

Čájeha ahte poasttas Sámeálbmotfoanda lea badjelbáza 53 440 ru. 6 240 780 ru várrejuvvo gustovaš doarjjalohpádusaide mat leat juovlamánu 31. b. 2008 muttus. Dát lea doarjjalohpádusat doarjja-oažžuide.

Reantoboađut Sámeálbmotfoanda	Submi
Sámeálbmotfoanda/ruhta 31/12-08 muttus	76 951 211
Doarjagat máksojuvvon 2008:s Sámeálbmotfoandda bájkkokontos	2 662 280
Eretgesson Sámeálbmotfoandda kapitála	-75 000 000
2008 reantoboađut	4 613 491

Sámeálbmotfoanda - Čadnojuvvonruđat	Submi
Girjejuvvon reantoboađut 1/1-2008 muttus	35 459 087
2008 reantoboađut	4 613 491
Geavahuvvon 2008:s Sámeálbmotfoanddas	-9 946 560
Reantoboađut buohkanassii 31/12-2008 muttus	30 126 018

Mearkkašupmi16 Politihkalaš dási doaibmagolut

Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
Sámedikki- dievasčoahkkin,joavkkut, komite	9 239 309	9 000 000	-239 309	-2,7 %
Sámedikki čoahkkinjođihangoddi	1 107 946	1 250 000	142 054	11,4 %
Sámedikki bearráigeahččanlávdegoddi	27 171	361 000	333 829	92,5 %
Sámi parlamentáralaš ráđđi	757 109	1 200 000	442 891	36,9 %
Sámedikki doarjjastivra	1 009 046	1 000 000	-9 046	-0,9 %
Sámediggeráđđi	8 684 880	6 435 000	-2 249 880	-16,5 %
Sámedikki giellastivra	142 249	350 000	207 752	59,4 %
Sámi giellalávdegoddi	897 178	1 000 000	102 822	10,3 %
Sámedikki nuoraidpolitihkalaš lávdegoddi (SNPL)	407 556	325 000	-82 556	-25,4 %
Politihkalaš dási doaimma submi	22 272 444	20 921 000	-1 351 444	-6,5 %

Čájeha ahte politihkalaš dási doaibmagoluin lea vuolláibáza -1 351 444 ru.

Sámedikki dievasčoahkkima, Sámedikki lávdegottiid ja Sámedikki joavkkuid golut leat biddjojuvvon seamma postii. Vuolláibáza mii lea -239 309 boahdá das go šadde stuorát mátkegolut ja buhtadusat go lei vurdojuvvon.

Dat go Sámedikki čoahkkinjođihangottis, Sámedikki bearráigeahččanlávdegottis, Sámi parlamentáralaš rádis ja Sámedikki giellastivrras lea badjelbáza boahdá eanaš das go ledje unnit doaimmat go lei vurdojuvvon.

Sámediggeráđi -2 249 880 ruvdnosaš vuolláibáza boahdá vuosttažettin bargoaddi oasis penšuvdnamávssus Stáhta penšuvdakássii. Dát golut ledje buohkanassii 1 744 035 ru sámediggeráđi lahtuid ovddas jagiin 2007 ja 2008. Dát golut eai lean vuhttiiváldojuvvon bušeahtas. Dan lassin lea Sámediggerádis leamaš eanet doaimmat go vurdojuvvon ja dieinna lágiin stuorát mátkegolut. Sámedikki čoahkkinjođihangotti ovddas lea maid máksojuvvon 256 451 ru penšuvdnamáksun. Sámedikki áirasiid penšuvdnaortnega lálkkaasahusa nr. 1323 2003-11-07 §8 mielde galget penšuvdnagolut ja penšuvdnaortnega hálddašangolut ruhtaduvvot penšuvdnamávssuiguin. Muhtun penšuvdnagolut mat eai gokčojuvvo 2 % gessosiguin ollesáiggipolitiikkariid bálkkás, galget máksojuvvot Sámedikki bušeahtas.

310 000 ru leat várrejuvvon sámi tearbmabarggu prošeavttaide/doaimmaide mat leat álggahuvvon Sámi giellalávdegottis. Dasa lassin várrejuvvo 258 750 ru gustovaš doarjjalohpádusaide mat leat juovlamánu 31. b. 2008 nammii.

Mearkkašupmi 17 Hálldahusa doaibmagolut

Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
Hálldahusa goaibmagolut	62 923 048	63 071 000	147 952	0,2 %
Submi	62 923 048	63 071 000	147 952	0,2 %

Hálldahusa doaibmarehketdoallu čájeha 147 952 ruvdnosaš badjebáhcaga bušeahta ektui. Ruhta lea várrejuvvon dihto áigodagaid goluide ja boađuide, gč. 21. ja 23. mearkkašumiid.

Mearkkašupmi 18 Investeremat

Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
Oppalaš investeremat	921 809	1 147 000	225 191	19,6 %
IKT-reaiduid ođasmahttin	822 628	600 000	-222 628	-37,1 %
Áššemeannudanreaidu ohcanmeannudeapmái	199 905	200 000	95	0,0 %
Vistegálvvut ja reaidut dieđavistái	8 400 000	8 400 000	0	0,0 %
Sámediggevisti bajásdoallu	900 000	900 000	0	0,0 %
Jienastanrusttet	1 200 000	1 200 000	0	0,0 %
Submi	12 444 342	12 447 000	2 658	0,0 %

Prošekta doarjjahálddašanreaidu jotkojuvvo 2009:s ja lea dan lassin viiddiduvvon ohcamiid elektrovnnalaš vuostáiváldimiin, gč. Sámedikki 2009 bušeahta, ášši 40/08, kapihttala 15.2.1 Buoret bálvalus geavaheddjiide. Várrejuvvo lea 220 000 ru, gč. 23. mearkkašumi.

Lea maiddáí várrejuvvon 7 671 196 ru ruhtadit stohpogálvvuid ja biergasiid dain osiin dieđavisttis Guovdageainnus, maid Sámediggi áigu geavahit. Plána mielde galgá sisafárren dáhpáhuvvat 2009 geasi.

Olles 2008 bušeahtta Sámediggevistti bajásdoallamii lea várrejuvvon. Juovlamánu 31. b. 2008 muttus lea dál várrejuvvon buohkanassii 1 784 596 ru Sámediggevistti boahttevaš bajásdoallan- ja divvungoluide.

Gilvu lea čađahuvvon ja dievasčoahkkinlanja sátnejođiheaddji- ja jienastanrusttega skáhppojeaddji lea välljejuvvon. Rusttet galgá šiehtadusa vuodul biddjojuvvot sadjái 2009 giđa, ja danne lea 1 186 216 ru várrejuvvon.

Mearkkašupmi 19 Sierra proševttat

Čilgehus	Boadus d.r.	Buš 08	Erohus	%
Buoret bálvalus geavaheaddjiide	95 949	100 000	4 051	4,1 %
Vuoigatvuođa- ja resursahálldašanlágat ja eará láhkaprosea	903 459	921 162	17 703	1,9 %
Geográfalaš diehtujuohkinvuogádat - GIS	675 187	675 000	-187	-0,0 %
Kvalitehtaovddideapmi vuodđooahpahusas - oahppoplána	1 931 843	2 000 000	68 157	3,4 %
Sámi korrektuvraprogramma - Divvun	2 599 957	2 600 000	43	0,0 %
Sámi huksehusat Sirpmás	251 381	250 000	-1 381	-0,6 %
Árvoháhkkanprogramma	919 329	975 000	55 671	5,7 %
Njávdamá Ortodoksa hávdasadji nuortasámisiiddas	300 000	300 000	-0	-0,0 %
Submi	7 677 105	7 821 162	144 057	1,8 %

Sierra proševttaid rehketdoallu čajeha 144 057 ruvdnosaš badjebáhcaga bušeahtha ektui.

5 192 600 ru leat várrejuvvon sámi divvunprogramma Divvun II joatkimii. Sámedikki 2009 bušeahtha mielde jotkojuvvo prošekta 2010 rádjai ráhkadit divvunprogramma máttasámegiela várás. Viidáseappot galget 2009:s doaimma, bajásdoallama, ovddideami ja boahttevaš ásašatnaseami molssaeavttut čielggaduvvot. Divvun II proševtta stivrenjoavku lea maid mearridan almmuhit almmolaš gilvohallama skáhppon dihtii sámegeiela hállansyntesa, vuosttažettiin davvisámegillii, muhto vejolašvuodain beassat geavahit maiddá 2 eará gillii. Sámegeiela hállansyntesa plánejuvvo čađahuvvot dan áigemearis mii lea vel báhcán ja Divvun II proševtta dálá bušeahttarámmaid siskkobealde.

117 166 ru lea várrejuvvon Njávdamá ortodoksa hávdesadjái nuortalaš siiddas (Skoltebyen). Viidáseappot lea várrejuvvon 360 288 ru árvoháhkkanprogramma oktavuodas šiehtadusa vuodul Finnmárkku allaskuvllain ja Asplan Viak AS – vuodđudanskuvla lotnolasealáhusaid ja sámi mátkcealáhusaid várás.

Mearkkašupmi 20 Áššehasgáibadusat

Kunddargáibádusaid spesifiseren	Submi
Dábálaš kunddargáibádusat	297 096
Massojuvvon sajušteapmi gáibádusain	-65 000
Submi dábálaš kunddargáibádusat	232 096
Gáibádus departameanttaidguin - Boazodoallohállddahus	2 000 000
Gáibádus deapartameanttaidguin - Sámeálbmofoandda reanttut	4 613 491
Submi kunddargáibádusat	6 845 587

Mearkkašupmi 21 Eará gáibádusat

Eará gáibádusaid spesifiseren	Submi
Mátke- ja bálkáovdaruhta	139 143
Ovddalgihtii máksojuvvon golut	158 545
Báikediđoštallanboadut mat eai leat faturerejuvvon	750 000
Submi eará gáibádusat	1 047 688

Mearkkašupmi 22 Várrejupmi Sámediggevistti bajásdoallamii

Eará guhkesáiggi vealggit	Submi
Várrejupmi sámediggevistti bajásdoallamii	1 784 596
Submi eará guhkesáiggi vealggit	1 784 596

